

Nederlands Politie Instituut

Toelichting op het eisenpakket Politiekeurmerk Veilig Wonen®

**POLITIE
KEURMERK
VEILIG
WONEN®**

Nieuwbouw

Colofon

Werkgroep schaduwhandboek

Arrando Jongejan (politie Noord-Holland Noord)
Cora van Zwam (Ingenieursbureau 'Oranjewoud' BV)
Harn Jan Korthals Altes (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Nicole Smits (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Wietse Peper (politie Zaanstreek-Waterland)
John van der Zalm (politie Haaglanden)
Paul de Graaf (R2B inspecties)
Reinier van Trigt (Nederlands Politie Instituut)

Redactie

Cora van Zwam (Ingenieursbureau 'Oranjewoud' BV)
Harn Jan Korthals Altes (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Nicole Smits (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Arrando Jongejan (politie Noord-Holland Noord)

Eindredactie

Nederlands Politie Instituut

Uitgave

December 2000, Nederlands Politie Instituut

Vooraf

De handboeken van het Politiekeurmerk Veilig Wonen® geven veel praktische informatie en richtlijnen over de relatie tussen sociale veiligheid, criminaliteitspreventie en de gebouwde omgeving. Het gaat daarbij om bijvoorbeeld het voorkomen van overlast, vandalisme, autocriminaliteit en woninginbraak.

Bij het schrijven en het in de praktijk werken met de handboeken ontstond de behoefte om enerzijds meer uitleg te geven over de bedoeling en interpretatie van het eisenpakket, en anderzijds de achtergronden en bewijs toe te lichten. In de 'toelichting op het eisenpakket Politiekeurmerk Veilig Wonen®' is deze informatie per eis verzameld.

De toelichting op het eisenpakket zijn geen extra eisen. Een project moet voldoen aan de eisen zoals omschreven in de handboeken nieuwbouw en bestaande bouw. Daarop wordt ook getoetst.

Voor iedereen uit de praktijk -opdrachtgever of adviseur- biedt de toelichting praktische informatie over de bedoeling en de interpretatie van de eis, aangevuld met tips en antwoorden op veelgestelde vragen.

Daarnaast geeft de toelichting de onderzoeken waar de eisen van het keurmerk op zijn gebaseerd en biedt uitdaging voor iedereen die zich met sociale veiligheid bezighoudt om bij te dragen aan de onderbouwingen en onderzoek.

Per eis zijn steeds drie onderdelen benoemd:

- Achtergrond; geeft de bedoeling van de eis.
- Toepassing en interpretatie; geeft praktische antwoorden, tips e.d.
- Literatuur en onderzoek; geeft de bronnen van de literatuur, geeft voorbeelden van geslaagde projecten en stelt vragen over verder onderzoek.

Opzet

De toelichting is gerangschikt per eis op de volgorde van de beide handboeken. Als een eis in beide handboeken voorkomt wordt deze ook in de toelichting herhaald om het zoeken te vergemakkelijken. In de bijlagen zijn tot slot een uitgebreide literatuurlijst en een lijst van gebruikte definities toegevoegd.

Er is voor een losbladig systeem gekozen zodat de bladen naar wens aan de handboeken kunnen worden toegevoegd.

De werkgroep schaduwhandboek hoopt dat er in de nabije toekomst ook een interactieve versie verschijnt die zoeken op trefwoord mogelijk maakt en waar actuele informatie en projectvoorbeelden aan kunnen worden gekoppeld, bijvoorbeeld als CD-ROM of op de website van het politiekeurmerk.

Dankwoord

Bij het schrijven van de toelichting op het eisenpakket is de werkgroep schaduwhandboek ondersteund door een meeleesgroep. De meeleesgroep bestond uit projectleiders van het politiekeurmerk en vertegenwoordigers van architectenbureaus, gemeenten, projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties. Zij hebben de concept-versie kritisch doorgelezen en van commentaar voorzien. Wij willen iedereen hartelijk bedanken voor de tijd en moeite die zij hierin gestoken hebben. Het heeft ons geholpen om het uiteindelijke resultaat te bereiken.

Werkgroep schaduwhandboek
13 oktober 2000

S1 Woningdifferentiatie

Achtergrond

De eis over woningdifferentiatie is opgenomen om te voorkomen dat grote wijken met eenzelfde karakter en duidelijk stempel ontstaan. Wijken komen moeizaam van een eenmaal verkregen slecht imago af. Door het creëren van homogene buurten in een heterogene wijk kunnen alle voorzieningen aanwezig zijn zonder dat de wijk een stigma als geheel krijgt. De homogene buurten zijn gebaseerd op het begrip “community of interest” (Newman, zie ‘literatuur’); Het is prettiger leven in een buurt, waar mensen wonen met eenzelfde leefstijl en eenzelfde expressie van status. Daarbij zijn langzame, niet te abrupte overgangen van de ene buurt naar de andere aan te raden (geen grote ‘sprongen’ in karakter van buurten).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In de adviespraktijk van het politiekeurmerk wordt bij de beoordeling van deze eis vooral naar woningtype en prijsklasse van woningen gekeken. De nieuwe bewoners zijn immers nog niet bekend. Als richtlijn kan worden gehanteerd dat een homogene buurt bestaat uit 20 tot 100 woningen, afhankelijk van de grootte van de wijk. Bij de grotere nieuwbouwwijken in grote steden is 10% van de omvang van de wijk een goede richtlijn. In deze grote wijken zijn grotere clusters meer vanzelfsprekend.

In kleinere projecten –tot circa 100 woningen- hoeft er geen variatie te zijn in het project zelf, als men deze homogene buurt bekijkt in relatie tot het totale woongebied. Hierin moet wel variatie zijn om aan deze eis te voldoen. In kleinere kernen ligt een meer gevarieerde bouw, ook binnen een project, voor de hand.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Newman pleit in zijn Community of Interest voor homogene buurten in een heterogene wijk. Dit houdt in, dat soortgelijke mensen in kleine gebiedjes (bijvoorbeeld één of enkele straten) bij elkaar wonen. Soortgelijk heeft hier betrekking op leeftijd, gezinsfase, vrijetijdsgedrag en dergelijke, en niet op ras of inkomen. Het idee erachter is, dat mensen zich hierdoor eerder met burens en hun directe omgeving verbonden voelen. Dit kan weer leiden tot meer sociaal toezicht, zodat potentiële daders zich geremd voelen en anderen op straat zich juist veiliger voelen. (bron: van Soomer, Criminaliteit en gebouwde omgeving, blz. 44)

Grünfeld pleit in zijn werk Habitat and habitation, a pilot study (1970) voor het toepassen van het principe ‘homogene buurt in heterogene wijk’. Hij komt tot deze aanbeveling door onderzoek onder bewoners van 12 Amsterdamse buurten die verschilden in status en woonmilieutype. Hij ontdekte een lichte tendens in de richting van betere burenccontacten en een hogere woonsatisfactie naarmate de homogeniteit groter was. Medebepalend voor de woonsatisfactie was de status van de buurt. Daarom is het verstandig niet alle bewoners met een hoge status te clusteren in één wijk; dan zouden er voor de andere wijken geen woningen voor bewoners met hoge status te verdelen zijn.

Voorbeelden

De gemeente Almere past het principe van Grünfeld toe in vrijwel alle wijkontwerpen. Dit niet alleen om een maximale woonsatisfactie te bereiken, maar ook om het ontstaan van een tweedeling tussen wijken met witte scholen en wijken met zwarte scholen te voorkomen.

Ook de grote VINEX-lokatie Vronermeer bij Alkmaar is een voorbeeld van een gunstige menging van statusgroepen.

In de VINEX wijk Ypenburg (omgeving Rijswijk/Den Haag) heeft de menging problemen opgeleverd. Groepen met sterk uiteenlopende leefstijlen wonen daar te dicht op elkaar. Dogmatisch doorvoeren van de differentiatie is niet de manier om te voldoen aan deze keurmerk-eis.

S2 Bouwhoogte en schaal (nb)

ACHTERGROND

Als een groot aantal bewoners een gebouw, grootschalig complex of zeer lange rij woningen deelt, leidt dit dikwijls tot anonimiteit en een geringe betrokkenheid. De bewoners kennen en herkennen elkaar niet. Omdat betrokkenheid een belangrijk voorwaarde voor sociale veiligheid en het voorkomen van onveiligheidsgevoelens is, geeft het politiekeurmerk aan dat gebouwen of rijen niet te groot of te lang moeten zijn.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In diverse eisen is uitgegaan van vijftig wooneenheden in een gebouw en twintig woningen in een rij, bijvoorbeeld G1 “Woongebouw en compartimentering” en G7 “collectief bergingcomplex, ontsluiting en omvang” en K4 “achterpaden”. In het bepalen van deze omvang hebben parkeergarages en bergingcomplexen op de achtergrond een belangrijke rol gespeeld. Een groot gebouw betekent ook grote garages en bergingcomplexen en dit zijn onaangename ruimten in het gebruik voor de bewoners.

De eis gaat uit van maximaal 5 bouwlagen, maar de hoogte speelt een kleinere rol in een appartementengebouw met een centrale hal en een gering aantal appartementen per verdieping. De kans dat mensen elkaar kennen en herkennen is in een dergelijke opzet veel groter dan bijvoorbeeld bij galerijflats met grote aantallen woningen per verdieping. Bewoners van hogere verdiepingen voelen zich doorgaans minder betrokken bij de openbare ruimte rondom een gebouw.

Waar het gaat om direct contact met de omwonenden, zoals bij corridors in woongebouwen en achterpaden, wordt steeds uitgegaan van aan weerszijden maximaal 10 eenheden, dus 20 in het totaal.

Als onderdeel van de stedenbouwkundige structuur in een wijk is een hoog woongebouw als accent of opvallend punt toegestaan. Hiervoor moet wel een duidelijke verklaring van de plek zijn, zoals een entree, afsluiting van een zichtlijn, benadrukken van het centrum of middelpunt van de wijk etc.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Newman benadrukt in *Defensible Space* het gevaar van grootschaligheid. In New York City bleek bij 95% van de projecten (lees: flats) met meer dan zes verdiepingen en met meer dan 1000 wooneenheden meer criminaliteit voor te komen. Als onderliggende oorzaken wordt genoemd dat bewoners van dit soort grootschalige complexen meer gevoelens van anonimiteit, isolatie en gebrek aan identificatie met hun omgeving hebben. (bron: Newman, *Defensible Space*, blz. 27)

Coleman onderschijft dit: “High blocks are regarded as creating anonymity because they segregate people at different levels instead of allowing the normal interactions that take place on the street when houses are on the ground. The anonymity produces feelings of loneliness and isolation.” (Coleman, *Utopia on trial*, blz. 32) “Large developments are described as anonymous, packed with humanity in the mass but lacking scope for the individual to establish his own unique identity in a functioning community.” (Coleman, *Utopia on trial*, blz. 34)

In hoogbouwprojecten zijn grote aantallen volgens Newman steeds een probleem: als het aantal woningen per gebouw, het aantal woningen per galerij en het aantal verdiepingen per gebouw te groot zijn, komt de zo gewenste “defensible space” niet tot stand. Deze verdedigbare ruimte houdt in, dat bewoners zich betrokken voelen bij hun woonomgeving en deze als het ware verdedigen tegen ongewenst gedrag. Newman kan helaas niet aangeven hoe groot de aantallen precies mogen zijn. (bron: Newman, *Defensible Space*, blz. 71)

Hij heeft bijvoorbeeld twee studentenhuizen onderzocht op een campus van het Sarah Lawrence College in Bronxville, New York. De woningen zijn in beide huizen klein, maar het ene huis is een stuk nieuwer dan het andere. In het nieuwe liggen de woningen aan lange gangen, terwijl ze in het andere gebouw zijn verdeeld over drie vrijstaande gebouwen met ieder hun eigen centrale trappenhuis. In het oudere gebouw is het gevoel van verbondenheid veel groter. In het nieuwe gebouw zijn de studenten erg individueel ingesteld en weinig

betrokken. Hier is meer vandalisme en de bewoners geven weinig om het onderhoud en het schoonmaken van de gangen en de gezamenlijke ruimten. (bron: Newman, Defensible Space, blz. 75)

Bij sociale woningbouwprojecten in hoogbouw is stigmatisering een gevaar. Wanneer grote hoeveelheden niet zo luxe woningen bij elkaar worden geplaatst, kan het gebied een stigma opgedrukt krijgen.

Ook uit later werk van Newman, 'Creating Defensible Space' (1996) blijkt, dat het principe van grootschaligheid en anonimiteit niet alleen bij zeer grootschalige complexen zoals in New York, ook bij complexen van 24 tot 100 woningen al van toepassing is.

Blz 17/18:

"When the numbers of residents increase, the opportunity for reaching an implicit understanding diminishes to the point that no usage other than walking through the area is really possible, but any use is permissible. The larger the number of people who share a communal space, the more difficult it is for people to identify it as theirs or to feel they have a right to control or determine the activity taking place within it. It is easier for outsiders to gain access to and linger in the interior areas of a building shared by 24 to 100 families than it is in a building shared by 6 to 12 families."

(Vertaling: Als het aantal bewoners groter wordt, vermindert de kans op een vanzelfsprekend onderling begrip. Doorheen lopen is op het laatst het enige mogelijke gebruik van de omgeving, terwijl alles wordt toegelaten. Hoe groter het aantal mensen is dat een gemeenschappelijke ruimte deelt, hoe moeilijker het is om elkaar te herkennen en de ruimte en het gebruik daarvan te controleren en te bepalen. Het is gemakkelijker voor buitenstaanders om toegang te krijgen en rond te hangen in een gebouw met 24 tot 100 huishoudens dan in een gebouw met 6 tot 12 huishoudens.)

Alexander geeft in Een Patroontaal een 'vier verdiepingen grens'. Als reden hiervoor draagt hij aan hoge gebouwen (maar ook grote complexen) invloed hebben op het geestelijk en sociaal welbevinden van mensen.

"Hoog wonen haalt mensen weg van de grond en weg van de losse, alledaagse samenleving zoals die voorkomt op trottoirs en straten en in tuintjes. Het sluit hen op, alleen in hun flats. Een poging op zoek te gaan naar een of andere soort van contact wordt formeel en onelegant en tenzij er een specifieke taak is die mensen naar buiten lokt, hebben ze de neiging thuis te blijven, alleen." (bron: Alexander et al, Een patroontaal, blz 160)

Hetzelfde boek geeft een literatuurverwijzing naar een Deense studie van Jeanne Morville

"Kinderen uit hoge flatgebouwen beginnen later zelfstandig buiten te spelen dan kinderen uit de laagbouw. (..) Van de kinderen van vijf jaar in de hoogbouw speelt 29% nog steeds niet zelfstandig buiten, terwijl alle kinderen in de laagbouw dat wel doen. .. Het percentage jonge kinderen dat buiten speelt neemt af met de hoogte van de woning: 90% van al de kinderen uit de onderste drie lagen in de hoge flatgebouwen speelt zelfstandig buiten tegen slechts 59% van de kinderen op de drie bovenste verdiepingen." (bron: Alexander et al, Een patroontaal, blz 161)

Verder onderzoek

In de beschikbare literatuur zijn onderzoeken voornamelijk uitgevoerd in grote tot zeer grote complexen in de Verenigde Staten. Er is geen onderzoek gevonden dat zich heeft gericht op kleinschaliger complexen of clusters woningen en op de situatie in Nederland (Europa). Wel zijn er in Nederland ook voorbeelden van grootschalige complexen die problemen opleveren, zoals een mega-flatcomplex in Blerick bij Venlo, bijgenaamd 'De Knoepert', dat in 1999 gesloopt is.

S3 Aansluiting op de omliggende bebouwing (nb)

ACHTERGROND

De eis is gericht op het voorkomen van een “niemandsland”; oftewel een anoniem gebied waarop geen (toe)zicht en sociale controle is vanuit omwonenden. Dergelijke gebieden zijn onaangenaam in het gebruik. Het gevolg is dat bewoners deze plekken mijden en daarmee de sociale controle op het gebied weer verkleinen. Vaak gaat men gebruik maken van de auto om dergelijke overgangsgebieden te passeren.

Deze situatie ontstaat bijvoorbeeld doordat groen als een buffer tussen woonwijken wordt gelegd, door kunstwerken (geluidwerende voorzieningen) langs wegen en bijvoorbeeld bij kantorenparken tussen woonwijken. Ook braakliggende terreinen of terreinen waar gesloopt is hebben dit effect.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis is van toepassing op gebieden of plekken die bewoners en bezoekers van de keurmerkwijk moeten gebruiken als ontsluiting van de wijk, bijvoorbeeld de routes naar voorzieningen, het centrum of andere delen van de kern. Daarin betreft dus ook nachtroutes voor langzaam verkeer van en naar de woonwijk.

Als er een goed alternatief (“nachtroute”) is, is deze eis niet van toepassing op groenzones en parken met een recreatieve functie. Bewoners en bezoekers kiezen in deze situatie zelf voor het gebruik van een dergelijk gebied.

In veel gevallen gaat de toetsing voor het keurmerk dus over de vormgeving van de ontsluiting en de entree van de wijk, waarbij speciale aandacht uit gaat naar het langzaam verkeer. Er mogen geen ruimtelijke barrières zijn, die zicht en zichtlijnen vanuit de omringende bebouwing beperken. Een sociaal veilige route kan worden gemaakt door verkeersstromen te bundelen. Meer mensen op straat betekent op deze wijze een meer vanzelfsprekende controle.

Een speciaal aandachtspunten vormen gebieden in en rond een wijk die langere tijd geen functie hebben. Braakliggende gebieden moeten zo snel mogelijk een definitieve bestemming krijgen of desnoods tijdelijk worden ingericht. Door vervuiling en brandstichting ontstaat anders snel een negatief effect op de beleving van de wijk.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het begrip ‘social eyes’ is door Jacobs geïntroduceerd. Zij benadrukt dat mensen aanwezig moeten zijn om toezicht te houden, zodat daders gehinderd worden een delict te plegen, aanwezigen zich beschermd voelen en slachtoffers worden geholpen. Hoewel in haar boek ‘The death and life of great American cities’ weinig bewijs is te vinden, hebben velen haar op dit punt gevolgd. De sociale ogen kunnen zowel binnen als buiten aanwezig zijn. Steeds is het belangrijk dat de mensen niet alleen aanwezig zijn, maar ook goed zicht hebben op de ruimte (dus geen obstakels die het zicht belemmeren) en daarnaast dat ze zo betrokken zijn, dat ze ingrijpen in geval van nood. (Newman, Defensible Space) Wat betreft dit laatste is het een groot probleem dat mensen niet altijd ingrijpen als ze getuigen zijn van een delict. Deels komt dit door de angst zelf ook slachtoffer te worden. Met name in grotere groepen speelt het ook een rol dat de verantwoordelijkheid afgeschoven kan worden op anderen. (Hajonides, Buiten gewoon veilig, blz. 61)

S4 Wijkontsluiting (nb)

ACHTERGROND

De achtergrond voor het opnemen van deze eis is het creëren van een veilige wijk in een veilig stadsdeel. Door bundeling van verkeersstromen op enkele toegangswegen ontstaat een grotere sociale controle. Prettiger voor de bewoners (zie ook S3) en niet prettig voor daders door de grotere kans op herkenning. Door een beperking van de toegankelijkheid voor doorgaande verkeersstromen, vermindert de aantrekkelijkheid en het aantal vluchtwegen voor daders.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor de advisering en toetsing van deze eis moet worden gekeken naar het ontsluitingsnetwerk van de volledige wijk, ook als de keurmerkaanvraag slechts betrekking heeft op een deel. Een wijk is daarbij een eenheid van circa 500 tot 3000 woningen, afhankelijk van de grootte van de plaats (zie definitie). Binnen een wijk komen dan nog meerdere buurten voor, bijvoorbeeld door clusters van type woningen en verschillen in de ruimtelijke opbouw. Buurten bestaan dikwijls uit een kleine cluster van straten. De grootte van de buurten is sterk afhankelijk van de omgeving. In meer stedelijke omgeving van 100-500 woningen. In kleinere kernen 20-100 woningen.

Het is voor de advisering vooral van belang dat partijen tijdig met elkaar aan tafel komen om de ontsluiting van de wijk goed af te stemmen. De eis moet daarom niet geïsoleerd worden bekeken maar in samenhang met de volledige stedenbouwkundige opzet van de wijk.

Om de bereikbaarheid van de wijk voor hulpdiensten te garanderen worden vaak minimaal twee toegangswegen geëist. Door het plaatsen van een klappaaltje in de tweede toegangsweg is het soms mogelijk voor normaal verkeer slechts een toegangsweg te hebben en de wijk toch te allen tijde bereikbaar te houden voor hulpdiensten.

Deze eis is niet van toepassing bij inbreiding in een woongebied, bijvoorbeeld na het slopen van een aantal woningen of een school.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De Brantinghams hebben onderzocht waar inbraken het meest voorkomen. Hun conclusie kan samengevat worden met het begrip 'randeffect'. Zij ontdekten namelijk, dat in woonblokken die aan de rand van een buurt of wijk liggen, vaker wordt ingebroken dan in woonblokken die meer binnen in een homogene gebied liggen. Zo'n homogeen gebied bestaat uit woningen met dezelfde kenmerken zoals "woonkosten, huurprijs, percentage eengezinshuizen, percentage blank/zwart, hoogbouw/laagbouw." Het randeffect kan verklaard worden aan de hand van het zoekgedrag van de inbreker. "In het perceptieproces van de inbreker vormt de rand van een woonbuurt een relatief veilige zone, waar de kans op herkenning door bewoners gering is (anonimiteit, veel passanten) en de vluchtmogelijkheden groot zijn. Dit in tegenstelling tot het binnengebied, dat veel meer binnen de invloedssfeer van de bewoners valt. Vreemden worden eerder herkend. Dit vergroot de pakkans. Daarmee is zo'n gebied vanuit het gezichtspunt van de inbreker minder aantrekkelijk als potentieel doelwit." (van der Voordt, van Wegen, sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 95, 96).

Voorbeelden

Uit kleinschalig onderzoek in Almere bleek dat er meer inbraken werden gepleegd bij invalswegen. Een zelfde resultaat blijkt uit onderzoeken in Haarlem en Rotterdam. Inbraken werden meer gepleegd in woningen aan doorgaande wegen. (Molenaar 'Spreiding van inbraken' 1988 en notitie district Rotterdam, basiseenheid Walenburgerweg).

S5 Routes langzaam verkeer (nb)

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Centraal staat de vraag of er voor fietsers en wandelaars sociaal veilige routes van de woningen naar voorzieningen beschikbaar zijn. Dit hoeven niet alleen fiets- en wandelpaden te zijn, maar kunnen ook gewone straten zijn. Sociale veiligheid wordt gewaarborgd door het zicht en toezicht vanuit woningen, verlichting om dit zicht ook mogelijk te maken, situering op maaiveld, het ontbreken van tunnels en onderdoorgangen en de afwezigheid van rolluiken.

Naast ontsluitingsroutes is deze eis ook van toepassing op het gebruik van leefomgeving rondom de eigen woning, bijvoorbeeld op de looproute van de voordeur naar centrale parkeervoorzieningen.

Dag- en nachtroutes

Niet alle routes hoeven te allen tijde sociaal veilig te zijn. Overdag of als het druk is kan een route door het groen een aantrekkelijk alternatief zijn, terwijl op een stil moment of in het donker wordt gekozen voor een route langs de woningen. De eis S5 benoemt de eerstgenoemde als 'dag- of recreatieve routes'. Deze route, bijvoorbeeld door een groenstrook, is in principe bedoeld voor gebruik als het licht is en afhankelijk van de keuze van de gebruiker. Om te voorkomen dat gebruikers denken dat een dergelijke route sociaal veilig is, wordt geen verlichting toegepast (voorkomen schijnveiligheid).

De nachtroutes zijn steeds sociaal veilig, door toezicht, bundeling van verkeersstromen en verlichting. Deze routes zijn zowel overdag als in het donker en in stille tijden te gebruiken. Hoofdfietsroutes langs doorgaande wegen moeten zichtbaar zijn vanaf de weg.

Verlichting

De verlichting van langzaam-verkeerroutes is een aandachtspunt. Traditioneel worden vooral de rijbanen verlicht. Dit betekent dat trottoirs en wandelpaden, en in mindere mate fietspaden, niet altijd verlicht zijn. Uitgangspunt voor het Politiekeurmerk Veilig Wonen® is dat alle openbare gebruiksräume verlicht is.

Toelichting tip

Door een open zone langs een fietspad in het groen te maken ontstaat meer overzicht over de route. Er zijn bijvoorbeeld langere zichtlijnen langs het pad en in bochten. Daarbij is een dergelijke lage beplanting langs een pad ook gemakkelijker in het beheer van het groen. De hoger wordende heesters hoeven minder vaak gesnoeid te worden om te voorkomen dat takken over het fietspad hangen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Functies langs routes laten sociale ogen aanwezig zijn. Hierbij kunnen verschillende soorten functies veel verschil maken. "Nachtcafés, gokhallen en pornoshops langs een route zullen zeker niet positief werken. Winkels (met name avondwinkels), buurthuizen, buurtcafés en andere sociaal-culturele voorzieningen, afgewisseld met woningen, kunnen wel bijdragen tot een gunstige verlevendiging van een route." (Hajonides, Buiten gewoon veilig, blz. 76)

Het belang van de functies is, dat ze mensen aanwezig laten zijn. Om ook vanuit de gebouwen zicht naar buiten mogelijk te maken, mogen bijvoorbeeld rolluiken het zicht niet belemmeren.

Voorbeelden

Hoogervorst heeft in een scriptie (Duistere puntjes in de lichtstad) de sociale veiligheid op langzaamverkeersroutes in Eindhoven onderzocht. Geconcludeerd werd, dat onveiligheidsgevoelens en zedendelicten vaak voorkomen op stille routes, waar bijvoorbeeld verkeerssoorten gescheiden zijn.

De Vrije Universiteit heeft in Enkhuizen de beleving van objectieve en subjectieve veiligheid onderzocht. Op dezelfde weg (dus dezelfde objectieve veiligheid) blijkt een aanzienlijk verschil in beleving als mensen naar het licht toe te fietsen of er juist vanaf te fietsen.

S6 Verkaveling en achterpaden (nb)

ACHTERGROND

De eis K4 omschrijft hoe achterpaden sociaal veilig uitgevoerd kunnen worden. De eis S6 is opgenomen om al in een vroeg stadium van de stedenbouwkundige opzet rekening te houden met de voorwaarden, vooral de maatvoering (breedte) van het achterpad en de routes vanuit (doodlopende) achterpaden. Deze eis heeft vooral een procedureel karakter; er voor zorgen dat partijen tijdig op de achterpaden inspelen.

Het ontbreken van achterpaden verdient vanuit sociale veiligheid de voorkeur. De noodzaak (en gebruiksgemak) van een achterpad is afhankelijk van het type woningen en de mogelijke toegankelijkheid van de achtertuin vanaf de voorzijde van de woning (via tuin, poort of eventueel garage), zoals bij vrijstaande woningen of twee-onde-een-kappers

Als K4 niet wordt behaald dan wordt ook deze eis S6 niet gehaald..

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een overzichtelijke achterpaden structuur betekent:

- Het ontbreken van een doorlopende structuur van (achter)paden door de wijk (als doorgaande routes). De buurt/wijk wordt minder toegankelijk/doorgankelijk en het aantal vluchtwegen beperkt.
- Korte, rechte, doodlopende paden, die bij betreden in een oogopslag volledig te overzien zijn.
- Goede maatvoering, passend bij de hoeveelheid gebruikers van een achterpad (zie eis K4).

Bij de structuur van achterpaden moet aan de loopafstand van bewoners naar het verzamelpunten voor rolcontainers worden gedacht.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie literatuuromschrijvingen bij S2 (schaal, omvang van een complex) en bij K4 (inbraak achterzijde woningen). Uit het Modus Operandi-daderonderzoek blijkt dat daders een voorkeur hebben voor situaties met meerdere vluchtwegen.

S7 Recreatie en groen (nb)

ACHTERGROND

Groenvoorzieningen bepalen mede de aantrekkelijkheid en leefbaarheid van de woonomgeving. Bewoners voelen zich bij een aantrekkelijke woonomgeving meer betrokken. Het is een drempel voor potentiële daders als een omgeving als verzorgd en gecontroleerd wordt ervaren.

Bewoners, en met name kinderen en jongeren, moeten voldoende ruimte voor spelen en recreëren hebben in de (directe) woonomgeving. Dit voorkomt overlast door het gebruiken van niet geschikte plaatsen door o.a. hanggroepen, in de vorm van geluidsoverlast vlak bij woningen (denk hierbij vooral aan achtertuinen) of verkeersonveiligheid door spelen op straat.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Groen draagt bij aan de afwisseling en belevingswaarde van de buurt. Bij de toetsing voor het politiekeurmerk moet steeds een afweging gemaakt worden over de toegevoegde waarde van het groen op de omgeving en de leefbaarheid. Dit is steeds zoeken naar een evenwicht; tussen voldoende ruimte en voorkomen van anonimiteit, tussen aangename en enge plek. Zo moeten er voor jongeren voldoende plekken zijn waar zij samen kunnen komen zonder veel overlast te veroorzaken voor de buurtbewoners. Dit vraagt om enig afstand tot woningen. Grotere wijkspeelgelegenheden kunnen door een aantrekkende werking op groepen en gebrek een controle juist weer overlast en onveiligheidsgevoelens veroorzaken. Ook door te weinig onderhoud kunnen deze gebiedjes weer het doelwit worden van vandalisme en vernieling.

Er is geen altijd-werkend recept te geven. De afweging moet afhankelijk van het type buurt, de voorzieningen en de opbouw van bewoners worden gemaakt. In bestaande wijken verschilt de hoeveelheid groen (% van de totale oppervlakte) en de hoeveelheid speelvoorzieningen (per 1000 inwoners) sterk.

De groene ruimten tussen bebouwing mogen het zicht en de controle op de omgeving (en op de voorziening) niet belemmeren, door het onderbreken van zichtlijnen op bijvoorbeeld langzaamverkeerroutes. Langgerekte plantsoenen bieden dikwijls een goed compromis tussen zicht en controle en voldoende oppervlakte. Ook voldoende onderhoud is hierbij van belang, bijvoorbeeld voor het vrijhouden van verlichtingsarmaturen (zie O1 'openbare verlichting').

Verdere aanwijzingen voor het sociaal veilig inrichten van groene ruimten en recreatiegebieden zijn bijvoorbeeld te vinden in:

- Checklist sociaal veilig ontwerpen, blz 97-100 (Van de Voordt-Van Wegen, 1990)
- Buiten Gewoon Veilig, blz 112-115 (Hajonides et al., 1987)
- Handboek Ruimtelijke Aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk (Van der Hoek, blz 98-102, 1994)

LITERATUUR EN ONDERZOEK

zie O9 'speelvoorziening'

S8 Voorzieningsgebied (nb)

ACHTERGROND

Het Politiekeurmerk Veilig Wonen® richt zich op de woonomgeving en is geen keurmerk voor een voorzieningsgebied of winkelcentrum. Deze eis is opgenomen omdat bewoners gebruik maken van de voorzieningen die in hun woongebied liggen en er geen overlast van moeten ondervinden. De menging van functies vergroot de levendigheid, de kans op contacten en de binding met de wijk. De eis richt zich dus op de situering van de voorzieningen ten opzichte van de woningen (een gunstige, veilige situering betekent dat mensen zich niet laten afhouden van het gebruik) en op de (loop)-routes er naar toe.

Het mengen van een woonfunctie in het voorzieningsgebied heeft als voordeel dat er meer controle en toezicht is en na sluitingstijd geen anonieme, verlaten gebieden ontstaan. Om ook een prettige woonsfeer te laten ontstaan moeten woningen en toegangen zorgvuldig ontworpen worden.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Onderscheid is gemaakt in dag- en nachtgebruik. Overdag moet het voorzieningsgebied een positieve uitstraling hebben (ontmoetingsplaats, betrokkenheid). 's Nachts (donker) moet bij voorkeur geen verlaten, ongecontroleerd gebied ontstaan. Dit geldt in ieder geval voor de plekken die 's avonds en 's nachts nog gebruikt worden zoals een afhaaloket van een apotheek, de PIN-automaat of een openbaar vervoer halte. Er moeten veilige alternatieve routes beschikbaar zijn, bijvoorbeeld in het zicht van woningen.

Rondom voorzieningen, als videotheken, snackbars en koffieshops, kunnen groepen jongeren blijven hangen. Bij de situering van deze voorzieningen moet rekening gehouden worden met de overlast die dit veroorzaakt.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Jacobs ziet in functiemenging een belangrijke manier om sociale ogen aanwezig te laten zijn. Monofunctionaliteit is niet per se onveilig. Bijvoorbeeld een woongebied kan heel goed veilig zijn. Andersom is functiemenging niet altijd veilig: de veiligheid hangt sterk af van het soort functies dat aanwezig is. (de Savornin Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 102, 103). Bijvoorbeeld de Jordaan en de Wallen zijn de twee wijken van het centrum van Amsterdam waar de meeste vernielingen voorkomen, terwijl ze beroemd zijn om hun rijke straatleven en om het feit dat het bijna 24 uur per dag druk is op straat. Ook zijn er veel ramen aanwezig waar vanuit toezicht mogelijk is. (de Savornin Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 101)

In gebieden waar veel jongeren tussen 10 en 17 jaar oud wonen, wordt veel vernield. "Uit verschillende onderzoeken blijkt namelijk, dat veel jongeren in deze leeftijdsgroep wel eens wat vernielen (globaal gesproken 2 van de 3 jongens en 1 van de 3 meisjes). Jeugdige vandalen opereren voornamelijk in hun directe woonomgeving. Met het klimmen der jaren neemt de kans toe dat jongeren ook buiten de eigen woonomgeving hun vertier gaan zoeken. Winkelcentra en binnensteden komen dan (nog) meer in trek. Dat is ook de reden dat woongebouwen in de nabijheid van winkelcentra rekening moeten houden met extra overlast." (van Soomeren, Criminaliteit en gebouwde omgeving, blz. 161)

S9 Publiekstreckende voorzieningen (nb)

ACHTERGROND

Grotere groepen mensen veroorzaken overlast, door de verkeersstromen of het aantal geparkeerde auto's. Waar veel mensen zijn, zijn ook relatief veel delicten. De eis S9 geeft aan dat voorzieningen die veel publiek trekken, daarom niet in de woonomgeving thuishoren.

Er is in het handboek politiekeurmerk nieuwbouw onderscheid gemaakt tussen voorzieningen die passen in de woonomgeving (S8), waar wijkbewoners gebruik van maken en die de betrokkenheid vergroten, en voorzieningen die een publiek en bezoekers uit een grotere omgeving trekken (S9).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De eis is vooral gericht op het voorkomen van overlast door dergelijke bovenwijkse, grootschalige of drukbezochte voorzieningen. Voorbeelden zijn grote (middelbare) scholencomplexen, bedrijfsterreinen of kantoren of horeca. Belangrijkste aandachtspunten:

- De voorzieningen moeten niet in het woongebied zelf liggen
- De route naar de voorzieningen loopt niet door de woonwijk/woonstraten
- Het parkeren bij de voorzieningen vindt niet plaats in de nabijgelegen woonstraten door voldoende parkeerruimte of een barrière.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De routes naar voorzieningen zijn gevoelig voor delicten. Deze wegen worden namelijk gebruikt door allerlei mensen en dus ook door daders. Daders leren door de route ook de ruimten erlangs kennen. Dit vergemakkelijkt het plegen van een daad: ze kennen het gebied en vreemden vallen er minder op. (De Savornin Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 59 en Van Soomeren, criminaliteit en gebouwde omgeving, blz. 56)

S10 Wijk- en buurtcentrum (nb)

ACHTERGROND

Een wijk- of buurtcentrum met een buurtfunctie kan de sociale samenhang versterken. De gebundelde voorzieningen werken op deze manier als een spil in de wijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Aandachtspunten bij de locatie en plaatsing van een buurtcentrum om geen overlast te veroorzaken zijn: Geen complexen, maar aparte gebouwen tussen de woonbebouwing met wederzijds zicht.

- Multi-functioneel gebruik
- Entree dicht bij de openbare weg met fietsenstalling en parkeerplaatsen in de nabijheid
- Goed zicht op het gebouw, geen obstakels.

Naast de traditionele buurtcentra kunnen ook verbrede (basis-)scholen, kerken of moskeeën de functie van bindende plek vervullen. Hoewel dit ook grootschalige voorzieningen kunnen zijn is het verschil met S9 dat het in deze eis om gebouwen en voorzieningen gaat voor de bewoners van de wijk. Deze worden daarom bij voorkeur juist tussen de woonbebouwing geplaatst. Wel moeten goede oplossingen worden geboden voor parkeren.

Voorbeelden

De VINEX-locatie Stadshagen bij Zwolle is een grote wijk, met draagvlak voor een eigen voorzieningenpakket. Onderdeel daarvan is het ‘cultuurgebouw’, ‘dat een brede ontmoetings- en integratiefunctie voor de wijk zal krijgen.

01 Openbare verlichting (nb)

ACHTERGROND

De achtergronden voor een goede verlichting zijn het veilig voelen van de bewoners in de woonomgeving, zicht op de omgeving mogelijk maken en het criminaliteitsverlagende effect. De toegepaste normen zijn gebaseerd op de adviezen van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde (NSVV) voor woonwijken, en komen overeen met de minimale waarden voor sociale veiligheid!

De openbare verlichting wordt doorgaans bepaald vanuit een verkeerskundige functie en dus gekoppeld aan de rijbanen. Het politiekeurmerk wil de nadruk leggen op sociaal veilig verlichten. Dit betekent dat een groot deel van de openbare ruimte, met voet- en fietspaden, parkeerplaatsen e.d. verlicht is.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Aandachtspunten bij de advisering over verlichting zijn:

- Het keurmerk gaat uit van een goed verlichtingsniveau te allen tijde. Dit betekent dat de omgeving ook 's nachts aan de gegeven verlichtingsseis moet voldoen. Als verlichting wordt gedimd (avond-nachtschakeling) moet op de minimale stand de norm gehaald worden.
- Keuzes voor detectie-verlichting in de openbare ruimte is strijdig met het uitgangspunten van het keurmerk.
- De gelijkmatigheid van de verlichting is heel belangrijk. Doordat onze ogen wennen aan de verlichtingssterkte kan het zicht dus goed zijn bij een geringe verlichtingssterkte met een grote gelijkmatigheid. De afwisseling van sterk verlichte plekken en donkere plekken is vervelend en maakt de omgeving minder goed zichtbaar en herkenbaar. Bij een nachtschakeling gaat daarom de voorkeur uit naar alle armaturen dimmen, boven het om en om uitschakelen van armaturen. In de laatste situatie is het moeilijk om de norm te halen.
- De RA-waarde zegt iets over de mate van kleurherkenning (0=geen kleurherkenning, 100= volledige herkenning van alle kleuren).
- Wit licht heeft een hoge RA-waarde (groter dan 60, bijvoorbeeld in PL-armaturen). Dit maakt het mogelijk om kleuren te herkennen, bijvoorbeeld van auto's op parkeerplaatsen, kleding en gezichten. Grofweg kan gesteld worden dat kleurherkenning zo'n 15% meer zicht geeft en daarmee de verlichtingssterkte dus enigszins compenseert.
- Oranje verlichting (SOX of lage druk natriumlampen) heeft een RA-waarde onder de 25, waardoor kleuren niet of slecht herkenbaar zijn. Omdat het menselijk oog het meest gevoelig is voor dit licht, zijn bewegingen juist goed zichtbaar. Dit type verlichting staat dan ook langs autosnelwegen en op bedrijventerreinen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De vraag welk effect verlichting heeft op de criminaliteit is niet eenvoudig te beantwoorden. Veel onderzoeken lijken de relatie te bevestigen, maar vooral methodologische problemen (bijvoorbeeld dat allerlei maatregelen tegelijk zijn genomen) staan deze conclusie niet toe. Wat in ieder geval wel gesteld kan worden is, dat licht in combinatie met andere maatregelen een gunstig effect heeft. Ook gevoelens van veiligheid zijn gebaat bij goede verlichting. (de Savornin Lohman, van Soomeren, crime and the built environment (niet gepubliceerd))

Als daders van plan zijn een delict te plegen, gaan ze volgens de Brantinghams via een bepaald beslissingsproces op zoek naar hun doelwit. In verschillende stadia bakenen ze het gebied waarbinnen dat doelwit ligt steeds verder af. "Een inbreker bepaalt bijvoorbeeld eerst dat gedeelte van de stad, waar hij de aanwezigheid verwacht van potentiële objecten. Vervolgens lokaliseert hij binnen dit gebied subgebiedjes, waarin sprake is van anonimiteit, slechte verlichting, donkere plekken en goede toegankelijkheid en vluchtwegen. Tenslotte kiest hij binnen dit buurtje een bepaalde woning uit, waarvan hij weet of aanneemt dat daar een aantrekkelijk object aanwezig is." (Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 93) Verlichting is dus één van de factoren die daders van hun daad kunnen afhouden.

"Mensen voelen zich alleen dan prettig, wanneer zij een bepaalde afstand tot elkaar kunnen houden. Vanzelfsprekend hangt de gewenste afstand af van de aard van het contact. Volgens Hall zijn in de contacten tussen mensen vier zones te onderscheiden: de intieme afstand (tot ca. 0,5 m), de persoonlijke afstand (0,5 – 1,2 m), de sociale of zakelijke afstand (1,2 – 4 m) en de openbare afstand (vanaf 4 m). Dit betekent dat er voldoende licht zou moeten zijn om een vreemde op een afstand van ca 4 m te kunnen identificeren. Deze afstand maakt het mogelijk in geval van bedreiging een defensieve of ontwijkende actie te ondernemen. In aansluiting op deze conclusie zijn door Philips proeven gedaan om de benodigde hoeveelheid licht vast te stellen. Proeven hebben uitgewezen, dat voor een identificatie-afstand van 4 m een half-cylindrische verlichtingssterkte van 0.8 Lux nodig is." (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 59). De halfcilindrische verlichtingssterkte geeft, beter dan de horizontale verlichtingssterkte, een relatie met wat mensen zien bij een bepaald verlichtingsniveau. Omdat de halfcilindrische verlichtingssterkte lastig te meten is, wordt om praktische redenen de horizontale verlichtingssterkte gebruikt in het politiekeurmerk.

Een recent onderzoek in Dudley en Stoke-on-Trent (Groot-Brittannië) toont aan dat verlichting een sterk effect heeft op criminaliteit. Door verbetering van het verlichtingsniveau bleek de veiligheid in enkele wijken significant groter dan in de controlewijken, waar de verlichting niet is verbeterd. De criminaliteit nam vooral gedurende de nacht af. Het criminaliteitsniveau is voorafgaand aan de maatregelen bepaald aan de hand van politiecijfers en een slachtofferenquête onder de bevolking. In Stoke-on-Trent is ook onderzoek gedaan naar de verplaatsingseffecten. Hier bleek ook in de aanpalende wijken de criminaliteit te zijn afgenomen, terwijl hier niets aan de verlichting is gedaan.

Security journal, nr 4 1999 in SEC nr. 1 maart 2000.

O2 Parkeren in de open lucht (nb)

ACHTERGROND

Geparkeerde auto's verminderen de aantrekkelijkheid van de woonomgeving en vragen veel ruimte. Om deze redenen bestaat de neiging om parkeerterreinen uit het zicht te leggen. Vormen van autocriminaliteit zijn echter veelvoorkomend delicten (diefstal van en uit de auto, vernieling). De situering van parkeerplekken met toezicht vanuit de woonomgeving is daarom belangrijk. Voor een vanzelfsprekende, natuurlijke surveillance moeten auto's dicht bij de woning en in het zicht parkeren, bijvoorbeeld langs het trottoir. Dit werkt als drempel voor de dader.

Door grote terreinen te verdelen in kleinere, van elkaar te onderscheiden eenheden vergroot de oriëntatie en herkenbaarheid. Gebruikers van parkeerterrein bij woongebouwen zetten dikwijls hun auto op een vaste plaats. Door deze gewoonte gaat men 'buur'-auto's en hun eigenaren kennen. Dit leidt tot contact als er iets mis is (minder anonimiteit).

Het opdelen in herkenbare delen, zicht op het terrein vanuit woningen, een goede verlichting met wit licht (zodat de kleur van auto's zichtbaar is) vermindert daarnaast de onveiligheidsgevoelens van gebruikers.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Zicht

Het politiekeurmerk vraagt zicht vanuit minimaal twee woningen op parkeerplaatsen. Vanzelfsprekend geldt hier: hoe meer, hoe beter. Overigens is het niet noodzakelijk dat iedereen zijn eigen auto kan zien, en ook woningen in andere complexen dan de getoetste wijk tellen mee. Het is wel te verwachten dat mensen eerder geneigd zijn in te grijpen bij onraad als ze de eigenaar van een auto kennen. Dicht bij de woning parkeren verdient daarmee, ook vanwege het gebruiksgemak, de voorkeur.

Bij de situering van parkeerplaatsen moet aan het zicht vanuit woningen op andere voorzieningen gedacht worden. Auto's moeten niet het zicht op bijvoorbeeld speelvoorzieningen, langzaamverkeerroutes en bushaltes wegnemen.

Compartimenteren

Achtergrond van het compartimenteren van grotere terreinen (opdelen in kleinere eenheden) is oriëntatie. De compartimentering geeft de omgeving enkele kenmerken, waarmee iemand zijn geparkeerde auto terug kan vinden op een groot terrein. Grotere terreinen komen bijvoorbeeld voor bij grote woongebouwen of voorzieningen als een winkelcentrum of sporthal.

Kleine groepjes parkeerplaatsen (maximaal 20 op een rij) zijn van elkaar gescheiden door looppaden, laagblijvend groen, hagen, opgesnoeide bomen e.d. Het terrein moet verder de volgende kenmerken hebben:

- Onbelemmerde zichtlijnen
- Goede verlichting
- Duidelijke en logische looproutes van de parkeerplaatsen naar de entree van de woning, het woongebouw of aanliggende voorzieningen.

Voldoende parkeerplaatsen

Hoewel hiervoor geen concrete norm is aangegeven is het van belang om in het advies ook naar het aantal parkeerplaatsen te kijken. Om overlast-situaties te voorkomen moeten voldoende parkeerplaatsen in de directe woonomgeving aanwezig zijn. Een te lage parkeernorm leidt tot parkeren op plekken die daar niet voor bedoeld zijn. In omnibusenquêtes blijkt dit nu al op veel plaatsen een grote ergernis te zijn.

In sommige projecten wordt ruimte gereserveerd voor toekomstige parkeerplaatsen. Deze worden aangelegd, als er een gebrek aan parkeerruimte is. Deze plaatsen moeten natuurlijk ook aan de gestelde voorwaarden kunnen voldoen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Voorbeelden

Bij een flat in Hengelo nam de autocriminaliteit aanzienlijk af na herinrichting van het parkeerterrein. De herinrichting hield onder andere in dat hoge bosschages werden verwijderd, zodat vanuit de flat weer zicht is op de geparkeerde auto's.

In Egmond is in het project Churchillaan het langsparkeren gewijzigd naar haaks op de weg parkeren. Er ontstaat hierdoor een zichtlijn vanuit de woningen aan de overzijde van de straat langs de portieren. In dit project heeft dit geleid tot een vermindering van de inbraak in auto's.

O3 Openbare parkeergarages (nb)

ACHTERGROND

De norm in het politiekeurmerk voor zowel openbare parkeergarages als alleen door bewoners gebruikte garages is afgeleid van de VEXPAN-norm. Parkeergarages worden door veel mensen als onveilig en niet prettig ervaren. Informeel toezicht ontbreekt hier vrijwel volledig. Een zorgvuldig ontwerp is daarom noodzakelijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Net als bij andere voorzieningen in de woonomgeving ligt de nadruk van de eisen van het politiekeurmerk op het veilig kunnen gebruiken van de voorziening. In dit geval dus het parkeren van auto's. Bij het parkeren in een openbare parkeergarage is ook de route van de woning naar de garage van belang (eisen langzaamverkeerroutes).

Wellicht ten overvloede: de woonwijk krijgt een keurmerk, niet de individuele gebouwen in deze wijk, zoals een parkeergarage.

Een uitgebreide toelichting is ook gegeven bij de toelichting op G11 'parkeergarage behorende bij een woongebouw'.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (Bron: Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177)

Van de hierboven genoemde kenmerken komen onoverzichtelijkheid, gebrekkige zichtbaarheid, onvoldoende sociale controle, onvoldoende uitwijkmogelijkheden en onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik in parkeergarages vaak voor.

Van der Voordt en van Wegen (Sociaal veilig ontwerpen) beschrijven drie onderzoeken die de richtlijnen onderbouwen. In het eerste onderzoek zijn het aantal autoinbraken en autodiefstallen in een parkeergarage in Engeland gedaald door een combinatie van maatregelen:

- “Opvullen van de gevelopeningen met gaas, om inklimmen te voorkomen;
- Vervanging van de toegangsdeur voor voetgangers door een zelfsluitende (stalen) deur, die alleen als uitgang te gebruiken is;
- Betere verlichting;
- Vestiging van een taxibedrijf pal naast de entree om een zekere natuurlijke surveillance te bewerkstelligen.” (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 81)
- Met een beperkte toegankelijkheid, betere verlichting en meer sociale controle is de veiligheid verbeterd.

In het tweede onderzoek gaat het om een parkeergarage in Rotterdam, waar vreemden binnen kwamen en de situatie onoverzichtelijk was. De toegankelijkheid is beperkt, camera's zijn geïnstalleerd en een bewakingsdienst is ingesteld. Hierna is het aantal auto-inbraken sterk teruggelopen.

Het derde onderzoek betreft een parkeergarage in Den Haag. “Vervuiling, illegaal gebruik, geluidshinder (o.a. van sleutelactiviteiten en roldeuren), diefstal uit en van auto's, onvoldoende verlichting en angst om 's avonds of 's nachts van de garage gebruik te maken, zorgden voor veel ergernis. Als onderdeel van een verbeteringsprogramma voor de woonomgeving als geheel is inmiddels een pakket maatregelen uitgevoerd. Zo is de verlichting verbeterd en zijn reparaties aan het hekwerk en hang- en sluitwerk uitgevoerd. Voorts is men op een beter sleutelsysteem overgegaan. (...) Een andere maatregel betrof de verdere compartimentering van de

garage in acht afgesloten delen van gemiddeld 22 plaatsen, elk met een eigen ingang. Door middel van een sticker op de voorruit valt gemakkelijk te controleren of er illegaal geparkeerd wordt. Het beheer en schoonmaakonderhoud zijn geïntensiveerd.” (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 82) Na deze maatregelen is het aantal auto inbraken sterk gedaald.

Verder informatie over parkeergarages is te vinden in de NEN-norm 2443 of de Toetslijst van de vereniging van parkeergarage-exploitanten (VEXPAN). Het rapport ‘Kwaliteitsmeting parkeergarages Rotterdam Rijnmond, 1994-1997’ geeft informatie over de toepassing van de VEXPAN-lijst in voorbeeldprojecten. (ANWB, maart 1998).

O4 Voorzieningen voor het stallen van fietsen (nb)

ACHTERGROND

Diefstal van fietsen is het meest heling-gevoelige delict in Nederland en kent een extreem hoog slachtofferschap (circa 700.000 gestolen fietsen per jaar). De eis voorziet er dus in om voldoende veilige stallingsplekken te bieden aan bewoners. Dit speelt vooral een rol in bestaande stedelijke wijken, waar niet alle woningen over (met de fiets bereikbare) bergingen beschikken.

De tweede invalshoek is het verminderen of voorkomen van overlast door rondslingerende fietsen. Dit heeft met name betrekking op de entrees van woongebouwen. Hier moeten plekken zijn om fietsen van bezoekers en bewoners (overdag) neer te zetten. Deze voorzieningen in de openbare ruimte moeten zijn afgestemd op de drukke tijden. Daarnaast is deze eis ook van toepassing op bijvoorbeeld scholen en sportvoorzieningen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor fietskluizen of klemmen geldt:

- situeren op plekken waar ze geen obstakel vormen
- goed in het zicht
- in de directe nabijheid van entrees en aansluitend bij door fietsers gebruikte routes.

Door een onlogische situering worden deze fietsklemmen niet gebruikt, maar fietsen alsnog (hinderlijk) voor de deur geparkeerd.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit slachtofferenquêtes blijkt fietsendiefstal een groot probleem te zijn. Dat rechtvaardigt de aandacht voor veilige stallingsvoorzieningen. Bewijzen voor het veiliger dan wel minder veilig zijn van verschillende typen stallingsvoorzieningen zijn niet voorhanden.

Veel informatie over fietsenstalling is te vinden in de publicatie van het CROW 'Plaats maken voor de fiets'.

Verder onderzoek

Nader onderzoek naar fietsdiefstal in de woonomgeving en welke stallingsmogelijkheden hiervoor de beste bescherming bieden.

O5 Tunnels en onderdoorgangen (nb)

ACHTERGROND

Tunnels en onderdoorgangen kunnen zeer onaangename plekken zijn in het gebruik. Zij hebben meerdere kenmerken van plaatsen die als onveilig worden ervaren, bijvoorbeeld het ontbreken van informeel toezicht vanuit de omgeving. De basisgedachte achter de eis van het politiekeurmerk is om geen tunnels of onderdoorgangen in een plan op te nemen. Als deze onvermijdelijk zijn moet gekozen worden voor een zo sociaal veilig mogelijke oplossing.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een goed overzicht door een rechte tunnel zonder aftakkingen, goede verlichting, een combinatie van gebruikers en veel zorg besteden aan de entrees zijn de inrichtingsvoorwaarden.

- Om de overzichtelijkheid te vergroten dienen de aan- en afvoerwegen en de tunnel in één lijn te liggen. Als zowel fietsers, voetgangers als auto's van dezelfde tunnel gebruik maken en de paden op gelijke hoogte en in het zicht van elkaar liggen, wordt de sociale controle vergroot.
- Flauwe hellingen geven fietsers en voetgangers betere vluchtmogelijkheden.
- Onderhoud is belangrijk. Voor tunnels is dit vooral de vervanging van lampen bij vandalisme en het verwijderen van graffiti (zie o.a. norm O10)

In een onderdoorgang, bijvoorbeeld bij poortwoningen, mag de toegang tot de woning of de berging niet in de onderdoorgang zijn opgenomen. Dit voorkomt nissen in de wanden en vermijdt het risico van een hangplek voor een entree van de woning. Juist in onderdoorgangen blijven snel groepjes staan. Het politiekeurmerk gaat uit van het te allen tijde veilig kunnen betreden van de woning, omdat de bewoner geen keuze heeft (gedwongen gebruik).

In poorten dient een duidelijke scheiding tussen rijbaan en trottoir te worden aangebracht, zeker wanneer er toch woningtoegangen in de poort liggen; anders zouden bewoners direct bij het verlaten van de woning door een rijdende auto geschept kunnen worden, of zou de voordeur geblokkeerd kunnen worden door een geparkeerde auto.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177).

Het probleem van vandalisme (kapotte verlichting), graffiti en stankoverlast door urineren is bij observatie gemakkelijk vast te stellen. Bewijzen dat bepaalde delicten zoals beroving of verkrachting vaker in/bij tunnels gepleegd worden, zijn niet voorhanden.

Er is geen systematisch onderzoek gedaan naar het concrete veiligheidseffect van de bij 'toepassing en interpretatie' genoemde ontwerpverbeteringen.

(Bron: Van der Voordt&Van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 86 t/m 94)

VOORBEELDEN

De Binckhorsttunnel in Den Haag is halverwege de jaren 80 aangepast, omdat de tunnel ernstige gevoelens van onveiligheid opriep. Kenmerkend waren de trappen en roltrappen bij de in- en uitgang, de lengte, de diepte, de bocht en de tekenen van vervuiling en vernielingen. Om de situatie te verbeteren zijn de overkappingen van de entree weggebroken en zijn de (rol-) trappen vervangen door luie trappen met een goot aan de zijkant voor fietsen.

Bron: Voordt, van der, van Wegen, Sociaal veiligheid ontwerpen, Delft/Den Haag, 1990.

Voor de bouw van een langzaamverkeerstunnel bij de Heinenoordtunnel zijn verschillende varianten vergeleken op facetten van sociale veiligheid. Opvallend aan deze tunnel zijn de diepe ligging (het is een geboorde tunnel) en de grote afstand tot de bewoonde wereld. Roltrappen en liften zijn nodig om de tunnel in en uit te gaan. Aanbevolen is onder andere de entree ruim en overzichtelijk te maken en daglichttoetreding goed te benutten. Ook binnen de tunnel is voor zo groot mogelijke overzichtelijkheid gepleit. Verder is aanbevolen tunnelwachten en camera's te laten waken over de veiligheid. Door alarmknoppen in de tunnel kunnen gebruikers in geval van nood installaties uitschakelen of om hulp vragen.

Bron: West 8 landscape architects b.v., Fiets- en landbouwverkeerstunnel Heinenoord, aspecten van sociale veiligheid, in opdracht van Directoraat-Generaal RWS, Bouwdienst RWS, 1994.

O6 Haltes openbaar vervoer (nb)

ACHTERGROND

De toepassing van de eis moet gericht zijn op het voorkomen van onveiligheidsgevoelens bij de gebruikers van de halte en het voorkomen van vernieling. Een bushalte is in veel aspecten te vergelijken met ander straatmeubilair, zie ook O8.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips bij de advisering

- Een clustering van aanwezige voorzieningen, bijvoorbeeld met een afvalbak en telefooncel, verbetert het gebruiksgemak en geeft een grotere kans op sociale controle.
- Een van de redenen om het glas in een bushalte te vernielen is om de posters er uit te halen. Afsproken kan worden om bij gewilde posters de kast open te laten (niet op slot te doen) om vernieling tegen te gaan. Men kan ook de mogelijkheid creëren om deze, gewilde posters af te halen bij bijvoorbeeld de gemeente of het HALT-bureau. In de gemeente Hoorn zijn hiermee positieve ervaringen.
- Om erosie-vandalisme te voorkomen is een snelle vervanging door kapotgeslagen ramen nodig. De beheerders vanabri's (Publex in stedelijke gebieden en Alrecon bij het streekvervoer) doen dit overigens al. De toepassing van slagvaste materialen, zoals Vollkern kunsttharspanelen, brengt ook uitkomst op vandalisme-gevoelige plekken.
- Haltes voor openbaar vervoer moeten niet worden gesitueerd bij hangplekken of andersoortige overlastplekken, om onveiligheidsgevoelens bij de gebruikers van de halte te voorkomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Haltes van openbaar vervoer hebben, zij het meestal minder pregnant, dezelfde ongunstige kenmerken als tunnels: stil, afgelegen, donker, geen sociale ogen, soms hangplek.

Ook de opmerkingen over de waarneembare vandalismeschade, graffiti en (stank)overlast zijn vergelijkbaar met tunnels

Echter ook hier weer geen keiharde bewijzen voor een verhoogde kans op bepaalde delicten en evenmin inzicht in de bijdrage van bepaalde ontwerpverbeteringen aan de veiligheid.

Wel bekend is dat drie ondergrondse NS stations, waar veel aandacht is besteed aan veiligheid, qua veiligheidsbeleving hoger scoren dan het gemiddelde bovengrondse station. Ontwerpverbeteringen tezamen hebben dus een bewezen veiligheidseffect.

07 Binnenterreinen (nb)

ACHTERGROND

Binnenterreinen grenzen aan de achtertuinten van woningen en zijn kwetsbaar voor vandalisme en overlast. De praktijk leert dat met name in stedelijke gebieden binnenterreinen uitnodigend werken voor zwervers en verslaafden. Omdat de zichtbaarheid slecht is en het beheer vaak onduidelijk, zijn deze problemen moeilijk op te lossen. Een binnenterrein geeft bovendien toegang tot de achterzijden van de woningen. In kinderrijke buurten kan een openbaar binnenterrein problemen geven in de sfeer van buurtoverlast (geluidsoverlast, bal in de tuin, bal door de ruit).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Als binnenterreinen worden openbare ruimtes opgevat, die minimaal aan drie zijden worden begrensd door de achterzijde van woningen of achtertuinten. Binnenterreinen komen relatief veel voor in stedelijke gebieden in gesloten bouwblokken.

Vanuit de sociale veiligheid gaat de voorkeur uit naar het niet aanleggen van binnenterreinen. Als ze er toch zijn, moet de inrichting en het gebruik passen bij de bewoners (en in overleg met de bewoners worden gekozen). Verbetering is o.a. mogelijk door afsluiten, verlichting en goede afspraken over het beheer.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam' van Korthals Altes e.a. is vandalisme aan openbare gebouwen en woningcomplexen onderzocht. Met betrekking tot binnenterreinen is gebleken, dat binnengebieden een grotere kans hebben het slachtoffer te worden van vandalisme, als de binnengebieden geen duidelijke functie hebben of onoverzichtelijk zijn.

O8 Straatmeubilair (nb)

ACHTERGROND

Inrichtingselementen in de openbare ruimte dragen bij aan een attractieve omgeving. Straatmeubilair is nogal eens het doelwit van vernielingen en graffiti. De eis is gericht op het voorkomen van deze vernielingen en een sociaal veilig en prettig gebruik mogelijk te maken.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Doorgaans levert het toepassen van de eisen voor straatmeubilair weinig problemen op, behalve ten aanzien van de eis dat een bank minimaal 15 meter van een woning geplaatst moet zijn. Deze maat is gebaseerd op grotere plantsoenen/pleinen. In bepaalde situaties, bijvoorbeeld een hofje met een speelplek in het midden, zijn er geen plekken die 15 meter van de voorgevel van de woningen liggen. Indien hier speeltoestellen staan dan eist O9 'voorzieningen voor jongeren' echter een bank. Deze tegenstrijdigheid wordt in de praktijk momenteel als volgt opgelost:

- Komt deze situatie voor aan de voorzijde van woningen dan is de eis voor minimaal 15 meter ondergeschikt aan de eis voor een bank bij speelvoorzieningen. Een ongewenst gebruik van een bank is aan de voorzijde van woningen (de openbare kant) minder vervelend dan aan de achterzijde (de privé-kant).
- Aan de achterzijde van de woning is een bank (en speelvoorzieningen) binnen 15 meter van de achtertuin (erfgrens) niet mogelijk. Dit veroorzaakt in de zomer overlast bij gebruik van de tuin.

Vervuiling en vernieling leidt snel tot kwaad tot erger. Het plaatsen van voldoende afvalbakken voorkomt zwerfvuil en vervuiling van de omgeving. Zwerfvuil verschilt sterk van wijk tot wijk en moet afgestemd op de situatie worden bestreden (zie ook beheerplan en toezicht). Beheerders moeten blijven controleren of de wijk voldoende schoon blijft.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Clarke en Mayhew onderscheiden 8 manieren om daders minder gelegenheid te geven crimineel gedrag te vertonen.

- target hardening (object versteviging): het doelwit beter bestand maken tegen crimineel gedrag door bijvoorbeeld stevige materialen en flinke sloten;
- target removal (object verwijdering): het doelwit verwijderen, zodat het niet gestolen of beschadigd kan worden;
- removing the means of crime (criminele-middelen-reductie): bijvoorbeeld losse stenen vast leggen, zodat ze niet als projectiel gebruikt kunnen worden;
- reducing the pay-off (batenreductie): door bijvoorbeeld waardevolle bezittingen te graveren is het voor inbrekers moeilijker ze te verkopen;
- formal surveillance (formele controle): personen die speciaal voor de beveiliging aanwezig zijn zoals politie en bewakingspersoneel;
- natural surveillance (informele controle): passanten en bewoners die toezicht kunnen houden;
- surveillance by employees (semi-formele controle): personen die voor hun beroep aanwezig zijn, maar niet met het doel toezicht te houden, bijvoorbeeld winkelpersoneel;
- environmental management (ruimtelijk beheer): bijvoorbeeld het scheiden van voetbalsupporters en het vermijden van te veel kinderen in een wooncomplex.

(Clarke, Mayhew, *Designing Out Crime*, blz. 5 en van Soomeren, *Criminaliteit en gebouwde omgeving*, blz. 51). Deze uitgangspunten zijn in het bijzonder van toepassing op straatmeubilair.

Dat zichtbaarheid van de voorzieningen belangrijk is, blijkt uit het onderzoek van van Dijk en van Soomeren, *Vandalisme in Amsterdam*, blz 125. Hier staat vermeld dat grote vernielingen aan lantaarnpalen en haltepalen (voor het openbaar vervoer) vaker plaatsvinden op onzichtbare plekken.

Ook in het onderzoek van Korthals Altes (*Defensible Space in Amsterdam*) blijkt dat straatmeubilair moeilijker beheerbaar is als het in een anoniem gebied staat. Als objecten daarentegen in het zicht staan van mensen die er belang aan hechten (bijvoorbeeld bankjes voor een bejaardenhuis, die de bewoners tijdens hun wandelingen regelmatig gebruiken), worden de objecten in de gaten gehouden en worden vernielingen gemeld aan politie en onderhoudsdienst.

O9 Voorzieningen voor jongeren (nb)

ACHTERGROND

Bewoners, en met name kinderen en jongeren, moeten voldoende ruimte voor spelen en recreëren hebben in de (directe) woonomgeving. Dit voorkomt overlast door het gebruiken van niet geschikte plaatsen, bijvoorbeeld door geluidsoverlast vlak bij woningen (denk hierbij juist aan achtertuinen) of verkeersonveiligheid. De verschillende plekken moeten zijn afgestemd op de behoefte, dus op het aantal en de leeftijdscategorie van de jongeren in de wijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De eis betreft het zorgen voor ruimte om te spelen en niet alleen om het plaatsen van speeltoestellen. Er moet daarbij voldoende aanbod zijn voor de leeftijdscategorieën van kinderen in de wijk. Grofweg kunnen drie leeftijdscategorieën worden onderscheiden, die op een eigen manier gebruik maken van de woonomgeving;

- Kinderen tot 6 jaar (vooral in de tuin, dicht bij huis, kleine speelplekken)
- 6 tot 12 jaar (divers spel, zowel toestellen, als sport, kijken, ruige plekken, vooral in de eigen woonwijk.)
- Ouder dan 12 (nadruk op sport en bij elkaar komen, 'rondhangen'. Geen begrenzing in de wijk)

Voor de twee oudste leeftijdsgroepen hebben een sterke voorkeur voor plekken waar dingen gebeuren, waar iets te kijken is. Een breed trottoir is daarom vaak een populaire speelplek.

Speeltoestellen zijn te beschouwen als straatmeubilair en moeten aan dezelfde eisen voldoen.

Het beheer en onderhoud van speeltoestellen is voor de eigenaar/beheerder aan voorwaarden verbonden volgens het zogenaamde 'attractiebesluit'. Om veilig spelen mogelijk te maken stelt het attractiebesluit voorwaarden aan de constructie, valhoogte, ondergrond e.d.

Tips bij de advisering

- Welke speelvoorzieningen nodig zijn kan eigenlijk pas bepaald worden als de bewoners in de wijk aanwezig zijn. Bij nieuwbouw verdient het de voorkeur om de keuze van speelvoorzieningen samen met de bewoners te maken.
- De geplande speelplekken, vooral voor de allerkleinsten, kunnen samen met de bewoners worden ingevuld, uitgaande van een vooraf bepaald budget. Door zelfwerkzaamheid van de buurt biedt dit budget meer ruimte voor aankoop en de kwaliteit van de plek. Omdat de bewoners sterk betrokken zijn bij de plek komt vandalisme minder voor.
- Om tot een goede afstemming te komen moet de gemeente een actief beleid voeren op de aanwezige plekken en voorzieningen. Er moet ruimte blijven voor verandering, want de wijksamenstelling wijzigt immers. Het kan bijvoorbeeld een taak van het wijkbeheer zijn om in regelmatig overleg met de bewoners voorzieningen in stand te houden of aan te passen.
- Door bij trapveldjes rekening te houden met de traprichting kan voorkomen worden dat de bal frequent in tuinen komt, of kinderen achter de bal aan de straat op rennen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Speelplaatsen en de directe omgeving daarvan hebben een verhoogd vandalisme risico. "Deze gebieden lopen vooral veel kans op beschadiging en slijtage ten gevolge van (te wild) spelen. Een voetbal gaat per ongeluk door de ruit, de bal vliegt op het dak, enz. Daarnaast vinden er ook meer moedwillige vernielingen plaats." Open plekken die geschikt zijn om als speelplaats te dienen maar daar niet voor bedoeld zijn (schoolpleinen, bouwterreinen, enz.). Hier komen dezelfde vernielingen voor als op officiële speelplaatsen." (SBR, beveiliging van gebouwen deel 2, meergezinswoningen)

O10/G13 Muren/vlakken/wanden; anti-graffiti (nb)

ACHTERGROND

De eis gaat in eerste instantie uit van het proberen te vermijden van aantrekkelijke plekken voor graffiti. Dit zijn bijvoorbeeld gevels zonder ramen/gevelopeningen (zogenaamde 'blinde' gevels), plekken waar graffiti lange tijd blijft staan en door veel mensen gezien wordt (bijvoorbeeld geluidsschermen of kastjes voor nutsvoorzieningen) en plekken waarbij de omgeving zich weinig betrokken voelt. Door het ontbreken van dergelijke plekken zal minder graffiti voorkomen.

In tweede instantie gaat de eis dan over het onderhoud en verwijderen van graffiti. Het beleid voor het verwijderen van graffiti hangt dan sterk samen met de eis voor een beheerplan. Als eenmaal graffiti is geconstateerd is het van belang om dit snel te verwijderen om een neerwaartse spiraal te voorkomen. Graffiti geeft een gevoel van verloedering en beïnvloedt daarmee het veiligheidsgevoel negatief (bij jongeren overigens veel minder dan bij ouderen!). Zeer snel verwijderen blijkt ook het beste ontmoedigingsbeleid voor de daders te zijn en werkt daarmee preventief.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips om graffiti te voorkomen

- Gevels zijn kwetsbaar als ze zich direct in de openbare ruimte bevinden. Door een strook (lage) beplanting, bij voorkeur slecht doordringbaar door stekels, kan deze gevel afgeschermd worden.
- Graffiti in een gebouw voorkomen door afsluiting van de entreehal, goede materiaalkeuze, regelmatige controles en direct aanpakken van geconstateerde graffiti.
- Diefstalbeperkende maatregelen voor spuitbussen werken aan de andere kant van het graffiti-probleem. Veel verf wordt gestolen en het in winkels achter slot houden van spuitbussen of het apart houden van de spuitmondjes maakt diefstal moeilijker.
- Bij bouwterreinen worden regelmatig houten schuttingen geplaatst om de terreinen af te schermen. Er zijn kunstenaars en bedrijven die deze wanden van schilderingen voorzien. Veel graffiti-sputters respecteren dit waardoor ongewenste graffiti wordt voorkomen.

Tips voor het onderhoud

Voor welk onderhoud wordt gekozen is sterk afhankelijk van de frequentie van bekladding en eigen voorkeuren. Mogelijkheden zijn schoonmaken, overschilderen of vervangen. Mogelijkheden zijn:

- Kiezen voor materialen die gemakkelijk schoon te maken zijn. Deze moeten glad en niet-poreus zijn, bijvoorbeeld tegels of (gekleurde) panelen met een glaslaag. Bij gebruik van tegels kunnen deze beter zonder (kit)voegen worden geplaatst.
- Anti-graffiti-coating aanbrengen om poreuze materialen zoals baksteen te beschermen. De coating maakt schoonmaken mogelijk. Er is daarna doorgaans wel verschil zichtbaar tussen het schoongemaakte gedeelte en de rest van de wand. Na het schoonmaken moet de (dure) coating weer opnieuw worden aangebracht.
- Regelmatig overschilderen van de graffiti. Deze laatste variant kan goedkoper uitpakken en is vooral binnen in gebouwen aantrekkelijk. De gemeenschappelijke ruimten krijgen daardoor immers regelmatig een frisse, nieuwe verflaag.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Meer informatie

- Maatregelenboek 'veiligheidszorg door woningcorporaties' (Nationale Woningraad) blz.105-119
- Publicaties van SBR 'voorkomen en bestrijden van gevelbekladding' en 'gevelgids deel 4: antibekladding'
- Basisboek criminaliteitspreventie, hoofdstuk 3.3 (gegevens over eigenschappen van muren die ze gevoelig maken voor graffiti, alsmede aanbevelingen).
- Gids voor veiligheid; '66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid', blz 168-171 Vraag 33 'Hoe kan graffiti succesvol worden aangepakt?'

O11 Beheerplan openbare ruimte en toezicht (nb)

ACHTERGROND

Beheer en onderhoud van de omgeving zorgen voor een wijk die schoon en heel blijft. Mensen voelen zich veiliger in een wijk met een attractieve, goed verzorgde indruk. Kapotte, vernielde elementen en vuil verminderen de attractiviteit en de betrokkenheid van de bewoners. Een neerwaartse spiraal is het gevolg (erosie-vandalisme). Gericht beheer en toezicht moeten dit voorkomen

Voor het politiekeurmerk is het van belang dat in het stadium van planvorming door de betrokken beheerders met alle betrokkenen nadenken over dit op peil houden van de omgeving. Een goed beheergericht ontwerp maakt het toekomstige beheer gemakkelijker en beter uitvoerbaar.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De doelstelling van deze eis is het maken van afspraken over het toekomstige onderhoud en het beheer van de wijk. Zo veel mogelijk partijen moeten hierin betrokken worden, bijvoorbeeld de gemeente als eigenaar/beheerder van de openbare ruimte, woningcorporaties, bewoners (vereniging van eigenaren, huurdersvereniging), politie, brandweer, welzijnswerk. In het beheerplan vastgelegde afspraken kunnen bijvoorbeeld gaan over het reageren op klachten en geconstateerde vernieling of het gezamenlijk verwijderen van graffiti (zeker als het racistisch of aanstootgevend is). Zowel preventie als de handhaving spelen een rol. Het beheerplan zal per keurmerkwijk sterk verschillen, afhankelijk van de grootte en geschiedenis van de wijk. Voor de toetsing van het keurmerk is het vastleggen van de afspraken in een document voldoende. Er hoeft geen volledig 'technisch' beheerplan te zijn, waarin alle reguliere onderhoudsmaatregelen zijn beschreven.

Mogelijke aandachtspunten in het beheerplan:

- Omschrijvingen verantwoordelijkheden en taken betrokken partijen
- Overleg (regulier bewonersoverleg, bewonerscommissie, wijkoverleg, informatieavonden enz.)
- Regeling voor controles op vervuiling, vernieling en graffiti
- Hoe om te gaan klachten; meldpunt, criteria voor opvolging
- Bemiddeling bij burenruzies en (geluid)overlast
- Afstemming reguliere onderhoudsmaatregelen van verschillende beheerders (bijvoorbeeld groen van gemeente en corporatie), met name ten aanzien van opruimen zwerfvuil, herstellen vernielingen en verwijderen graffiti (met name aanstootgevende, racistische, discriminerende graffiti).
- Participatie en zelfbeheer van bewoners in het beheer
- Brandveiligheid, vluchtplan (in gebouwen)

Er hoeft niet altijd een apart document opgesteld te worden om aan deze eis te voldoen. Soms liggen de bedoelde afspraken al vast in wijkontwikkelingsplannen of wijkveiligheidsplannen. In kleinere koopcomplexen zijn de afspraken goed vast te leggen in de overeenkomst van de vereniging van eigenaren.

Toeziht

Onderscheid is te maken naar informeel, semi-formeel en formeel toezicht.

Het formele toezicht kan bestaan uit politie, stadswachten of bewakingsdiensten. Voor afspraken in de wijk is een wijkagent van groot belang. Het semi-formele toezicht bestaat uit huismeesters, buurtconciërges of wijkmeesters. Vaak hebben zij controlerende en signalerende taak, zijn aanspreekpunt voor bewoners, bemiddelen bij ruzies en overlast en voeren kleine onderhoudstaken uit.

Alle aanwezigen in een wijk vormen het informele toezicht; De sociale ogen in de wijk. Toezichhoudende bewoners (aangesteld door corporatie of gemeente) kunnen een voorbeeldfunctie in de wijk hebben. Voor een kleine vergoeding houden zij toezicht en geven ongeregelheden door aan de verantwoordelijke instanties, soms voeren zij ook opruim- en schoonmaakactiviteiten uit.

Toelichting onderhoud groen

Het onderhoud van het groen moet gericht zijn op het voorkomen van dichtgroei van zichtlijnen en het open houden van lichtcirkels rondom lantaarnpalen. Voor een zichtlijn geldt een maximale hoogte van groen van circa 1.20 meter. Achter een haag of plantsoenrand van deze hoogte kan iemand zich wel verstoppen. Om dit uit te sluiten, bijvoorbeeld op parkeerterreinen, kan het best een bodembedekkende beplanting worden toegepast (maximaal zo'n 50 cm hoog).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit praktijkervaringen blijkt, dat een mooi opgeleverd ontwerp niet automatisch mooi blijft; daar is goed toezicht en alert beheer voor nodig.

Ook blijkt uit onderzoek dat de netheid en heelheid van de openbare ruimte, liften, trappartijen, gebouwentrees etc grote invloed heeft op de veiligheidsbeleving. Uit de politiemonitor (1997) blijkt dat het leefklimaat voor bewoners vooral verpest wordt door veel voorkomende overlast, veroorzaakt door hondenpoep, vervuiling, vandalisme, graffiti, jongerenoverlast.

Toezicht is succesvol voor veiligheidsgevoel. Verschijningsvormen van toezichthoudende functies zijn huismeesters, flatwachten, wijkmeesters, buurtconciërges, straatpreventie-consulenten; veelal wordt de veiligheidsdoelstelling gekoppeld met een werkgelegenheidsdoelstelling, de functies zijn dan 'Melkertbanen'.

Meer informatie

Praktische informatie en voorbeelden over het opstellen van wijkveiligheidsplannen en de aanpak van vandalisme, veel voorkomende overlast, graffiti en vervuiling is te vinden in hoofdstuk 4 'Kwaliteit leefomgeving' van de Gids voor veiligheid deel 2. (uitgave ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, november 1999)

Voor woningbouwcorporaties is het boek 'Veiligheidszorg voor woningcorporaties' met een maatregelenboek en een werkboek. (uitgave Nationale woningraad, 1997)

Voorbeelden

Vanaf 1993 zijn in het kader van het project Veilig Beheer Bijlmermeer in een groot aantal woongebouwen flatwachten geïnstalleerd. Het doel van dit project hiervan was tweeledig. In de eerste plaats waren de flatwachten bedoeld om zowel overdag als 's avonds criminaliteit, vandalisme en vervuiling in de semi-openbare ruimte tegen te gaan en de veiligheidsgevoelens van de flatbewoners te bevorderen. Daarnaast had het project een werkgelegenheidsdoelstelling. Na evaluatie van het project in 1996 bleken een aantal positieve veranderingen te zijn opgetreden "in de onveiligheidsbeleving overdag, het vermijdingsgedrag van bewoners overdag, de beoordeling van de reinheid en in het slachtofferschap van fietsdiefstal". (Bron: Van Dijk, van Soomeren en partners, Het flatwachtproject in de Bijlmermeer, deel 2: effectevaluatie criminaliteit en onveiligheidsbeleving; procesevaluatie, 1996.)

K1 Verkaveling en situering eengezinswoningen (nb)

ACHTERGROND

De eis 'verkaveling en situering eengezinswoningen' is overkoepelend voor de eisen ten aanzien van de kavels, zoals achterpaden en tuinen. Centraal staat het onderscheid maken tussen de goed controleerbare, openbare voorzijde van woningen en de kwetsbare, private achterzijde. De maatregelen zijn er op gericht op aan de achterzijde barrières op te werpen tegen woninginbraak en het privé-karakter te versterken, terwijl aan de voorzijde juist zicht en uitzicht (openbaarheid) centraal staan.

Er is daarom een sterke relatie met de eisen aan voor- en zijtuinen (K3), achterpaden (K4), erfafscheidingen (K5) en zicht op de openbare ruimte (W2)

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde. (Onderzoek 'Modus operandi Woninginbraken', Ministerie van justitie, rapportage deel A, 1989). Om deze reden dient de verkaveling bij voorkeur zo ontworpen te worden dat er een verschil is tussen de voor- en achterkant, en de toegankelijkheid van de achterzijde op eenvoudige wijze beperkt kan worden.

K2 Verkaveling en situering woongebouwen (nb)

ACHTERGROND

De eis is gericht op een goede oriëntatie rondom het gebouw. Een bewoner of bezoeker moet gemakkelijk en in het zicht, zijn weg kunnen vinden. De entree of bergingingen moet dus goed herkenbaar zijn en te bereiken via korte, overzichtelijke routes. Het betreft dan de routes van de openbare weg, of van het parkeerterrein en de bergingen naar de entree van het woongebouw.

Zowel op het parkeerterrein, als op de entree, als op de routes is zicht vanuit de openbare ruimte en vanuit het woongebouw, belendende gebouwen en/of de openbare weg nodig

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tip

De verlichting van het terrein bij een woongebouw is aan te bevelen. Dit zorgt ervoor dat bewoners en bezoekers ook in het donker hun weg kunnen vinden en gezien kunnen worden vanuit de omringende bebouwing. De voorkeur gaat ook hier uit naar wit licht (RA-waarde groter dan 60, bijvoorbeeld PL-armaturen).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zowel Newman als Jacobs en nog vele na hen benadrukken het belang van zichtbaarheid.

Het begrip 'social eyes' is door Jane Jacobs geïntroduceerd. Zij benadrukt dat mensen aanwezig moeten zijn om toezicht te houden, zodat daders gehinderd worden een delict te plegen, aanwezigen zich beschermd voelen en slachtoffers worden geholpen. Hoewel in haar boek 'The death and life of great American cities' weinig bewijs is te vinden, hebben velen haar op dit punt gevolgd. De sociale ogen kunnen zowel binnen als buiten aanwezig zijn. Steeds is het belangrijk dat de mensen niet alleen aanwezig zijn, maar ook goed zicht hebben op de ruimte (dus geen obstakels die het zicht belemmeren) en daarnaast dat ze zo betrokken zijn, dat ze ingrijpen in geval van nood. Voor deze betrokkenheid is het van belang dat duidelijk onderscheid is tussen openbaar en privé. Bewoners zullen het privé deel dan als het ware bewaken. (Newman, Defensible Space)

Van der Voordt & Van Wegen hebben het criterium 'zichtbaarheid' in eigen onderzoek in enkele Haagse wijken meegenomen en eveneens geconstateerd dat het criterium van belang is, met name voor de veiligheidsbeleving. Zie het proefschrift en de bijbehorende checklist 'Sociaal veilig ontwerpen'.

K3 Voor- en zijtuinen (nb)

ACHTERGROND

Een tuin vormt een (symbolische) buffer tussen de openbare ruimte waar iedereen mag komen en de privé-ruimte van de woning. Tegengesteld aan deze barrièrefunctie naar buitenstaanders vormen voortuinen juist een intermediair tussen wijkbewoners. Terwijl men in de tuin zit of werkt, knoopt men gemakkelijk een praatje met de burens en voorbijgangers aan.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Bij woongebouwen hebben privé-tuinen of een collectieve, geprivatiseerde strook grond bij de woningen op de begane grond dezelfde bufferfunctie. Dikwijls wordt alleen een terras aangelegd en grenst het overige deel van de gevel aan het openbare groen. Dit is voor het politiekeurmerk onvoldoende. Langs de hele gevel van de woning moet een privé-tuin liggen, waarvan het terras deel kan uitmaken. Een collectieve, geprivatiseerde strook moet een privé-karakter hebben, dat duidelijk afwijkt of afgeschermd is van inrichting van de openbare ruimte.

Zijtuinen kunnen beter niet te breed zijn. Door het gebruik gaat dikwijls het zicht op de openbare ruimte verloren, bijvoorbeeld door hoogopgaande beplanting voor de zijramen, het stallen van een caravan of bouw van een garage.

Hele smalle stroken worden daarentegen vaak weer slecht onderhouden.

Tip

In stedelijke wijken waar geen voortuinen mogelijk zijn, zorgt een strook verharding in afwijkende kleur of materiaal langs de gevel, dat voorbijgangers niet direct langs de gevel en de ramen lopen. Dit is overigens niet voldoende voor het behalen van deze eis.

Een piepend tuinhek en een grindpad zorgt ervoor dat bezoekers de woning niet ongemerkt kunnen naderen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Newman vermeldt in *Defensible Space* dat echte of symbolische barrières de voor bewoners beheersbare zone kunnen afbakenen, zodat ze de privé-ruimten verdedigen. (Van Soomeren, *Criminaliteit en gebouwde omgeving*, blz. 34)

Brown en Altman hebben allerlei soorten barrières onderscheiden:

- “symbolische barrières: signalen die duiden op persoonlijke betrokkenheid en verantwoordelijkheid van de bewoners. B.v. een mat voor de deur, naambordjes, een afwijkende kleur van het huis, plantenbakken en een verzorgde tuin;
- daadwerkelijke barrières, zoals sloten of alarm;
- signalen die duiden op de aan- of afwezigheid van de bewoners, b.v. wel of geen licht aan, de auto voor de deur of op het erf, een stapel post in de gang.
- de kans om opgemerkt te worden, afhankelijk van de zichtbaarheid (vanuit de woning of nabij gelegen woningen) en hoorbaarheid (een piepend tuinhek, een blaffende hond);
- sociaal klimaat c.q. de mate van zorg en betrokkenheid bij de omgeving. Dit is b.v. af te lezen aan de wijze waarop bewoners op vreemden reageren.” (Van der Voordt, Van Wegen, *sociale veiligheid en gebouwde omgeving*, blz. 63).

K4 Achterpaden (nb)

ACHTERGROND

De achterzijden van woningen zijn kwetsbaar voor woninginbraak. De achterpaden vormen een toegang voor deze achterkanten. Daarnaast voelen gebruikers zich in de –vaak smalle en onoverzichtelijke- paden onveilig. De eisen van het politiekeurmerk richten zich op het terugdringen van de anonimiteit en verhogen van betrokkenheid in de paden door een beperkt aantal tuinen op het pad te laten uitkomen en geen doorgaande routes te creëren. Door het pad zo te maken dat het in een oogopslag is te overzien (verlicht, kort, breed, geen nissen of zijtakken), is deze ook prettig in het gebruik.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Zoals ook bij eis S6 is aangegeven gaat de voorkeur van het politiekeurmerk uit naar het niet aanleggen van achterpaden. Dit is niet bij alle woningtypen mogelijk. In de nieuwbouw moet bij het ontwerp van de verkaveling de achterpaden worden geoptimaliseerd.

Om het veiligheidsgevoel in het pad te vergroten is het aan te raden als bewoners vanuit de achtertuintuin op het pad kunnen kijken. Het vergroot daarbij ook de kans op herkenning van een dader. Deze zichtlijnen zijn echter niet verplicht in het keurmerk en veel bewoners plaatsen in de praktijk vanuit privacyoverwegingen een heg of schutting.

Door het volledig kunnen overzien van een achterpad wordt het onveiligheidsgevoel verminderd. Bij de entree van het achterpad kun je beslissen of er iets aan de hand is en of je wel of niet het pad in wilt. Hiervoor mogen er geen zijpaden of nissen (verbredingen e.d.) zijn.

Doodlopende paden hebben het voordeel dat er geen netwerk van achterpaden ontstaat, waardoor iemand zich vrijwel ongezien door de wijk kan bewegen. Een doorlopende structuur wordt in praktijk gebruikt door spelende kinderen, fietsers en bromfietzers waardoor overlast ontstaat.

Een pad kan doodlopend worden gemaakt door de schuren van woningen op het pad te plaatsen. Dit is een betere afsluiting dan een hek, waar maatregelen moeten worden genomen om overklimming te voorkomen. Op deze wijze afsluiten levert meer voordelen op: grotere acceptatie van de bewoners, minder vierkante meters verharding om te onderhouden

Onthoeking

De onthoeking van een knik in een pad heeft als doel de hoek overzichtelijk te maken en het verstoppend direct achter de hoek onmogelijk te maken ('boe-hoek'). De onthoeking moet precies de omschreven maat hebben; kleiner werkt niet goed genoeg. Als de onthoeking groter is ontstaat een klein pleintje dat juist aantrekkelijk kan zijn om te staan/hangen en dit is ongewenst.

Het verbindingspad tussen de openbare weg en het daadwerkelijke achterpad moet minimaal 2 meter breed zijn. De breedte van het achterpad zelf is afhankelijk van het aantal aanliggende woningen.

Breedte

Het politiekeurmerk eist als minimum-breedte van het achterpad 1,5 meter. Deze breedte zorgt ervoor dat mensen elkaar redelijk kunnen passeren en het pad overzicht biedt. Bij grotere aantallen woningen wordt het overzicht verbeterd door het pad breder te maken. De gekozen zijn maten zijn afgestemd op standaard betontegels (30 bij 30 cm).

Afsluiten

De eis K4 geeft bij meer dan 10 woningen per zijde het afsluiten met een poort als mogelijkheid in plaats van verbreden van het pad. Verbreden heeft echter verreweg de voorkeur, omdat dit niet afhankelijk is van de organisatorische maatregelen door de bewoners. Een poort vraagt discipline van de bewoners, zeker als het er

veel zijn; er zijn veel sleutels in omloop, er kan geluidsoverlast optreden door het dichtvallen van het metalen hek, er is niet altijd een muur om de poort tussen te zetten, drangers werken vaak niet meer na enige tijd, spelende kinderen kunnen niet gemakkelijk heen en weer tussen woning en openbare ruimte. In de nieuwbouw zijn de bewoners dikwijls nog niet bekend waardoor er niet goed afspraken gemaakt kunnen worden en bewoners het nut van de poort niet inzien. In de bestaande bouw werkt het afsluiten van een achterpad vaak beter. Bijvoorbeeld in de Amsterdamse binnenstad leverde het afsluiten positieve resultaten op. In deze omstandigheden is er draagvlak bij de bewoners om de poort goed te gebruiken. Een poort –ook niet afgesloten– of boog werkt als een drempel naar het achterpad, doordat het achterpad een semi-private karakter krijgt. De barrière om een dergelijk achterpad in te gaan is groter. Deze oplossing is natuurlijk onvoldoende als een afgesloten poort wordt geëist.

Verlichting

Verlichting in het achterpad maakt ook in het donker het pad te overzien en de kans op herkenning van een dader groter. Openbare verlichting heeft de voorkeur vanwege het geregelde onderhoud, maar er kunnen ook armaturen (met schemerschakelaar, niet uit te schakelen) aan de bergingen worden aangebracht. Het onderhoud en de elektriciteit komt dan voor rekening van de bewoner. De lamp moet het achterpad verlichten en geen schaduwen werpen. Door meerdere armaturen is de gelijkmatigheid van de verlichting door deze oplossing dikwijls goed.

Verlichting bij de entree, op de openbare weg, moet in het midden van het pad staan om het pad te verlichten en om schaduwen te voorkomen.

Er is geen eis gesteld aan het niveau van de verlichting. Bij het aanbrengen van armaturen kan de norm voor openbare verlichting als richtlijn dienen. Vooral de gelijkmatigheid is belangrijk. Het kan overigens soms zo zijn dat armaturen dan op een grotere afstand geplaatst kunnen worden dan de genoemde 15-20 meter, maar dan moet de verlichting minimaal aan de eisen voor openbare verlichting voldoen.

Een mogelijkheid om de openbare verlichting te financieren is het aanbrengen van openbare verlichting en deze overdragen aan de gemeente, waarbij een beheerfonds voor het gekapitaliseerde beheer (25-40 jaar) meegeleverd. De projectontwikkelaar koopt op deze wijze de verlichting voor een groot aantal jaren af. Er worden ook palen/armaturen met zonnepanelen geleverd.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 30) Om deze reden dient de toegankelijkheid van de achterzijde beperkt te worden en dient goede verlichting aanwezig te zijn. Uit hetzelfde onderzoek blijkt, dat de aanwezigheid van een goede vluchtweg één van de factoren is waar daders op letten. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 86). Dat rechtvaardigt de keuze voor een doodlopend achterpad.

Doch niet alleen qua inbraak, ook qua veiligheidsbeleving zijn er bewijzen dat achterpaden veel aandacht verdienen in het ontwerp. Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177). Achterpaden scoren op veel van bovenstaande kenmerken.

Uit oogpunt van veiligheidsbeleving is het creëren van doodlopende achterpaden ongewenst.

Dit lijkt strijdig met het belang van inbraakpreventie, waar doodlopende paden juist gunstig zijn.

Verzoening van beide belangen leidt tot de richtlijn om achterpaden wel doodlopend, maar tegelijkertijd ook kort en breed te maken.

“Mensen voelen zich alleen dan prettig, wanneer zij een bepaalde afstand tot elkaar kunnen houden.

Vanzelfsprekend hangt de gewenste afstand af van de aard van het contact. Volgens E.T. Hall zijn in de contacten tussen mensen vier zones te onderscheiden: de intieme afstand (tot ca. 0,5 m), de persoonlijke afstand (0,5 – 1,2 m), de sociale of zakelijke afstand (1,2 – 4 m) en de openbare afstand (vanaf 4 m). Dit betekent dat er voldoende licht zou moeten zijn om een vreemde op een afstand van ca 4 m te kunnen identificeren. Deze afstand maakt het mogelijk in geval van bedreiging een defensieve of ontwijkende actie te ondernemen, bijvoorbeeld de tuin van de burens in vluchten.

Een breedte van minimaal 1,5 m. maakt het bovendien mogelijk elkaar te passeren zonder in de intieme zone te komen.

K5 Erfafscheidingen (nb)

ACHTERGROND

Erfafscheidingen werpen een fysieke barrière op tussen de woning/tuin en de omgeving. In veel gevallen zorgen zij echter ook dat het zicht op de openbare ruimte verminderd. Gesloten wanden maken de straat en het trottoir minder aantrekkelijk (onveiligheidsgevoelens).

In het hele afwegingsproces en keuzeproces van daders van woninginbraak speelt het aanzicht en de eerste indruk van de wijk een rol. Erfafscheidingen maken dat een wijk er moeilijk toegankelijk en afgeschermd uitziet en vormt daarmee ook een psychologische drempel.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De eis van erfafscheidingen vraagt een afweging van de adviseur en keurmerkcommissie, waarbij de mogelijkheid voor een effectieve fysieke afscherming, het creëren van psychologische drempels en zichtlijnen tegen elkaar afgewogen moeten worden.

Het politiekeurmerk eist erfafscheidingen bij woningen op kwetsbare plekken voor woninginbraak. Dit zijn o.a. woningen die gemakkelijk bereikbaar zijn en goede vluchtwegen bieden, bijvoorbeeld:

- Woningen waarvan de achtertuin grenst aan wijk- of stadsdeelontsluitingswegen. Dit zijn hoofdwegen, waarlangs het gemotoriseerde verkeer de wijk kan verlaten. De achterkant van de woning is erg gemakkelijk bereikbaar, terwijl de vluchtweg direct bij de hand is.
- Woningen bij de entree van een woonwijk. Uit daderonderzoek over woninginbraak blijkt dat daders allereerst de afweging maken om een wijk in te gaan. De woningen bij de entree van een wijk bieden relatief goede vluchtmogelijkheden en de kans op herkenning is minder dan 'dieper' in de wijk. Het toepassen van erfafscheidingen op deze plekken geeft een indruk van beslotenheid voor de hele wijk.

In het algemeen geldt daarbij dat hoekwoningen gevoeliger zijn voor woninginbraak dan woningen midden in een rij. Voor vrije kavels, zeker bij grotere kavels, kan het soms moeilijk zijn om erfafscheidingen te plaatsen die aan de eisen voldoen.

De regelgeving ten aanzien van schuttingen is vastgelegd in artikel 43 lid j van de Woningwet. Daarin is bepaald dat alle erfafscheidingen vergunningvrij zijn wanneer ze voor de voorgevelrooilijn zijn opgericht en niet hoger zijn dan 1 meter. De naar de weg gekeerde gevel is de voorgevel (bouwregelgeving). Bij hoekwoningen kan dit dus discussie opleveren! De wet bepaalt verder dat erfafscheidingen achter de voorgevelrooilijn (achterkant en zijkant) vergunningvrij zijn tot een hoogte van 2 meter. Overigens is in het landelijk gebied elke erfafscheiding boven de 1 meter vergunningplichtig. De gemeente kan via de bouwverordening vrijstelling verlenen van dit artikel in de Woningwet. Voor dergelijke erfafscheidingen is een bouwvergunning nodig, inclusief een toetsing aan het bestemmingsplan. Ook in het bestemmingsplan kan een maximum-hoogte worden vastgelegd.

Het keurmerk gaat uit van 1.80 meter omdat deze hoogte al moeilijk overklimbaar is, terwijl de erfafscheiding geen onaangenaam hoge, massieve wand gaat vormen.

Waar mogelijk moet de erfafscheiding aansluiten bij de gevels van de woning of een berging. Het keurmerk eist niet dat de hele tuin omgeven wordt door een erfafscheiding, maar alleen grenzend aan de openbare ruimte.

Het is aan te raden om de erfafscheiding, ook in de nieuwbouw, te laten kiezen door de bewoners. Dit voorkomt dat vlak na oplevering, dure voorzieningen door de nieuwe bewoners weer worden afgebroken.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde (Modus operandi Woninginbraken, blz. 30). Om deze reden dient de toegankelijkheid van de achterzijde beperkt te worden. Erfafscheidingen zijn één van de mogelijke barrières om inbrekers buiten de deur te houden. Een goede erfafscheiding kan echter nooit in de plaats komen van beveiliging van gevelopeningen van de woning zelf. De erfafscheiding is een eerste, maar geen ultieme barrière.

De relatieve kwetsbaarheid van hoekwoningen ten opzichte van tussenwoningen blijkt uit inbraak-analyses die onder meer in het kader van het Modus Operandi onderzoek zijn uitgevoerd.

Verder onderzoek

Juist omdat de adviseur een afweging moet maken is het verder onderzoek nodig naar de effectiviteit van erfafscheidingen. Welke maatregelen dragen bij aan preventie (erfafscheiding, verlichting) en is de investering in verhouding met het bereikte effect.

K6 Complex bergingen, schuren of privé-garages; situering (nb)

ACHTERGROND

Complexen van bergingen of garages leveren doorgaans vervelende plekken op, waardoor onveiligheidsgevoelens een rol gaan spelen. Vooral bij grotere eenheden ontstaan pleintjes met volledig gesloten wanden zonder enig (toe)zicht. Vooral voetballen tegen de stalen kanteldeuren levert nogal eens geluidoverlast op.

Het keurmerk vraagt om een overzichtelijke en attractieve omgeving. Dit betekent dat dergelijke complexen klein zijn, en open naar de omgeving zodat zicht op de entrees mogelijk is.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Licht schuin lopende daken kan het opklimmen (om ballen van het dak te halen) verhelpen omdat de bal er af rolt.

De verlichting bij een complex van bergingen of garages wordt geregeld via:

- O1 Openbare verlichting, als het complex in de openbare ruimte staat, of
- W7 Verlichting bij deuren van bergingen als het complex op het terrein van een woongebouw staat en in andere gevallen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Voor dit type objecten geldt dat zij door dezelfde eigenschappen gekenmerkt worden als tunnels: donker, stil, achteraf. In het geval van bergingcomplexen in/onder grote woongebouwen komt daar bovendien nog bij: massaal, anoniem. Het criterium 'betrokkenheid/territorialiteit'(Newman) komt daar slecht uit de bus. Newman heeft bewijzen voor de samenhang tussen anonimiteit en criminaliteit, toegespitst op ontsluitingssystemen van flatgebouwen. Deze cijfers zijn vertaalbaar naar bergingcomplexen.

G1 Woongebouw; omvang, compartimentering (nb)

ACHTERGROND

De norm voor maximaal vijftig woningen in een woongebouw (of compartimentering bij een groter woongebouw) voorkomt grootschaligheid, niet alleen voor de woningen, maar ook voor bergingcomplexen, parkeerterreinen, aantal woningen op een ontsluiting enz. Bewoners voelen zich meer betrokken bij de gemeenschappelijke ruimten als zij deze delen met een klein aantal andere huishoudens. Bij kleine aantallen woningen is men immers beter in staat vreemden te herkennen. De mogelijkheden voor contact en controle van de eigen omgeving worden vergroot.

Voor galerijen en corridors wordt daarom gekeken naar het aantal woningen, maar ook naar de lengte. Vanuit de hal mag een galerij of corridor maximaal 10 woningen lang zijn. Als aan weerszijden van een gang woningtoegangen liggen dan mogen er dus maximaal 20 woningen op de corridor uitkomen. Er is hierbij een gelijke redenering gevolgd als bij achterpaden (K4).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Compartimenteren

Compartimenteren is het opdelen van het gebouw, waarbij de afzonderlijke delen alleen toegankelijk zijn voor bewoners van dat deel. Compartimenteren kan bijvoorbeeld door het afsluiten van galerijen of een deel van het bergingcomplex. Het is een relatief zware maatregel.

Compartimenteren verkleint de toegankelijkheid van het gebouw en zorgt ervoor dat –eenmaal binnen- daders niet door het hele gebouw kunnen dwalen. Ook daders die in het gebouw wonen kunnen op deze manier moeilijker in een ander deel komen. Er moeten natuurlijk wel vluchtwegen blijven voor noodgevallen. Het bouwbesluit eist een onbelemmerde doorgang van vluchtwegen.

Compartimenteren is niet altijd gebruiksvriendelijk. Om te voorkomen dat bewoners meerdere sleutels nodig hebben kan gebruik worden gemaakt van een centraalsluitingssysteem. Iedere bewoner kan dan zijn compartiment, bijvoorbeeld de galerijdeur, de entreehaldeur en deur naar het bergingcomplex met zijn eigen huissleutel open maken.

Voorkomen moet worden dat gebouwen onderling verbonden zijn door bijvoorbeeld een brug of interne gang. Er ontstaan dan looproutes door de gemeenschappelijke ruimten als galerijen, waardoor deze ruimten voor bewoners niet meer controleerbaar zijn.

Zie ook: G7 Bergingen, G11 Stallingsgarages, O2 Parkeren in de open lucht

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Newman benadrukt in *Defensible Space* het gevaar van grootschaligheid. In New York City bleek bij 95% van de projecten (lees: flats) met meer dan zes verdiepingen en met meer dan 1000 wooneenheden meer criminaliteit voor te komen. Als onderliggende oorzaken wordt genoemd dat bewoners van dit soort grootschalige complexen meer gevoelens van anonimiteit, isolatie en gebrek aan identificatie met hun omgeving hebben. (Bron: Newman, *Defensible Space*, blz. 27)

Uit later werk van Newman, 'Creating Defensible Space' (1996) blijkt, dat het principe van grootschaligheid en anonimiteit niet alleen bij zeer grootschalige complexen zoals in New York, ook bij complexen van 24 tot 100 woningen al van toepassing is.

Blz 17/18:

“When the numbers of residents increase, the opportunity for reaching an implicit understanding diminishes to the point that no usage other than walking through the area is really possible, but any use is permissible. The larger the number of people who share a communal space, the more difficult it is for people to identify it as theirs or to feel they have a right to control or determine the activity taking place within it. It is easier for outsiders to gain access to and linger in the interior areas of a building shared by 24 to 100 families than it is in a

building shared by 6 to 12 families.”

(Vertaling: Als het aantal bewoners groter wordt, vermindert de kans op een vanzelfsprekend onderling begrip. Doorheen lopen is op het laatst het enige mogelijke gebruik van de omgeving, terwijl alles wordt toegelaten. Hoe groter het aantal mensen is dat een gemeenschappelijke ruimte deelt, hoe moeilijker het is om elkaar te herkennen en de ruimte en het gebruik daarvan te controleren en te bepalen. Het is gemakkelijker voor buitenstaanders om toegang te krijgen en rond te hangen in een gebouw met 24 tot 100 huishoudens dan in een gebouw met 6 tot 12 huishoudens.)

Er is vooral een voorkeur voor een portiekontsluiting omdat dan minder woningen –dus minder mensen- gebruik maken van een entree. Dit vergroot de mogelijkheden tot herkenning en contact. Daarnaast is een voordeel dat de privacy aan beide zijden van de woning gewaarborgd is (geen inkijk vanuit de galerij). Mensen zijn dan eerder geneigd om actief naar buiten te kijken. Wanneer de privacy in gevaar komt, is men eerder geneigd om de lamellen dicht te trekken en geen acht meer te slaan op wat buiten gebeurt.

Druk verkeer in een entree levert onveiligheidsgevoelens op en verkleint de betrokkenheid. Een bijkomend effect van een ontsluitingssysteem dat door een groot aantal mensen gedeeld wordt is dat dit leidt tot meer slijtage, wat weer erosievandalisme in de hand werkt.

(Bron voor dit laatste punt: blz. 37 maatregelenboek veiligheidszorg woningbouwcorporatie, ‘compartimenteren gebouwonderdelen’)

Verder onderzoek

De bronnen voor deze eis worden gevonden in de Amerikaanse literatuur en onderzoeken. In Nederland zijn praktijkvoorbeelden waar een combinatie van maatregelen de situatie in complexen aanzienlijk verbeterd heeft. Een goed overzicht en systematisch onderzoek naar het effect van (afzonderlijke) maatregelen ontbreekt echter.

G2 Balkons (nb)

ACHTERGROND

Op hoger gelegen etages vormen balkons, terrassen en loggia's de verbinding tussen de woning en de straat. Balkons verbeteren het contact en de betrokkenheid tussen binnen en buiten. Om het visuele contact tussen de woonruimten en de begane grond mogelijk te maken moet de balustrade doorzichtig zijn.

De sociale veiligheid van terreinen en objecten in de omgeving is immers weer afhankelijk van dit zicht.

Voorbeelden zijn parkeerterreinen, speelvoorzieningen, fietsroutes, bushaltes.

Deze eis heeft ook een relatie met S1 Bouwhoogte en schaal. Op hogere verdiepingen gaat het contact –en daarmee de betrokkenheid van de bewoner- met de begane grond verloren.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Balkons kunnen ook de toegang geven tot een woning. Daarom moeten maatregelen genomen worden om opklimmen te voorkomen. (zie ook W3 'opklimbaarheid'). Voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn:

- Toepassen van balustrades die geen houvast bieden, bijvoorbeeld glasplaten. Spijlenhekwerken bieden meerdere aangrijpingspunten en randjes om op te staan.
- Hemelwaterafvoeren niet langs het balkon laten lopen, in de muur inlaten, of met profielen afwerken zodat de buis niet vastgepakt kan worden. Deze oplossingen verdienen altijd de voorkeur boven later toegevoegde elementen, zoals het aanbrengen van een speciale, plakkerige, zwarte verf, broekscheurders of prikkeldraad. Deze geven een vervelende sfeer en vragen onderhoud.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit het Modus operandi onderzoek is gebleken dat inbrekers liever niet in bovenwoningen inbreken. De verdieping die het meest binnengedrongen is, is de begane grond. Wanneer de gelegenheid zich voordoet is het echter zo, dat een inbreker niet terugschrikt voor klimwerk. Als er geklommen wordt dan wordt vooral het balkon. (blz. 42)

G3 Entreepartij woongebouw (nb)

ACHTERGROND

De entree wordt dagelijks gebruikt door de bewoners en hier geeft het gebouw de eerste indruk aan bezoekers. De eis gaat uit van het afsluiten, waardoor buitenstaanders niet zomaar het gebouw binnen kunnen komen, en een prettig gebruik mogelijk maken door (over)zicht, een goede oriëntatie en goed onderhoud.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Door de entree in de gevellijn te maken, ontstaan geen (donkere) nissen, plekken waar mensen blijven hangen of kunnen verstopten. Een open, transparante entree met glas in de muren en de deuren kan juist beter uitspringen, waardoor deze ten opzichte van het gebouw goed opvalt en een goed overzicht geeft van wat er binnen gebeurt. Bij voorkeur is de buitenste schil van het gebouw afgesloten. Een regelmatig voorkomende situatie is dat er eerst een voor iedereen toegankelijk voorportaal of tochtsluis is. Dit is af te raden omdat er dan toch risico is op het rondhangen van ongewenste personen (bijvoorbeeld om een kans op meelopen af te wachten). Om een dergelijke open hal te voorkomen moeten postkasten buiten zijn aangebracht of als doorwerppostkasten worden uitgevoerd.

Toegangsdeur

De toegangsdeur van de entreehal is niet inbraakwerend. Het is wel een afsluitbare en zelfsluitende deur. Deze eis is voor nieuwbouw in het bouwbesluit artikel 20 opgenomen (evenals een deuropener en een spreekinstallatie). Deze deuren werpen een drempel op om binnen te komen. De woning of berging is vervolgens daadwerkelijke inbraakwerend.

Entreehal

De entreehal is een plek die vraagt om een goed onderhoud en toezicht om vervuiling, graffiti en vandalisme te voorkomen. Dit is geregeld in de eisen G13 'Anti-graffiti' en G14 'beheerplan en toezicht woongebouw'. Om te voorkomen dat er papier, post, folders e.d. blijven liggen is in de eis opgenomen dat de postkasten aan de bovenzijde schuin moeten. Afvalbakken voor dit oud papier kunnen een risico opleveren voor brandstichting. Of hiervoor wordt gekozen is afhankelijk van de situatie en de bewoners. Er zijn afvalbakken met een vlamdovende constructie.

Er is geen eis voor de verlichting aan de buitenzijde van een entree opgenomen. In de entreehal geldt de norm voor gemeenschappelijke ruimten (60 lux) en buiten geldt de norm voor openbare verlichting (2 of 3 lux). Dit betekent dat er een grote overgang is in de hoeveelheid licht komend van binnen naar buiten. Extra buitenverlichting bij de entree maakt deze overgang prettiger; je stapt niet in een donker gat. Dit geldt zowel voor de hoofdentree als de toegangen van de fietsenstalling, bergingen of de parkeergarage.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Brown en Altman hebben een 'trechtertheorie' ontwikkeld, die inhoudt dat daders van woninginbraak bij de uitvoering van hun inbraakplan op verschillende schaalniveaus, van groot naar klein, keuzes moeten maken. De schaalniveaus zijn achtereenvolgens: buurt -> straat -> erf -> woning. (B.B. Brown en I. Altman, Territoriality and residential crime, a conceptual framework; in: P.J. en P.L. Brantingham (ed.), Environmental criminology, 1981).

Deze theorie is geverifieerd in het Modus Operandi onderzoek, waarbij het trechtermodel de leidraad vormde voor interviews met woninginbrekers. Het handboek heeft eenzelfde opbouw gekregen.

De afsluitbare deur van de flatentree vormt een barrière op het schaalniveau 'erf'. Wat de erfafscheiding is voor

eengezinswoningen, is de deur van de gemeenschappelijke entree voor flatwoningen. Op dat schaalniveau kan een dader zich bedenken: ik wijk uit naar een gebouw waar ik zonder barrière de entreehal binnen kan.

G4 (Toegangs)deuren gemeenschappelijke ruimten (nb)

ACHTERGROND

Een toegangsdeur van gemeenschappelijke ruimten van een gebouw sluit het gebouw voor buitenstaanders af. Naast de hoofdtoegangsdeur sluiten dergelijke deuren ook het bergingcomplex en/of de parkeergarage af en de toegangen tussen verschillende gemeenschappelijke ruimten (zie G1). Het is dus niet mogelijk om zonder sleutel in het gebouw te komen, of eventueel verder het gebouw in te komen (van parkeergarage naar hal, van hal naar galerij etc.). De deuren voorkomen dat buitenstaanders door het hele gebouw lopen. Andersom, van binnen naar buiten, zijn de deuren steeds zonder sleutel te openen, en te gebruiken als vluchtdeur. De achtergrond is het opwerpen van drempels en de veiligheidsgevoelens van de bewoners. Bewoners voelen zich in hun woongebouw veiliger als niet iedereen zomaar binnen kan komen lopen. Zij kunnen beter herkennen wie wel en niet in het gebouw thuishoort.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Glas

In de deuren is een glasstrook aangebracht, waardoor de gebruiker de mogelijkheid heeft om door het glas naar de volgende ruimte te kijken. De beslissing of hij wel of niet naar deze ruimte gaat kan hij dan maken voordat de deur geopend is. Dit vraagt natuurlijk wel overzichtelijke, goed verlichte ruimten en helder glas dat ook voldoende doorzicht geeft (niet alleen licht en contouren). In toegangsdeuren is doorgaans vanwege de verplichte 30 minuten brandvertraging draadglas aangebracht. Dit bestaat ook in goed doorkijkbare uitvoering. Draadglas is niet inbraakwerend! Door het gaas is het glas juist relatief gemakkelijk in zijn geheel te verwijderen. Om te voorkomen dat iemand gemakkelijk bij de deurkruk kan komen door het glas te verbreken, kan het glas als smalle strook aan de scharnierzijde zijn aangebracht. Als het glas niet gemakkelijk kan worden verbroken (inbraakwerend/dubbelglas) heeft een strook glas aan de slotzijde de voorkeur. Dit geeft gemakkelijker zicht, terwijl de deur wordt geopend.

Een nooddeur hoeft geen glas te hebben. Deze deur wordt immers alleen in noodgevallen gebruikt. Aan de buitenzijde kan blind beslag zijn aangebracht.

Afsluitbaarheid

De eis voor de toegangsdeuren van gemeenschappelijke ruimten is niet inbraakwerend, maar zelfsluitend en bedienbaar met een sleutel. De deur moet van de buitenzijde met de sleutel geopend worden, vanaf deze zijde is de deur ook beschermd tegen flipperen. Vanaf de binnenzijde kan de deur met een kruk (zonder sleutel) worden bediend.

Dezelfde functies, maar toch inbraakwerend, kunnen bereikt worden met een automatische nachtschootuitwerper. Als de deur dichtvalt wordt de nachtschoot gesloten. De deur blijft echter bruikbaar als vluchtweg. De deur moet wel van goede kwaliteit zijn om deze sluiting te kunnen monteren. Als flipperbeveiliging kunnen veiligheidsstrips worden toegepast. Aandachtspunt bij dergelijke strips zijn de vervelende verwondingen als er vingers tussen de deur komen (oppassen met kleine kinderen) en het niet kunnen sluiten van de deur als de strip verbogen raakt. Vooral bij berginggangen waar bewoners steeds met (brom)fietsen langs komen kan dit optreden. Het wordt natuurlijk ook met opzet gedaan om toegang te krijgen tot het gebouw of berginggang.

Delen van de eis zijn geregeld via artikel 20 van het bouwbesluit.

G5 Verlichting gemeenschappelijke ruimten (nb)

ACHTERGROND

Om veilig gebruik te kunnen maken van de gemeenschappelijke ruimten is voldoende verlichting nodig. Hierbij is in de eerste plaats daglicht belangrijk. Het politiekeurmerk sluit in de gevraagde verlichtingssterkte aan bij andere labels, zoals ten tijde van het opstellen van het handboek het seniorenlabel en het handboek toegankelijkheid, nu het handboek woonkeur.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor galerijen aan de buitenzijde van een gebouw geldt dat deze gelijkmatig en goed verlicht moeten zijn, met wit licht. Dit moet minimaal de norm voor openbare verlichting zijn, maar hoeft niet gelijk te zijn aan de binnenverlichting. Een aandachtspunt is de overgang van de het verlichtingsniveau tussen de gemeenschappelijke ruimten en de buitenruimten. Buitenverlichting bij de deuren (entreehal, bergingtoegang en galerijen) kan voor een overgang zorgen en laat het oog wennen aan de overgang.

Er zijn steeds ontwikkelingen in armaturen die voor een betere spreiding van het licht zorgen, bijvoorbeeld door prisma's. Armaturen moeten zo worden opgehangen dat de prisma optimaal werkt. In praktijk betekent dit dikwijls dat de armaturen haaks op de looprichting moeten worden geplaatst.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie ook: SBR, beveiliging van gebouwen deel 2, meergezinswoningen, blz. 28, 29

Verder onderzoek

De verlichting van de gemeenschappelijke ruimten maakt onderdeel uit van een onderzoek van een commissie verlichting.

G6 Lift (nb)

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Spiegel

Een spiegel in een lift heeft meerdere functies:

- Verbetering van de beleving doordat de lift groter lijkt.
- Bescherming tegen vandalisme en graffiti. Daders blijken niet met hun eigen daden geconfronteerd te willen worden. Als zij zichzelf in de spiegel zien vernielen ze minder.
- Een spiegel op de achterzijde van de wand van de lift maakt het uitstappen voor rolstoelers gemakkelijk. Als zij met hun rug naar de liftdeur staan, is in de spiegel te zien, wie er na hun instapt. Dit vergroot het veiligheidsgevoel.

Om de laatste twee redenen moet een spiegel een goede identificatie van de persoon mogelijk maken (dus geen spiegelen oppervlak waarin gezichten niet herkenbaar zijn). In een volledig glazen lift aan de buitenzijde vervallen de voordelen van een spiegel door het zicht vanuit de omgeving op de lift. Deze hoeft dan ook niet te worden aangebracht.

Bij 'doorloop'-liften met twee deuren moet de spiegel aan een van de overige wanden worden aangebracht.

Communicatie/alarmvoorziening

De gevraagde communicatie en alarmvoorziening is in het bouwbesluit opgenomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De lift is één van de meest vernielde objecten in een woongebouw. (SBR, deel 2, blz. 28) De beperkte zichtbaarheid is een belangrijke oorzaak. (SBR, deel 2, blz. 29).

Ook is men in een lift kwetsbaar voor ernstige delicten zoals beroving. Dit blijkt onder meer uit onderzoeken die zijn uitgevoerd in hoogbouwflats. (Bron: Hoogbouw gewogen, all you need is LOV, (= leefbaarheid, ontwerp en veiligheid) Bureau Criminaliteitspreventie/DSP, 1987). Daders kunnen de lift stilzetten en hebben dan volledig macht over hun slachtoffer.

G7 Collectief bergingcomplex; ontsluiting en omvang (nb)

ACHTERGROND

Bergingcomplexen zijn door hun beslotenheid en materiaalgebruik dikwijls onbehaaglijke ruimten. Door te kiezen voor een kleinschalige opzet met een goed overzicht, wordt het gebruik zo veilig en prettig mogelijk gemaakt. Vanzelfsprekend is dat het complex alleen toegankelijk is voor berging-eigenaren en is er een goede verlichting. De opzet moet zodanig zijn dat bij binnenkomst het hele compartiment kan worden overzien en een beslissing genomen kan worden: zijn er anderen aanwezig? ga ik wel of niet naar binnen?

Naast het vergroten van de betrokkenheid van de gebruikers, zorgt compartimentering er voor dat eventueel optredende 'rottigheid' zich niet vanzelfsprekend door het hele complex verspreid.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De bergingen behorende bij de woningen in een woongebouw zijn doorgaans ondergebracht in complexen op de begane grond of in de kelder van het gebouw of in een apart gebouw op het terrein. Een bergingcomplex kan in omvang worden beperkt als een deel van de bergruimte in de woning wordt gerealiseerd. Dit is voor bewoners dikwijls prettiger in het gebruik.

Voor de gebruiksvriendelijkheid zijn kelderboxen soms gecombineerd met een collectieve fietsenstalling op de begane grond (zie eis G10)

Omvang

Als er in het gebouw maximaal 50 woningen zijn, passend bij de gewenste omvang van het gebouw uit eis G1, mogen de bergingen (ook maximaal 50) in één compartiment zijn ondergebracht.

Als het woongebouw of complex meer dan 50 woningen bevat moet het bergingcomplex worden opgedeeld in compartimenten van maximaal 25 individuele bergingen. Gebruikers hebben dan alleen toegang tot het compartiment waarin hun berging zich bevindt. De omvang van deze clusters is vanuit veiligheidsoogpunt nog tamelijk groot. Diverse handboeken geven de voorkeur aan kleinere compartimenten, zoals het 'maatregelenboek veiligheidszorg door woningcorporaties' met 6 tot maximaal 10 bergingen (blz. 39) en het 'handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid' geeft groepen van 6 tot 8 bergingen aan (blz. 95).

Zicht en verlichting

De ontsluitingsgang moet kort, recht en breed zijn in verband met de zichtlijnen door de berginggang. Door in een rechte lijn uit te komen in de hal kan al voordat de deur geopend wordt, de gang worden gecontroleerd. In- of naast de deur moet dus helder glas zijn aangebracht. Iemand die in de hal staat moet dus tot het einde van de berginggang kunnen kijken. Om een volledig overzicht te geven mogen er geen nissen, donkere hoeken e.d. zijn. De filosofie is hierbij volledig gelijk aan achterpaden.

Soms is een niet-rechte berginggang onontkoombaar. Dit heeft veelal te maken met brandweereisen voor vluchtroutes en de mogelijkheden in het gebouw voor uitgangen. In dergelijke gevallen moet overzicht gecreëerd worden met spiegels. Wanneer ook dit niet lukt krijgt het project geen keurmerk, het betreft namelijk een basiseis!

Toegang

De toegangsdeur van het bergingcomplex moet op maaiveld liggen, ook als de bergingen onder maaiveld liggen. Als de deur (gedeeltelijk) onder maaiveld is gesitueerd ontstaat namelijk een nis, die snel vervuult, lang nat blijft en die vatbaar is voor een onaangename sfeer. Daarbij ligt de toegangsdeur dan uit het zicht van omwonenden en de openbare weg (eis K2 verkaveling en situering woongebouw).

Een directe toegang van buiten naar het bergingencomplex heeft de voorkeur. Dit voorkomt dat iedereen met zijn fiets door de hal moet (en eventueel nog de lift neemt).

Combinatie met parkeergarage

In eis G11 'parkeergarage behorend bij een woongebouw' is vastgelegd dat bergingen niet in de parkeergarage gesitueerd mogen zijn, maar een apart compartiment moeten vormen. De entree van dit compartiment kan in de parkeergarage zitten, maar bij voorkeur hebben deze voorzieningen een directe, eigen entree op de begane grond (maaiveld), zodat fietsers niet door de parkeergarage hoeven.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De gestelde richtlijnen worden niet keihard bewezen, maar er is wel rechtvaardiging te vinden in praktijkvoorbeelden:

- Bergingencompartimentering in de Gilliswijk. Aanvankelijk bestond de onderbouw van de flatgebouwen uit twee lange gangen, ter ontsluiting van de privé bergingen. Door het plaatsen van muren en kozijnen met afgesloten deuren zijn negen nieuwe gemeenschappelijke ruimten ontstaan, elk met een beperkt aantal kelderboxen. Elk gedeelte is afzonderlijk afsluitbaar. Voorts zijn de bergingen opnieuw geleverd en zijn de TL-buizen vervangen door 'slagvaste' verlichtingsarmaturen. Het aantal inbraken en vernielingen is sinds de ingrepen drastisch teruggelopen." (van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 62)
- Bergingencomplex Kavel 6, Spuikwartier in Den Haag. Hierbij was behalve onoverzichtelijkheid en grootschaligheid ook het probleem, dat er een combinatie was in de ontsluiting van de bergingen respectievelijk de parkeergarage. Rottigheid in het ene systeem gaf automatisch ook rottigheid in het andere systeem.
- Bergingcomplexen in De Perim Zaandam. Het problematische bergingcomplex met circa 500 woningen is opgesplitst in kleinere compartimenten, door de oorspronkelijk lange gang te vervangen door korte gangen in de breedte van het complex.

G8 Berging: deur (nb)

ACHTERGROND

De bergingbox maakt onderdeel uit van de privé-ruimte van de bewoner en is daarom beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen (zie ook eis G9).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Inbraakwerendheid

Het politiekeurmerk eist dat de door de bewoner gebruikte privé-ruimten inbraakwerend zijn (drie minuten). In berginggangen moet dit voorkomen dat inbraken en vernielingen in serie worden uitgevoerd. Dit stelt ook eisen aan de kwaliteit van de deur en het kozijn.

De inbraakwerendheid van deze bergingboxen mag door middel van goedgekeurde productcombinaties (BRL 3104) worden bereikt in plaats van geattesteerde gevelementen. Deze producten moeten vanzelfsprekend toegepast en gemonteerd worden volgens de voorschriften en de deur moet in één handeling kunnen worden afgesloten.

In de deur van een berging wordt geen glas aangebracht. Het is dan niet mogelijk om vanuit de gang in de berging te kijken en een inschatting maken van de aanwezige en attractieve waarde. Een ventilatiestrook of -opening boven een deur mag maximaal 15 cm zijn om doorklimming te voorkomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie algemeen bij deur (W4)

G9 Berging; raam (nb)

ACHTERGROND

De bergingbox maakt onderdeel uit van de privé-ruimte van de bewoner en is daarom beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen (zie ook eis G8).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Bij voorkeur worden er geen ramen in een berging aangebracht. Dit voorkomt dat iemand in de berging kan kijken en een inschatting maken van de aanwezige en attractieve waarde. Als gekozen wordt voor ramen, vanwege het binnentredende daglicht, dan mogen ramen met een doorklimopening (dagmaat) kleiner dan 15 cm, waardoor deze ramen in geen enkel geval toegang bieden voor een inbreker. Deze ramen zijn per definitie inbraakwerend.

Door te kiezen voor een ondoorzichtige glassoort kan ook het bezwaar van inkijk worden opgeheven. Ruiten mogen in ieder geval niet zijn uitgevoerd in spiegelraadglas omdat dit geen bescherming biedt tegen inbraak. Glazen bouwstenen kan een alternatief zijn. Deze laten wel daglicht toe, maar bieden geen doorzicht.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie algemeen bij raam (W5)

G10 Collectieve fietsenstalling (nb)

ACHTERGROND

Diefstal van fietsen is het meest heling-gevoelige delict in Nederland en kent een extreem hoog slachtofferschap (circa 700.000 gestolen fietsen per jaar). Voldoende en veilige stallingsplekken zijn daarom belangrijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een collectieve fietsenstalling is een aanrader bij woongebouwen met alleen bergruimte in de woning of met de fiets slecht bereikbare bergingen. Voorbeelden van de laatste situatie zijn alleen via de entreehal en lift bereikbare kelderbergingen, of in de parkeergarage gelegen bergingen. Uit gebruiksgemak neigen bewoners om fietsen in dergelijke situaties buiten te laten staan, of soms juist mee te nemen naar de eigen galerij. Een collectieve fietsenstalling nabij de hoofdentree biedt een hiervoor een veilige oplossing.

Omdat een fietsenstalling een collectieve ruimte is eist het politiekeurmerk geen inbraakwerendheid, maar een afsluitbare en zelfsluitende deur. Deze kenmerken kunnen worden gecombineerd door gebruik te maken van een slot met een goedgekeurde automatische nachtschootuitwerper. De deur is hierdoor inbraakwerend en is toch als vluchtroute te gebruiken.

Glas in de deur van een collectieve fietsenstalling heeft een tegengestelde werking. Enerzijds geeft het de gebruiker kans om de fietsenstalling te controleren voor hij deze binnengaat, anderzijds biedt dit zicht de dader dezelfde voordelen. Vanuit de sociale veiligheid is er een voorkeur voor een glasstrook in de deur.

Door het aanbrengen van fietsklemmen blijft de fietsenstalling overzichtelijk georganiseerd. Bij voorkeur bieden de klemmen een mogelijkheid om de fiets vast te zetten.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit slachtofferenquêtes blijkt fietsendiefstal een groot probleem te zijn. Dat rechtvaardigt de aandacht voor veilige stallingsvoorzieningen. Bewijzen voor het veiliger dan wel minder veilig zijn van verschillende typen stallingsvoorzieningen zijn niet voorhanden.

Veel informatie over fietsenstallingen is te vinden in de publicatie van het CROW 'Plaats maken voor de fiets'.

Verder onderzoek

Nader onderzoek naar fietsdiefstal in de woonomgeving en welke stallingsmogelijkheden hiervoor de beste bescherming bieden.

G11 Parkeergarage (behorend bij een woongebouw) (nb)

ACHTERGROND

De norm in het politiekeurmerk voor zowel openbare parkeergarages als alleen door bewoners gebruikte garages is afgeleid van de VEXPAN-norm. Parkeergarages worden door veel mensen als onveilig en niet prettig ervaren.

Stallingsgarages maken deel uit van het woongebouw en vallen dus onder het politiekeurmerk veilig wonen. Er zijn daarom meer eisen opgenomen dan voor een openbare parkeergarage, waarvoor dit in mindere mate geldt. De belangrijkste achtergronden bij het beoordelen van een sociaal veilige parkeergarage zijn de controleerbaarheid en het voorkomen van anonimiteit.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In praktijk is de inrichting van stallingsgarages onder een woongebouw gebonden aan vele randvoorwaarden, door dragende constructies, leidingkokers etc. Kenmerken van een overzichtelijke garage zijn:

- Doorzicht langs de parkeerplaatsen. Bij voorkeur kan iemand die de garage binnenkomt in een oogopslag de hele ruimte overzien.
- Er zijn geen donkere hoeken waar iemand zich kan verstoppen
- Er zijn geen functieloze ruimten
- De route van de parkeerplek naar de entreehal is duidelijk aangegeven en in een oogopslag te overzien.
- Deuren zijn gemakkelijk te hanteren en sluiten snel.

Compartiment voor bergingen

De eis voor een apart compartiment in een parkeergarages voor andere voorzieningen, zoals bergingen of een fietsenstalling, is het meest aan discussie onderhevig. Dit blijkt o.a. uit relatief veel dispensatieverzoeken. De achtergrond is dat het ontsluiten van bergingen of een fietsenstalling via een parkeergarage het gebruik van deze voorzieningen (extra) onaantrekkelijk maakt. Bij voorkeur hebben deze voorzieningen een directe, eigen entree op de begane grond (maaiveld), zodat fietsers niet door de parkeergarage hoeven. Andere toetslijsten over sociale veiligheid (Buiten gewoon veilig, Handboek ruimtelijke aanpak) gaan ook uit van het uitsluitend parkeren in een parkeergarages.

Indien bergingen toch via de garage ontsloten moeten deze zijn ondergebracht in een apart compartiment, dus met een toegangsdeur conform G4. Op deze manier komen geen onoverzichtelijke gangen in de garage uit. Voor de berginggangen geldt eis G7. Dit betekent overzichtelijk, goed verlicht e.d. Denk in dit soort gevallen aan een loopdeur in of naast het toegangshek/poort van de garage. Dit is gebruiksvriendelijk en voorkomt meelopen door ongewenste personen.

Niet toegestaan is om elke berging direct achter een (toegewezen) parkeerplaatsen te situeren. Hoewel de gebruikers dan bekend zijn levert dit gebruiksonvriendelijke bergingen (toegang tussen de auto's) op en een onoverzichtelijke zone achter de auto's. Dit wordt versterkt door de toename van het aantal ruimte-auto's, waar een staand persoon niet overheen kan kijken. In dergelijke gevallen is het soms mogelijk om de parkeergarage helemaal op te delen in garageboxen. Dit levert een extra fysieke barrière op, verkleint de hoeveelheid gemeenschappelijke ruimte en biedt meer kwaliteit aan de gebruiker.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Van der Voordt en van Wegen stellen voor maximaal 50 plaatsen per garage te maken. In kwetsbare gebieden met veel criminaliteit gaat de voorkeur zelfs uit naar maximaal 20 à 25 plaatsen. Grotere garages dienen gecompartmenteerd te worden. (van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 84). Zie ook de toelichting bij openbare parkeergarages O3).

G12 Voorzieningen in een woongebouw (nb)

ACHTERGROND

Functiemenging van wonen met voorzieningen kan een positief effect hebben omdat het gebruik gevarieerder wordt, vaker mensen op straat zijn, de levendigheid en buurtcontacten toenemen. Tegelijkertijd moet worden voorkomen dat juist overlast ontstaat en onveiligheidsgevoelens bij de bewoners worden vergroot.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor een menging van woningen en voorzieningen in een complex zijn de volgende richtlijnen/aandachtspunten aan de orde:

- De voorkeur gaat uit naar voorzieningen die een positief imago hebben bij de omwonenden.
- Er is een scheiding tussen de woningen en de voorzieningen in het gebouw; aparte entrees en een scheiding van de toegangsroutes.
- geen voorzieningen die groepen jongeren aantrekken en overlast veroorzaken, zoals videotheken, snackbars, discotheken.

Om voorzieningen te reguleren beschikt de gemeente over diverse instrumenten, zoals het bestemmingsplan (bestemming en gebruik panden), milieuvergunning (bijvoorbeeld voor horeca wel of geen terras) en de algemene plaatselijke verordening (APV). Dit instrumentarium kan gebruikt worden om specifieke eisen aan voorzieningen te stellen, waardoor het risico op overlast vermindert. Deze bieden geen garanties; ook handhaving is van belang. Handhaving is overigens geen eis in het politiekeurmerk.

Meer informatie is onder andere te vinden bij:

- Informatiepunt Lokale Veiligheid (www.ilv.nl)
- Gids voor veiligheid deel 1 '99 vragen over veiligheid en hun antwoorden"
- Gids voor veiligheid deel 2 "66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid"
- Handboek integrale veiligheidszorg

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam, deel openbare gebouwen' (Academie van Bouwkunst Amsterdam, 1986) geeft een beeld van overlast die publieksvoorzieningen (wijkaccommodaties, speelterreinen) naar de woonomgeving kunnen geven en de wijze waarop de lokatiekeuze en het ontwerp kunnen bijdragen aan het zo klein mogelijk maken van de kans op overlast.

VOORBEELDEN

In Zaanstad ontstond overlast rondom een jongerencentrum, dat in de onderbouw van een groot flatgebouw gehuisvest was en ook als koffieshop fungeerde. De overlast voor de bewoners is verdwenen door het sluiten van het centrum.

In het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam' is gebleken, dat lichte vormen van vandalisme meer voorkomen bij jeugdvoorzieningen: buurthuizen, scholen en jongerencentra vormen vaak eilandjes van bekladding en kleine vernielingen, vergeleken met de omringende buurt.

G13 Muren/vlakken/wanden; anti-graffiti (nb)

ACHTERGROND

De eis gaat in eerste instantie uit van het proberen te vermijden van aantrekkelijke plekken voor graffiti. Dit zijn bijvoorbeeld gevels zonder ramen/gevelopeningen (zogenaamde 'blinde' gevels), plekken waar graffiti lange tijd blijft staan en door veel mensen gezien wordt (bijvoorbeeld geluidsschermen of kastjes voor nutsvoorzieningen) en plekken waarbij de omgeving zich weinig betrokken voelt. Door het ontbreken van dergelijke plekken zal minder graffiti voorkomen.

In tweede instantie gaat de eis dan over het onderhoud en verwijderen van graffiti. Het beleid voor het verwijderen van graffiti hangt dan sterk samen met de eis voor een beheerplan. Als eenmaal graffiti is geconstateerd is het van belang om dit snel te verwijderen om een neerwaartse spiraal te voorkomen. Graffiti geeft een gevoel van verloedering en beïnvloedt daarmee het veiligheidsgevoel negatief (bij jongeren overigens veel minder dan bij ouderen!). Zeer snel verwijderen blijkt ook het beste ontmoedigingsbeleid voor de daders te zijn en werkt daarmee preventief.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips om graffiti te voorkomen

- Gevels zijn kwetsbaar als ze zich direct in de openbare ruimte bevinden. Door een strook (lage) beplanting, bij voorkeur slecht doordringbaar door stekels, kan deze gevel afgeschermd worden.
- Graffiti in een gebouw voorkomen door afsluiting van de entreehal, goede materiaalkeuze, regelmatige controles en direct aanpakken van geconstateerde graffiti.
- Diefstalbeperkende maatregelen voor spuitbussen werken aan de andere kant van het graffiti-probleem. Veel verf wordt gestolen en het in winkels achter slot houden van spuitbussen of het apart houden van de spuitmondjes maakt diefstal moeilijker.
- Bij bouwterreinen worden regelmatig houten schuttingen geplaatst om de terreinen af te schermen. Er zijn kunstenaars en bedrijven die deze wanden van schilderijen voorzien. Veel graffiti-sputters respecteren dit waardoor ongewenste graffiti wordt voorkomen.

Tips voor het onderhoud

Voor welk onderhoud wordt gekozen is sterk afhankelijk van de frequentie van bekladding en eigen voorkeuren. Mogelijkheden zijn schoonmaken, overschilderen of vervangen. Mogelijkheden zijn:

Kiezen voor materialen die gemakkelijk schoon te maken zijn. Deze moeten glad en niet-poreus zijn, bijvoorbeeld tegels of (gekleurde) panelen met een glaslaag. Bij gebruik van tegels kunnen deze beter zonder (kit)voegen worden geplaatst.

Anti-graffiti-coating aanbrengen om poreuze materialen zoals baksteen te beschermen. De coating maakt schoonmaken mogelijk. Er is daarna doorgaans wel verschil zichtbaar tussen het schoongemaakte gedeelte en de rest van de wand. Na het schoonmaken moet de (dure) coating weer opnieuw worden aangebracht.

Regelmatig overschilderen van de graffiti. Deze laatste variant kan goedkoper uitpakken en is vooral binnen in gebouwen aantrekkelijk. De gemeenschappelijke ruimten krijgen daardoor immers regelmatig een frisse, nieuwe verflaag.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Meer informatie

- Maatregelenboek 'veiligheidszorg door woningcorporaties' (Nationale Woningraad) blz.105-119
- Publicaties van SBR 'voorkomen en bestrijden van gevelbekladding' en 'gevelgids deel 4: antibekladding'
- Basisboek criminaliteitspreventie, hoofdstuk 3.3 (gegevens over eigenschappen van muren die ze gevoelig maken voor graffiti, alsmede aanbevelingen).
- Gids voor veiligheid; '66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid', blz 168-171 Vraag 33 'Hoe kan graffiti succesvol worden aangepakt?'

G14 Beheerplan en toezicht woongebouw (nb)

ACHTERGROND

Beheer en onderhoud van het woongebouw zorgen voor een woonomgeving die schoon en heel blijft. Mensen voelen zich veiliger in een gebouw met een attractieve, goed verzorgde indruk. Kapotte, vernielde elementen en vuil verminderen de attractiviteit en de betrokkenheid van de bewoners. Een neerwaartse spiraal is het gevolg (erosie-vandalisme). Gericht beheer en toezicht moeten dit voorkomen

Voor het politiekeurmerk is het van belang dat in het stadium van planvorming door de betrokken beheerders met alle betrokkenen nadenken over dit op peil houden van de omgeving. Een goed beheergericht ontwerp maakt het toekomstige beheer gemakkelijker en beter uitvoerbaar.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De doelstelling van deze eis is het maken van afspraken over het toekomstige onderhoud en het beheer van de wijk. In het beheerplan vastgelegde afspraken kunnen bijvoorbeeld gaan over het reageren op klachten en geconstateerde vernieling of het gezamenlijk verwijderen van graffiti (zeker als het racistisch of aanstootgevend is). Zowel preventie als de handhaving spelen een rol. Voor de toetsing van het keurmerk is het vastleggen van de afspraken in een document voldoende. Er hoeft geen volledig 'technisch' beheerplan te zijn, waarin alle reguliere onderhoudsmaatregelen zijn beschreven.

Mogelijke aandachtspunten in het beheerplan:

- Omschrijvingen verantwoordelijkheden en taken betrokken partijen
- Overleg (regulier bewonersoverleg, bewonerscommissie, informatieavonden enz.)
- Regeling voor controles op vervuiling, vernieling en graffiti
- Hoe om te gaan klachten; meldpunt, criteria voor opvolging
- Bemiddeling bij burenruzies en (geluid)overlast
- Afstemming reguliere onderhoudsmaatregelen van verschillende beheerders (bijvoorbeeld groen van gemeente en corporatie), met name ten aanzien van opruimen zwerfvuil, herstellen vernielingen en verwijderen graffiti (met name aanstootgevende, racistische, discriminerende graffiti).
- Participatie en zelfbeheer van bewoners in het beheer
- Brandveiligheid, vluchtplan (in gebouwen)

Er hoeft niet altijd een apart document opgesteld te worden om aan deze eis te voldoen. Soms liggen de bedoelde afspraken al vast in wijkontwikkelingsplannen of wijkveiligheidsplannen. In kleinere koopcomplexen zijn de afspraken goed vast te leggen in de overeenkomst van de vereniging van eigenaren.

Een combinatie van een beheerplan voor woongebouw en woonomgeving is mogelijk (O11).

Toezicht

Onderscheid is te maken naar informeel, semi-formeel en formeel toezicht.

Het formele toezicht kan bestaan uit politie, stadswachten of bewakingsdiensten. Voor afspraken in de wijk is een wijkagent van groot belang. Het semi-formele toezicht bestaat uit huismeesters, buurtconciërges of wijkmeesters. Vaak hebben zij controlerende en signalerende taak, zijn aanspreekpunt voor bewoners, bemiddelen bij ruzies en overlast en voeren kleine onderhoudstaken uit.

Alle aanwezigen in een wijk vormen het informele toezicht; De sociale ogen. Toezichthoudende bewoners (aangesteld door corporatie of gemeente) kunnen een voorbeeldfunctie hebben. Voor een kleine vergoeding houden zij toezicht en geven ongeregelheden door aan de verantwoordelijke instanties, soms voeren zij ook opruim- en schoonmaakactiviteiten uit.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit praktijkervaringen blijkt, dat een mooi opgeleverd ontwerp niet automatisch mooi blijft; daar is goed toezicht en alert beheer voor nodig.

Ook blijkt uit onderzoek (bronnen nog na te gaan) dat de netheid en heelheid van de openbare ruimte, liften, trappartijen, gebouwentrees etc grote invloed heeft op de veiligheidsbeleving.

Uit de politiemonitor (1997) blijkt dat het leefklimaat voor bewoners vooral verpest wordt door veel voorkomende overlast, veroorzaakt door hondenpoep, vervuiling, vandalisme, graffiti, jongerenoverlast.

Toezicht is succesvol voor veiligheidsgevoel. Verschijningsvormen van toezichthoudende functies zijn huismeesters, flatwachten, wijkmeesters, buurtconciërges, straatpreventie-consulenten; veelal wordt de veiligheidsdoelstelling gekoppeld met een werkgelegenheidsdoelstelling, de functies zijn dan 'Melkertbanen'.

Meer informatie

Voor woningbouwcorporaties is het boek 'Veiligheidszorg voor woningcorporaties' met een maatregelenboek en een werkboek. (uitgave Nationale woningraad, 1997)

Voorbeelden

Vanaf 1993 zijn in het kader van het project Veilig Beheer Bijlmermeer in een groot aantal woongebouwen flatwachten geïnstalleerd. Het doel van dit project hiervan was tweeledig. In de eerste plaats waren de flatwachten bedoeld om zowel overdag als 's avonds criminaliteit, vandalisme en vervuiling in de semi-openbare ruimte tegen te gaan en de veiligheidsgevoelens van de flatbewoners te bevorderen. Daarnaast had het project een werkgelegenheidsdoelstelling. Na evaluatie van het project in 1996 bleken een aantal positieve veranderingen te zijn opgetreden "in de onveiligheidsbeleving overdag, het vermijdingsgedrag van bewoners overdag, de beoordeling van de reinheid en in het slachtofferschap van fietsdiefstal". (Bron: Van Dijk, van Soomeren en partners, Het flatwachtproject in de Bijlmermeer, deel 2: effectevaluatie criminaliteit en onveiligheidsbeleving; procesevaluatie, 1996.)

W1 Zicht op de openbare ruimte (nb)

ACHTERGROND

De zichtrelatie tussen de woning (bewoners) en de openbare ruimte is van belang voor de informeel toezicht en betrokkenheid bij de omgeving. Veel eisen verwijzen naar dit zicht bijvoorbeeld langzaam-verkeerroutes, parkeerplaatsen, bushaltes, speelvoorzieningen.

'Sociale ogen' zijn prettig voor gebruikers (gevoel dat er iemand aanwezig is) en niet prettig voor daders (opgemerkt en herkend kunnen worden).

W1 is belangrijk voor vele andere eisen zoals parkeren, straatmeubilair en openbaar vervoer haltes.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De bewoners van woningen in een wijk, zowel in laagbouw- als hoogbouw, vormen de sociale ogen en het informele toezicht. Door veelvuldig gebruikte ruimten, als de woonkamer, aan de straatzijde te situeren en te zorgen voor een goed zichtlijnen van de woning over de openbare ruimte, ontstaan deze functies vanzelfsprekend. Erkers leggen bijvoorbeeld een sterke relatie met de omgeving omdat een breed uitzicht, dikwijls ook op de eigen entree, mogelijk is.

Zicht op straat vanuit de woning moet geregeld zijn bij oplevering. Het politiekeurmerk heeft geen invloed op bewoners, die zichtlijnen blokkeren door ramen dicht te maken aan de binnenzijde of de tuin dicht te laten groeien. Voorlichting (W10) aan de bewoners over het hoe en waarom van de maatregelen is wel belangrijk.

Glazen bouwstenen laten wel licht door, maar zijn niet geschikt om naar buiten te kijken en voldoen daarmee niet aan de bedoeling van deze eis.

Kopgevels

Ramen in de kopse gevels kunnen extra zicht geven op de openbare ruimte, bijvoorbeeld op parkeerplaatsen die dikwijls bij deze kopse gevels een plekje krijgen. Een raam kan de bewoner ook zicht geven op bezoekers die naar de deur in de zijgevel loopt.

Een zijtuin (zie ook eis K3 'voor- en zijtuinen') vormt een buffer tussen het raam en de openbare ruimte. In praktijk worden ramen in zijgevels dicht gemaakt door de bewoners als een voetpad hier direct langs loopt. Dit vraagt ook om voorlichting (W10) aan de bewoners.

In stegen smaller dan 2 meter mogen geen ramen worden aangebracht volgens de bouwregelgeving.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het begrip 'social eyes' is door Jacobs geïntroduceerd. Zij benadrukt dat mensen aanwezig moeten zijn om toezicht te houden, zodat daders gehinderd worden een delict te plegen, aanwezigen zich beschermd voelen en slachtoffers worden geholpen. Hoewel in haar boek 'The death and life of great American cities' weinig bewijs is te vinden, hebben velen haar op dit punt gevolgd. De sociale ogen kunnen zowel binnen als buiten aanwezig zijn. Steeds is het belangrijk dat de mensen niet alleen aanwezig zijn, maar ook goed zicht hebben op de ruimte (dus geen obstakels die het zicht belemmeren) en daarnaast dat ze zo betrokken zijn, dat ze ingrijpen in geval van nood. (Newman, Defensible Space) Wat betreft dit laatste is het een groot probleem dat mensen niet altijd ingrijpen als ze getuigen zijn van een delict. Deels komt dit door de angst zelf ook slachtoffer te worden. Met name in grotere groepen speelt het ook een rol dat de verantwoordelijkheid afgeschoven kan worden op anderen. (Hajonides, Buiten gewoon veilig, blz. 61)

Ook voor vandalisme, inbraak in woningen en inbraak in auto's is zichtbaarheid een belangrijk criterium. Een dader stelt zich bij de keuze van zijn doelwit bij voortdurend de vraag: 'Val ik op'?

Bron t.a.v. het effect van zichtbaarheid op het delict woninginbraak: Modus Operandi onderzoek, eindrapportage daderonderzoek, 1991 (bevat verslag van interviews met ruim 100 woninginbrekers).

Bron t.a.v. het effect van zichtbaarheid op de delicten vandalisme, auto-inbraak: proefschrift 'sociaal veilig ontwerpen', Van der Voordt en Van Wegen, 1991. Deze auteurs hebben zelf onderzoek verricht in verschillende Haagse wijken om het effect van de onderscheiden ontwerpstrategieën op de onderscheiden delicttypen te testen.

Het onderzoek van Van der Voordt en Van Wegen gaf het grootste effect van de ontwerpstrategie 'zichtbaarheid' te zien op onveiligheidsgevoelens, dat wil zeggen angst voor criminaliteit. Op vandalisme en inbraak in auto was het effect gering, maar wel aanwezig.

W2 Entree; zicht en verlichting (nb)

ACHTERGROND

Het kernpunt van deze eis is dat de hoofdentree van de woning duidelijk in het zicht ligt en er een overzichtelijke route tussen straat en voordeur is. Alle overige, bereikbare entrees (deuren) zijn voorzien van verlichting (bb) of een aansluitpunt (nb).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Bereikbare entrees

Het politiekeurmerk benoemt alle deuren op de begane grond, zowel voordeur, achterdeur als tuindeuren of schuifpui, als bereikbare entrees voor de inbreker. Dit is conform de NEN 5087. Ook garagedeuren vallen onder deze definitie als ze toegang geven tot de woning (dus er een tussendeur is van de garage naar de woning) en zelfs als deuren in een volledig afgeschermd tuin uitkomen, bijvoorbeeld bij patiotuinen.

De verlichting bij deuren van overige garages en bergingen (die geen toegang geven tot de woning) is geregeld in eis W7.

Entreedeur van woningen in een woongebouw aan een galerij of middencorridor, vallen ook onder deze eis. De verlichting wordt in deze gevallen echter afgestemd op de verlichting in deze gemeenschappelijke ruimten (G5).

Als een balkon opklimbaar is vallen balkondeuren op de eerste verdieping onder de definitie van entree voor deze eis. Dit geldt zowel voor flats als eengezinswoningen. Balkondeuren op hogere verdiepingen vallen hier niet onder.

In de nieuwbouw wordt bij al deze entrees een aansluitpunt voor verlichting gevraagd. De bewoner houdt op deze wijze de keuze in een type armatuur. Als er (openbare) verlichting is op de begane grond hoeft bij balkondeuren geen aansluitpunt te worden aangebracht.

Armatuur/lamp

Een aangebrachte lamp moet degene die voor de deur staat aanlichten, zodat deze herkenbaar is. Als de lamp achter de persoon voor de deur, of te hoog, is aangebracht ontstaan schaduwen. De herkenbaarheid van het gezicht wordt dan juist minder.

Raam/spion

Om degene voor de deur te herkennen is een raam of spion in de deur verplicht. Dit moet helder glas zijn. Voor de gebruiksvriendelijk kan het best een smalle strook aan de slotzijde van de deur zijn aangebracht. Bij het vastpakken van het slot kan men dan naar buiten kijken. Dubbel glas of inbraakwerend glas voorkomt dat een handgat wordt gemaakt. Als de deur op het nachtslot is afgesloten (en de sleutel niet in het slot blijft zitten) kan de deur overigens niet via een handgat worden geopend.

Overkapping, nis

Als het zicht vanuit de omgeving op de entreedeur wordt beperkt, bijvoorbeeld door de ligging in een nis of onder een overkapping, kan aangebrachte buitenverlichting eventueel compenseren. De deur of de ruimte voor de deur moet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg; iemand die voor de deur staat is dus zichtbaar vanaf de openbare weg. Entreedeur die volledig uit het zicht liggen voldoen niet aan de eis.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie W1

Uit de politie-monitor 1997 bleek dat het hebben van verlichting bij de woning de inbraakkans halveerde. Het verband tussen verlichting en inbraak kan hier echter veroorzaakt worden door andere elementen. Uit het MO-daderonderzoek komt dat daders zich niet laten weerhouden van verlichting, bijvoorbeeld door een jas over de lamp te gooien.

W3 Opklimbaarheid (nb)

ACHTERGROND

Het merendeel van de woninginbraken vindt momenteel plaats op de begane grond. Inbrekers bereiken hun doelwit echter ook via opklimming. Een betere beveiliging van de begane grond versterkt dit wellicht in de toekomst nog. Gevelopeningen die door opklimming bereikbaar zijn moeten daarom aan dezelfde inbraakwerende eisen voldoen als de gevelopeningen op de begane grond. Daartoe zijn criteria en normen ontwikkeld en vastgelegd in de NEN 5087.

Deze criteria geven aan wanneer wel en wanneer niet gesproken wordt van een door opklimming bereikbare gevelopening.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De NEN 5087 omschrijft voor nieuwbouwwoningen welke gevelementen bereikbaar zijn. Voorlichting aan de bewoners moet voorkomen dat zij –onbedoeld- andere gevelementen bereikbaar maken door het bieden van gemakkelijke opklimmogelijkheden via schuttingen, rolcontainers of een luifel boven de voordeur.

In de advisering moet goed op opties in de bouw gelet worden. Een extra uitbouw (bijvoorbeeld een bijkeuken) kan meer ramen in de eigen woning bereikbaar maken maar ook bij de burens.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Verder onderzoek

Voor het bepalen van de eis voor opklimbaarheid en het beantwoorden van de discussiepunten rondom de NEN 5087 zijn de volgende onderzoeksgegevens interessant:

- Aantal inbraken op hoger gelegen verdiepingen, buitenlangs bereikt
- Is er een verband tussen de hoogte en de afname/toename van het aantal inbraken
- Als een poging tot inbraak op de begane grond mislukt gaat de dader dan op zoek naar een ander pand of gaat hij klimmen.

W4 Deuren; inbraakwerendheid (nb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In deze eis is de inbraakwerendheid van de woning zelf geregeld. Onder deze eis vallen ook deuren (en ramen) van bergingen en garages als deze toegang geven tot de woning. Maken ze deel uit van een bergingcomplex dan is de inbraakwerendheid geregeld in G8 en G9. De inbraakwerendheid van bergingen en garages in tuinen staat in eis W7.

De gehanteerde norm is omschreven in de NEN 5096. Het politiekeurmerk (evenals het bouwbesluit) eist weerstandsklasse 2. Dit geeft een inbraakvertraging van drie minuten.

Balkondeuren en tuindeuren die niet als ingang worden gebruikt, zijn bij voorkeur uitgerust met een slot met een halve cilinder en blind beslag aan de buitenzijde.

Garagedeuren

Doordat er geen geattesteerde garagedeuren voor weerstandsklasse 2 op de markt waren is in de uitgaves van 1998 en 1999 is in W4 de volgende zin opgenomen: "Als er geen geattesteerde garagedeur beschikbaar is dient de tussendeur naar de woning te vervallen of inbraakwerend te worden uitgevoerd". Deze zin is vervallen. Garages moeten dus voorzien zijn van geattesteerde deuren.

Hengelen

Het openmaken van de deur via een handgat (brievenbus, handgat in raam) is in principe onmogelijk als de deur op het nachtslot is gedraaid en de sleutel niet in het slot zit. Hengelen is dus op te lossen met een organisatorische maatregel (voorlichting via W10). Het kan gebruiksvriendelijk worden opgelost door een slot met een automatische nachtschootuitwerper te gebruiken. De bewoner hoeft dan niet aan het op slot draaien van de deur te denken.

De PTT eist dat een brievenbus horizontaal en op minimaal 75 cm hoogte is aangebracht.

Gebruiksgemak

Gelijksluitendheid van alle deuren (en ramen) van een woning en berging is bij nieuwbouw verplicht. Naast het normale gebruiksgemak en het voorkomen van grote sleutelbos, hoeft bij brand o.i.d. niet naar de juiste sleutel te worden gezocht.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het MO onderzoek blijkt dat de deur met meest wordt gebruikt om in een woning binnen te dringen. (Modus operandi onderzoek, blz. 31): bij 57% van de inbraken ging de dader 'gewoon' via een deur de woning binnen, bij de overige 43% verliep de inbraak via een raam.

Inbraken via de deurruit (7% van het totaal) zijn bij deze 43% gerekend.

De werkwijze was bij het binnendringen als volgt.

Deuren worden in de meeste gevallen (59%) geforceerd. Op grote afstand volgen de werkwijzen breken (13%), gebruik van valse sleutel of hengelen (12%) en insluipen (10%). Deurruiten worden meestal ingetrapt (45%) en gebroken (32%), maar soms ook in hun geheel, geluidloos, uitgenomen. Soms kruipt de dader door het ontstane gat, soms opent hij de deur door aan de binnenzijde de klink of knop te bedienen (dat kan indien de deur niet op het nachtslot zit).

Het forceren van de deur houdt meestal in een aanval op het slot zelf of op het kozijn daaromheen. Dan bezwijkt het slot en/of slijt het kozijn.

Deze resultaten onderbouwen de eisen voor de beveiliging van deuren.

W5 Ramen en ventilatie-openingen; inbraakwerendheid (nb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis geldt voor alle bereikbare ramen en dus ook voor WC-raampjes, badkamerramen die veelal open staan. Door de inklimbaarheid op te heffen zijn deze ramen ook in geopende toestand inbraakwerend. De gemakkelijkste manier is door het kiezen van een raam met minimaal één dagmaat (of doorklimopening) kleiner dan of gelijk aan 15 cm.

Hardglazen klepramen met een doorklimopening van meer dan 15 cm zijn niet inbraakwerend. Ze zijn gemakkelijk in te slaan (behalve bij inbraakwerend laminaat-glas) en op het glas zijn sloten niet/moeilijk te bevestigen. Een barrièrestang of rekwerk, of vervanging door een ventilatierooster zijn mogelijke oplossingen.

De norm meldt 1,5 m² als bovengrens voor beveiliging van de glaslatten. De NEN 5096 noemt in dit geval 1,2 m².

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Na deuren zijn ramen de meest binnengedrongen opening van een woning. (MO onderzoek, blz. 31): 43% van de inbraken verloopt via een raam of ruit (inbraken via deurruiten meegerekend).

De werkwijze was bij het binnendringen als volgt.

Ramen worden meestal geforceerd (34%), maar ook vaak gebroken (26%) en ingetrapt (16%).

Bovenlichten worden niet zo vaak gebruikt om binnen te komen (gemiddeld 5% van de gevallen, blz. 31). Als het gebeurt, worden ze meestal geforceerd (49%). Ook breken (22%) en insluipen (21%) komen regelmatig voor. (blz. 35)

Het forceren van het raam houdt meestal in een aanval op het kozijn rond de raamsluiting. Dan bezwijkt de sluiting en/of slijt het kozijn.

W6 Lichtkoepels; inbraakwerendheid (nb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen op bereikbare plaatsen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Lichtkoepels komen in woningen relatief weinig voor en er zijn dan ook niet veel inbraken via lichtkoepels. De psychologische barrière om op deze manier een woning te betreden is relatief groot. De dader moet een andere vluchtweg veilig stellen waarlangs hij de woning met buit kan verlaten. Omdat lichtkoepels over het algemeen wel bereikbaar zijn en gemakkelijk te manipuleren is deze eis opgenomen.

In bergingen en garages komen soms ook lichtkoepels voor. Ook deze moeten, net als de berging en garage zelf, inbraakwerend zijn.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het MO onderzoek is geconcludeerd dat lichtkoepels weinig gebruikt worden om binnen te dringen. (blz. 31)

W7 Berging, schuur of garage; ramen, deuren en verlichting (nb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren en ramen. Dit geldt ook voor schuren, bergingen en garages.

Attractieve goederen als scooters, motoren en gereedschap zijn immers hier te vinden.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis is van toepassing op alle bergingen, schuren en garages die:

- in de tuin bij woningen staan, of
- in de openbare ruimte in de omgeving van de woning staan. Dit betreft meestal clusters van garages, maar soms ook bergingen. De deuren komen direct uit in deze openbare ruimte. (als het boxen betreft die een complex vormen met één uitgang naar buiten is G7 tot en met G9 van toepassing)
- Geen toegang tot de woning geven. Als de garage of berging via een tussendeur toegang geeft tot de woning beschouwt het keurmerk ze als deel van de woning. Voor inbraakwerendheid zijn dan W2 tot en met W6 van toepassing.

Het keurmerk gaat uit van één goede bergruimte per woning. Daar kunnen dan attractieve goederen worden opgeslagen. Tuinkasten, opslagruimtes voor rolcontainers, priëlen e.d. hoeven niet inbraakwerend te zijn. Het kunnen afsluiten van deze elementen in de tuin vormt wel een drempel voor vandalisme.

De inbraakwerendheid van deuren van bergingen en schuren (die geen toegang geven tot de woning) mag bereikt worden door middel van goedgekeurde productcombinaties. Voor nieuwbouw is daaraan toegevoegd dat de deur met één handeling af te sluiten moet zijn. Een uitzondering is gemaakt voor kanteldeuren en sectionaal garagedeuren. Deze dienen geattesteerd te zijn op basis van de NEN 5096.

Ramen moeten voldoen aan W5 (en dus geattesteerd zijn).

Verlichting

In de nieuwbouw moet een aansluitpunt voor een buitenlamp bij deze deur zijn aangebracht. Voldoende openbare verlichting bij de deur, of het combineren van verlichting voor achtergevel of achterpad is ook toegestaan.

Als richtlijn voor het combineren van verlichting in de tuin bij de achtergevel en bij de bergingdeur geldt een afstand van maximaal 7,5 meter. Een en ander is wel afhankelijk van de situering van deuren. Bij de combinatie met een achterpadverlichting moeten lampen zo opgehangen worden dat ze geen schaduwen werpen in het achterpad of juist bij de entree van de berging.

PL-armaturen zijn zuinig met energie en hebben een goede lichtopbrengst (wit licht).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het merendeel van de inbraken (90%) heeft de woning als doelwit. Inbraak in boxen (4%), schuren (4%) en garages (1%) komt veel minder voor. (blz. 25 van het Modus Operandi Onderzoek).

De verwachting is dat dit type inbraken gaat toenemen, omdat mensen steeds kostbaarder spullen (gereedschap, motorfiets, scooter) in hun schuur, berging of garage bewaren.

Dit rechtvaardigt de eis voor bouwkundige beveiliging van de bergingen en garages.

Daarnaast is er de verlichtingseis. Die wordt gerechtvaardigd door klachten van gebruikers over onveiligheidsgevoelens in ondergrondse, afgeschermd werk- en berguimten. Door een goede verlichting kan de veiligheidsbeleving sterk beïnvloed worden in de gewenste richting.

Een bruikbare bron voor inzicht in de vele publikaties over de relatie tussen licht en veiligheidsgevoelens is: 'Daglichtbeleving Ondergronds', SENTER, 1999.

W8 Rookmelder (nb)

ACHTERGROND

Een rookmelder zorgt ervoor dat dat bewoners op tijd worden gewaarschuwd voor een ontstane brand. Vooral 's nachts is dat van levensbelang. Het tijdig ontdekken van brand en het alarmeren van bewoners door een rookmelder geeft bewoners extra tijd om de woning veilig te ontvluchten. Tijd die het doorgaans mogelijk maakt het huis veilig te verlaten, ook als de deuren en ramen afgesloten zijn.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Rookmelders moeten zo worden geplaatst dat de vluchtroute nog vrij is als ze afgaan en gemonteerd worden volgens de montage-voorschriften. Dus bijvoorbeeld in het trappenhuis voor de route tussen slaapkamer en voordeur.

De plaatsing moet zo zijn dat rookmelders niet afgaan bij 'normaal' gebruik van de woning. Dit is soms het geval bij een geringe afstand tussen de rookmelder en een lichtpunt (minder dan 60 cm), of plaatsing in de directe nabijheid van de keuken.

Het keurmerk vraagt een rookmelder op elke verdieping met slaapvertrekken. In veel huidige bouw is een tweede bouwlaag met een 'studio' of een onbenoemde ruimte. Dit is volgens de bouwrichtlijnen geen slaapkamer, maar wordt natuurlijk wel regelmatig als zodanig gebruikt.

De inbraakwerendheid van de woning vereist dat bereikbare deuren en ramen afgesloten zijn. Om de woning snel te kunnen verlaten is het verplicht bij nieuwbouw om gelijksluitende sloten te gebruiken. Dit voorkomt dat er in een panieksituatie naar de juiste sleutel moet worden gezocht. Het is aan te raden aan bewoners om de sleutels bij de hand te hebben (bijvoorbeeld op het nachtkastje).

Projecteringsrichtlijnen

Het NIBRA (Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding) geeft de volgende projecteringsrichtlijnen voor rookmelders in woningen. (dit is dus niet de norm van het politiekeurmerk, maar ter informatie hier opgenomen).

- Indien de woning meerdere bouwlagen bevat, dient minimaal per bouwlaag in elke verkeersruimte (gang, hal, overloop e.d.) een rookmelder te worden geplaatst.
- Indien verblijfsruimten (woonkamer, slaapkamer e.d.) alleen verlaten kunnen worden via een andere (verblijfs)ruimte moet deze andere ruimte worden voorzien van een rookmelder.
- De rookmelders moeten altijd aan het plafond en in principe in het midden van de ruimte worden bevestigd.
- De minimale afstand tot de wand dient 0,5 meter te bedragen.
- Rookmelders in een trapportaal moeten nabij het trapgat worden geplaatst.
- Rookmelders moeten niet worden aangebracht op plaatsen met een sterke luchtstroming (bij roosters voor ventilatie of luchtverwarming), waar het veel warmer is dan in de rest van de ruimte, waar waterdamp (douche) of dampen van bakken en braden kunnen hangen, of waar de temperatuur boven de 40 graden of beneden de 5 graden celcius komt.

In de nieuwe versie van het bouwbesluit voor nieuwbouwwoningen wordt het plaatsen van rookmelders in een woning verplicht. Het betreft rookmelders op lichtnet op elke verdieping, die onderling zijn gekoppeld. Als rookmelders worden geplaatst, mogen brandvertragende deuren vervallen. Voor bestaand woningen is het plaatsen van rookmelders die werken op batterij de meest logische keuze.

Ionisatierookmelders

De veelgebruikte rookmelders (zgn ionisatierookmelders) bevatten een kleine radio-actieve bron. Uit onderzoeken blijkt dit in de woning geen bijzondere hoeveelheid straling op te leveren. Er mag niet aan de bron gesleuteld worden en de rookmelders mogen niet bij het huishoudelijk afval worden gegooid. Er is een afvalregeling in ontwikkeling. De rookmelders kunnen vooralsnog worden ingeleverd bij de leverancier (of de gemeente).

Optische rookmelders hebben dit bezwaar niet, maar zijn iets duurder.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De NIBRA geeft aan dat er jaarlijks 80 mensen in Nederland omkomen door brand. Ruim 50 van hen komen om bij een brand in de woning in nachtelijke uren. Rookmelders kunnen dit aantal slachtoffers aanzienlijk reduceren.

W9 Alarmering (nb)

ACHTERGROND

De eerste stap van de inbraakbeveiliging van een woning is de inbreker buiten de deur houden. Het tweede niveau is vervolgens signalering van de inbreker.

Bij hoge inboedelwaarden verplichten verzekeringen bewoners dikwijls tot beveiliging. Bouwkundige maatregelen, zoals het politiekeurmerk eist, vormen het standaardniveau. Als men boven deze standaardklasse uitkomt ligt een aanvullende elektronische beveiliging voor de hand (zwaardere bouwkundige beveiliging is niet volledig mogelijk).

Deze eis is opgenomen om in dergelijke gevallen zonder veel hak- en breekwerk deze aanvullende beveiliging te kunnen aanbrengen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De markt van elektronische beveiliging is steeds in ontwikkeling. Voor advies en het plaatsen wordt verwezen naar gecertificeerde bedrijven. Hier kan men het beste een offerte aanvragen en de aanpassing tijdens de bouw regelen. Als toekomstige bewoners een dergelijke hoge inboedelwaarde hebben, dan hebben zij dikwijls ook in hun oude woning al beveiliging.

Meterkast

In de eis W9 wordt een loze leiding voor de aansluiting van bewegingsmelders van de achterpui naar de voordeur gevraagd. In de praktijk komt deze kabel uit in meterkast.

In appartementengebouwen is de meterkast soms buiten de voordeur in een gemeenschappelijke hal ondergebracht. Om de kabels te beschermen moet dan ook de meterkast beveiligd worden door deze af te sluiten en een extra lus van de alarminstallatie naar de meterkast te leggen.

Telefoonkabel

De telefoonkabel voor boven komt bij voorkeur rechtstreeks uit de meterkast. Daardoor kan de draad beneden niet worden doorgesneden. Om dit mogelijk te maken wordt aangeraden om een loze leiding op te nemen tijdens de bouw. Deze hoeft niet bedraad te worden.

W10 Voorlichting en communicatie (nb)

ACHTERGROND

Voorlichting moet bewoners wijzen op de maatregelen die genomen zijn ten behoeve van de (sociale) veiligheid in de wijk en de schakel die zij zelf vormen in de veiligheidsketen. De waarde van het politiekeurmerk zit uiteindelijk in de houding van mensen en de manier waarop zij met de aangebrachte voorzieningen omgaan (organisatorische maatregelen).

Bijvoorbeeld:

- Zichtlijnen niet doorbreken en dicht laten groeien
- Ramen en deuren ook daadwerkelijk afsluiten
- Voorkomen van insluiping
- Ramen niet blokkeren of dichtmaken (bijvoorbeeld ruitje in de voordeur).
- Enz.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De voorlichting aan bewoners kan op meerdere manieren worden georganiseerd. Persoonlijk contact is effectiever dan alleen schriftelijk materiaal verspreiden. Ideeën zijn:

- Kennismakingsgesprek door de wijkagent met alle bewoners, waarbij voorlichting over het keurmerk een onderdeel vormt. Schriftelijk materiaal (folder/ brochure) achterlaten.
- Straatgesprek (of 'Preventie-party'). Bij een bewoner wordt een voorlichtingsbijeenkomst gehouden voor de bewoners van de straat. Bijkomend voordeel; straatbewoners leren elkaar kennen.
- Voorlichtingsavond voor de hele wijk. Bewoners worden mondeling of schriftelijk uitgenodigd, afhankelijk van het beschikbare budget en menskracht. Deze avond kan gecombineerd worden met andere voorlichting rondom de wijk.
- Huis-aan-huis bezorgen van schriftelijk voorlichtingsmateriaal. Dit is de minst effectieve vorm. Let op anderstaligen!

Een overzicht van mogelijke onderwerpen is:

- Organisatorische maatregelen rondom inbraakpreventie; daadwerkelijk deuren en ramen afsluiten, ramen en deuren sluiten om insluiping te voorkomen.
- De beveiliging is voor klasse standaard. Bewoners wijzen op dat deze beveiliging niet voldoende is voor elke inboedelwaarde.
- Mogelijke korting op de verzekeringspremie.
- Niet zomaar mensen binnenlaten bij woongebouwen
- Opletten op meelopen in parkeergarages of toegangen van woningentrees
- Zichtlijnen van de woning naar de openbare ruimte in stand houden. Geen hoge struiken laten groeien in de voor- of zijtuin, of de doorzichtige balustrade van het balkon afschermen.
- Het belang van verlichting bij achterdeur en bergingen, zowel gebruiksvriendelijk als inbraakwerend.
- Geen ramen blokkeren of dichtmaken. In het bijzonder ruiten in de voordeur of zijramen)
- Gebruiksregels en afspraken bij poorten in achterpaden
- Waar kan men terecht voor klachten en meldingen over het onderhoud in het woongebouw, achterpad, parkeerterrein en openbare ruimte. Wie is wijkbeheerder, conciërge, wijkagent e.d.
- Toelichting op aangebrachte erfafscheidingen
- Het certificaat is vijf jaar geldig. Na vijf jaar is het mogelijk om een herkeuring te vragen. Het kan zijn dat eisen dan aangepast zijn op veranderingen in het M.O. van ouders.

Naast voorlichting is het aan te raden een aantal zaken in overleg met de toekomstige bewoners te bepalen, waardoor een grotere betrokkenheid met deze voorzieningen ontstaat. In het eisenpakket van het politiekeurmerk gaat het dan o.a. over:

- Speelvoorzieningen
- Straatmeubilair (zitbanken, verzamelcontainers)
- Inrichting en gebruiksmogelijkheden van een binnenterrein.

Bestaande Bouw

Colofon

Werkgroep schaduwhandboek

Armando Jongejan (politie Noord-Holland Noord)
Cora van Zwam (Ingenieursbureau 'Oranjewoud' BV)
Harm Jan Korthals Altes (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Nicole Smits (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Wietse Peper (politie Zaanstreek-Waterland)
John van der Zalm (politie Haaglanden)
Paul de Graaf (R2B inspecties)
Reinier van Trigt (Nederlands Politie Instituut)

Redactie

Cora van Zwam (Ingenieursbureau 'Oranjewoud' BV)
Harm Jan Korthals Altes (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Nicole Smits (Van Dijk, van Soomeren en partners)
Armando Jongejan (politie Noord-Holland Noord)

Eindredactie

Nederlands Politie Instituut

Uitgave

December 2000, Nederlands Politie Instituut

Vooraf

De handboeken van het Politiekeurmerk Veilig Wonen® geven veel praktische informatie en richtlijnen over de relatie tussen sociale veiligheid, criminaliteitspreventie en de gebouwde omgeving. Het gaat daarbij om bijvoorbeeld het voorkomen van overlast, vandalisme, autocriminaliteit en woninginbraak.

Bij het schrijven en het in de praktijk werken met de handboeken ontstond de behoefte om enerzijds meer uitleg te geven over de bedoeling en interpretatie van het eisenpakket, en anderzijds de achtergronden en bewijs toe te lichten. In de 'toelichting op het eisenpakket Politiekeurmerk Veilig Wonen®' is deze informatie per eis verzameld.

De toelichting op het eisenpakket zijn geen extra eisen. Een project moet voldoen aan de eisen zoals omschreven in de handboeken nieuwbouw en bestaande bouw. Daarop wordt ook getoetst.

Voor iedereen uit de praktijk -opdrachtgever of adviseur- biedt de toelichting praktische informatie over de bedoeling en de interpretatie van de eis, aangevuld met tips en antwoorden op veelgestelde vragen.

Daarnaast gaat de toelichting geeft de onderzoeken waar de eisen van het keurmerk op zijn gebaseerd en biedt uitdaging voor iedereen die zich met sociale veiligheid bezighoudt om bij te dragen aan de onderbouwingen en onderzoek.

Per eis zijn steeds drie onderdelen benoemd:

- Achtergrond; geeft de bedoeling van de eis.
- Toepassing en interpretatie; geeft praktische antwoorden, tips e.d.
- Literatuur en onderzoek; geeft de bronnen van de literatuur, geeft voorbeelden van geslaagde projecten en stelt vragen over verder onderzoek.

Opzet

De toelichting is gerangschikt per eis op de volgorde van de beide handboeken. Als een eis in beide handboeken voorkomt wordt deze ook in de toelichting herhaald om het zoeken te vergemakkelijken. In de bijlagen zijn tot slot een uitgebreide literatuurlijst en een lijst van gebruikte definities toegevoegd.

Er is voor een losbladig systeem gekozen zodat de bladen naar wens aan de handboeken kunnen worden toegevoegd.

De werkgroep schaduwhandboek hoopt dat er in de nabije toekomst ook een interactieve versie verschijnt die zoeken op trefwoord mogelijk maakt en waar actuele informatie en projectvoorbeelden aan kunnen worden gekoppeld, bijvoorbeeld als CD-ROM of op de website van het politiekeurmerk.

Dankwoord

Bij het schrijven van de toelichting op het eisenpakket is de werkgroep schaduwhandboek ondersteund door een meeleesgroep. De meeleesgroep bestond uit projectleiders van het politiekeurmerk en vertegenwoordigers van architectenbureaus, gemeenten, projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties. Zij hebben de concept-versie kritisch doorgelezen en van commentaar voorzien. Wij willen iedereen hartelijk bedanken voor de tijd en moeite die zij hierin gestoken hebben. Het heeft ons geholpen om het uiteindelijke resultaat te bereiken.

Werkgroep schaduwhandboek
13 oktober 2000

W1 Deuren; inbraakwerendheid en zichtbaarheid (bb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In deze eis is de inbraakwerendheid van de woning zelf geregeld. Onder deze eis vallen ook deuren van bergingen en garages als deze toegang geven tot de woning. Maken ze deel uit van een bergingcomplex of staan ze in de tuin dan is de inbraakwerendheid geregeld in C9.

De gehanteerde norm is omschreven in de NEN 5096. Het politiekeurmerk (evenals het bouwbesluit) eist weerstandsklasse 2. Dit geeft een inbraakvertraging van drie minuten.

Balkondeuren en tuindeuren die niet als ingang worden gebruikt, zijn bij voorkeur uitgerust met een slot met een halve cilinder en blind beslag aan de buitenzijde.

Bereikbare entrees

Het politiekeurmerk benoemt alle deuren op de begane grond, zowel voordeur, achterdeur als tuindeuren of schuifpui, als bereikbare entrees voor de inbreker. Dit is conform de NEN 5087. Ook garagedeuren vallen onder deze definitie als ze toegang geven tot de woning (dus er een tussendeur is van de garage naar de woning) en zelfs als deuren in een volledig afgeschermd tuin uitkomen, bijvoorbeeld bij patiotuinen.

De verlichting bij deuren is geregeld in W5.

Entreedoors van woningen in een woongebouw aan een galerij of middencorridor, vallen ook onder deze eis. De verlichting wordt in deze gevallen echter afgestemd op de verlichting in deze gemeenschappelijke ruimten (C4).

Als een balkon opklimbaar is vallen balkondeuren op de eerste verdieping onder de definitie van entree voor deze eis. Dit geldt zowel voor flats als eengezinswoningen. Balkondeuren op hogere verdiepingen vallen hier niet onder.

In de bestaande bouw (W5) moeten lichtpunten worden aangebracht. Dit hoeft alleen als er zicht vanuit de omgeving op de deur is. Als er (openbare) verlichting is op de begane grond hoeft bij balkondeuren geen verlichting te worden aangebracht.

Hengelen

Het openmaken van de deur via een handgat (brievenbus, handgat in raam) is in principe onmogelijk als de deur op het nachtslot is gedraaid en de sleutel niet in het slot zit. Hengelen is dus op te lossen met een organisatorische maatregel (voorlichting via W7). Het kan gebruiksvriendelijk worden opgelost door een slot met een automatische nachtschootuitwerper te gebruiken. De bewoner hoeft dan niet aan het op slot draaien van de deur te denken.

In de bestaande bouw is de maatregel om hengelen tegen te gaan aanvullend, omdat geen geheel nieuwe deur geëist kan worden. Hier moet de bestaande omgeving worden aangepast.

Gebruiksgemak

Gelijksluitendheid van alle deuren (en ramen) van een woning en berging is bij nieuwbouw verplicht, maar ook bij bestaande bouw aan te raden. Naast het normale gebruiksgemak en het voorkomen van grote sleutelbos, hoeft bij brand o.i.d. niet naar de juiste sleutel te worden gezocht.

Raam/spion

Om degene voor de deur te herkennen is een raam of spion in de deur opgenomen. Dit moet helder glas zijn. Voor de gebruiksvriendelijk kan het best een smalle strook aan de slotzijde zijn aangebracht. Bij het vastpakken van het slot kan men dan naar buiten kijken. Dubbel glas of inbraakwerend glas voorkomt dat een handgat wordt gemaakt. Als de deur op het nachtslot is afgesloten (en de sleutel niet in het slot blijft zitten) kan de deur overigens niet via een handgat in het raam worden geopend.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het MO onderzoek blijkt dat de deur met meest wordt gebruikt om in een woning binnen te dringen. (Modus operandi onderzoek, blz. 31): bij 57% van de inbraken ging de dader 'gewoon' via een deur de woning binnen, bij de overige 43% verliep de inbraak via een raam.

Inbraken via de deurruit (7% van het totaal) zijn bij deze 43% gerekend.

De werkwijze was bij het binnendringen als volgt.

Deuren worden in de meeste gevallen (59%) geforceerd. Op grote afstand volgen de werkwijzen breken (13%), gebruik van valse sleutel of hengelen (12%) en insluipen (10%). Deurruiten worden meestal ingetrapt (45%) en gebroken (32%), maar soms ook in hun geheel, geluidloos, uitgenomen. Soms kruipt de dader door het ontstane gat, soms opent hij de deur door aan de binnenzijde de klink of knop te bedienen (dat kan indien de deur niet op het nachtslot zit).

Het forceren van de deur houdt meestal in een aanval op het slot zelf of op het kozijn daaromheen. Dan bezwijkt het slot en/of splijt het kozijn.

Deze resultaten onderbouwen de eisen voor de beveiliging van deuren.

W2 Ramen en ventilatie-openingen; inbraakwerendheid (bb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende ramen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis geldt voor alle bereikbare ramen en dus ook voor WC-raampjes, badkamerramen die veelal open staan. Door de inklimbaarheid op te heffen zijn deze ramen ook in geopende toestand inbraakwerend. De gemakkelijkste manier is door het kiezen van een raam met minimaal één dagmaat (of doorklimopening) kleiner dan of gelijk aan 15 cm.

Hardglazen klepramen met een doorklimopening van meer dan 15 cm zijn niet inbraakwerend. Ze zijn gemakkelijk in te slaan (behalve bij inbraakwerend laminaat-glas) en op het glas zijn sloten niet/moeilijk te bevestigen. Een barrièrestang of rekwerk, of vervanging door een ventilatierooster zijn mogelijke oplossingen.

De norm meldt 1,5 m² als bovengrens voor beveiliging van de glaslatten. De NEN 5087 noemt in dit geval 1,2 m².

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Na deuren zijn ramen de meest binnengedrongen opening van een woning. (MO onderzoek, blz. 31): 43% van de inbraken verloopt via een raam of ruit (inbraken via deurruiten meegerekend).

De werkwijze was bij het binnendringen als volgt.

Ramen worden meestal geforceerd (34%), maar ook vaak gebroken (26%) en ingetrapt (16%).

Bovenlichten worden niet zo vaak gebruikt om binnen te komen (gemiddeld 5% van de gevallen, blz. 31). Als het gebeurt, worden ze meestal geforceerd (49%). Ook breken (22%) en insluipen (21%) komen regelmatig voor. (blz. 35)

Het forceren van het raam houdt meestal in een aanval op het kozijn rond de raamsluiting. Dan bezwijkt de sluiting en/of splijt het kozijn.

W3 Kelderramen, luiken en lichtkoepels; inbraakwerendheid (bb)

ACHTERGROND

Alle privé-ruimten van de bewoner zijn in het politiekeurmerk beschermd tegen inbraak door inbraakwerende gevelelementen (kelderramen, luiken, lichtkoepels).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Lichtkoepels komen in woningen relatief weinig voor en er zijn dan ook niet veel inbraken via lichtkoepels. De psychologische barrière om op deze manier een woning te betreden is relatief groot. De dader moet een andere vluchtweg veilig stellen waarlangs hij de woning met buit kan verlaten. Omdat lichtkoepels over het algemeen bereikbaar zijn en gemakkelijk te manipuleren is deze eis opgenomen.

In bergingen en garages komen soms ook lichtkoepels voor. Ook deze moeten, net als andere gevelelementen in de berging en garage zelf, inbraakwerend zijn (op basis van de W-eisen of de C-eisen).

Voor kelderramen zijn de standaard-eisen voor inbraakwerendheid van toepassing. Gezien het gebruik en de plaatsing van een kelderraam gaat de voorkeur uit naar het plaatsen van een rekwerk of een valraam (met beugel) om de inbraakwerendheid te bereiken.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het MO onderzoek is geconcludeerd dat lichtkoepels weinig gebruikt worden om binnen te dringen. (blz. 31)

W4 Opklimbaarheid (bb)

ACHTERGROND

Het merendeel van de woninginbraken vindt momenteel plaats op de begane grond. Inbrekers bereiken hun doelwit echter ook via opklimming. Een betere beveiliging van de begane grond versterkt dit wellicht in de toekomst nog. Gevelopeningen die door opklimming bereikbaar zijn moeten daarom aan dezelfde inbraakwerende eisen voldoen als de gevelopeningen op de begane grond. Daartoe zijn criteria en normen ontwikkeld en vastgelegd in de NEN 5087.

Deze criteria geven aan wanneer wel en wanneer niet gesproken wordt van een door opklimming bereikbare gevelopening.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De NEN 5087 omschrijft welke gevelelementen bereikbaar zijn. Voorlichting aan de bewoners moet voorkomen dat zij –onbedoeld- andere gevelelementen bereikbaar maken door het bieden van gemakkelijke opklimmogelijkheden via schuttingen, rolcontainers of een luifel boven de voordeur. (zie ook de omschrijving bij W1)

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Verder onderzoek

Voor het bepalen van de eis voor opklimbaarheid en het beantwoorden van de discussiepunten rondom de NEN 5087 zijn de volgende onderzoeksgegevens interessant:

- Aantal inbraken op hoger gelegen verdiepingen, buitenlangs bereikt
- Is er een verband tussen de hoogte en de afname/toename van het aantal inbraken
- Als een poging tot inbraak mislukt gaat de dader dan op zoek naar een ander pand of gaat hij ook klimmen.

W5 Deuren; verlichting (bb)

ACHTERGROND

Het kernpunt van deze eis is dat de hoofdentree van de woning duidelijk in het zicht ligt en er een overzichtelijke route tussen straat en voordeur is. Alle overige, bereikbare entrees (deuren) zijn voorzien van verlichting.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Bereikbare entrees

In de bestaande bouw moeten lichtpunten worden aangebracht bij bereikbare deuren. Dit hoeft alleen als er zicht vanuit de omgeving op de deur is.

Het politiekeurmerk benoemt alle deuren op de begane grond, zowel voordeur, achterdeur als tuindeuren of schuifpui, als bereikbare entrees voor de inbreker. Dit is conform de NEN 5087. Ook garagedeuren vallen onder deze definitie als ze toegang geven tot de woning (dus er een tussendeur is van de garage naar de woning) en zelfs als deuren in een volledig afgeschermd tuin uitkomen, bijvoorbeeld bij patiotuinen.

De verlichting bij deuren van overige garages en bergingen (die geen toegang geven tot de woning) is geregeld in eis C11.

Entredeuren van woningen in een woongebouw aan een galerij of middencorridor, vallen ook onder deze eis. De verlichting wordt in deze gevallen echter afgestemd op de verlichting in deze gemeenschappelijke ruimten (C4).

Als een balkon opklimbaar is vallen balkondeuren op de eerste verdieping onder de definitie van entree voor deze eis. Dit geldt zowel voor flats als eengezinswoningen. Balkondeuren op hogere verdiepingen vallen hier niet onder. Als er (openbare) verlichting is op de begane grond hoeft bij balkondeuren geen verlichting te worden aangebracht.

Armatuur/lamp

Een aangebrachte lamp moet degene die voor de deur staat aanlichten, zodat deze herkenbaar is. Als de lamp achter de persoon voor de deur, of te hoog, is aangebracht ontstaan schaduwen. Dit vermindert juist de herkenbaarheid van gezichten.

Overkapping, nis

Als het zicht vanuit de omgeving op de entredeur wordt beperkt, bijvoorbeeld door de ligging in een nis of onder een overkapping, kan aangebrachte buitenverlichting eventueel compenseren. De deur of de ruimte voor de deur moet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg; iemand die voor de deur staat is dus zichtbaar vanaf de openbare weg. Entredeuren die volledig uit het zicht liggen voldoen niet aan de eis.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie W1

Uit de politiemonitor 1997 bleek dat het hebben van verlichting bij de woning de inbraakkans halveerde. Het verband tussen verlichting en inbraak kan hier echter veroorzaakt worden door andere elementen. Uit het MO-daderonderzoek komt dat daders zich niet laten weerhouden van verlichting, bijvoorbeeld door een jas over de lamp te gooien.

W6 Rookmelders (bb)

ACHTERGROND

Een rookmelder zorgt ervoor dat dat bewoners op tijd worden gewaarschuwd voor een ontstane brand. Vooral 's nachts is dat van levensbelang. Het tijdig ontdekken van brand en het alarmeren van bewoners door een rookmelder geeft bewoners extra tijd om de woning veilig te ontvluchten. Tijd die het doorgaans mogelijk maakt het huis veilig te verlaten, ook als de deuren en ramen afgesloten zijn.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Rookmelders moeten zo worden geplaatst dat de vluchtroute nog vrij is als ze afgaan en gemonteerd worden volgens de montage-voorschriften. Dus bijvoorbeeld in het trappenhuis voor de route tussen slaapkamer en voordeur.

De plaatsing moet zo zijn dat rookmelders niet afgaan bij 'normaal' gebruik van de woning. Dit is soms het geval bij een geringe afstand tussen de rookmelder en een lichtpunt (minder dan 60 cm), of plaatsing in de directe nabijheid van de keuken.

Het keurmerk vraagt een rookmelder op elke verdieping met slaapvertrekken. In veel huidige bouw is een tweede bouwlaag met een 'studio' of een onbenoemde ruimte. Dit is volgens de bouwrichtlijnen geen slaapkamer, maar wordt natuurlijk wel regelmatig als zodanig gebruikt.

De inbraakwerendheid van de woning vereist dat bereikbare deuren en ramen afgesloten zijn. Om de woning snel te kunnen verlaten is het verplicht bij nieuwbouw om gelijksluitende sloten te gebruiken. Dit voorkomt dat er in een panieksituatie naar de juiste sleutel moet worden gezocht. Het is aan te raden aan bewoners om de sleutels bij de hand te hebben (bijvoorbeeld op het nachtkastje).

Projecteringsrichtlijnen

Het NIBRA (Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding) geeft de volgende projecteringsrichtlijnen voor rookmelders in woningen. (dit is dus niet de norm van het politiekeurmerk, maar ter informatie hier opgenomen).

- Indien de woning meerdere bouwlagen bevat, dient minimaal per bouwlaag in elke verkeersruimte (gang, hal, overloop e.d.) een rookmelder te worden geplaatst.
- Indien verblijfsruimten (woonkamer, slaapkamer e.d.) alleen verlaten kunnen worden via een andere (verblijfs)ruimte moet deze andere ruimte worden voorzien van een rookmelder.
- De rookmelders moeten altijd aan het plafond en in principe in het midden van de ruimte worden bevestigd.
- De minimale afstand tot de wand dient 0,5 meter te bedragen.
- Rookmelders in een trapportaal moeten nabij het trapgat worden geplaatst.
- Rookmelders moeten niet worden aangebracht op plaatsen met een sterke luchtstroming (bij roosters voor ventilatie of luchtverwarming), waar het veel warmer is dan in de rest van de ruimte, waar waterdamp (douche) of dampen van bakken en braden kunnen hangen, of waar de temperatuur boven de 40 graden of beneden de 5 graden celcius komt.

In de nieuwe versie van het bouwbesluit voor nieuwbouwwoningen wordt het plaatsen van rookmelders in een woning verplicht. Het betreft rookmelders op lichtnet op elke verdieping, die onderling zijn gekoppeld. Voor bestaand woningen is het plaatsen van rookmelders die werken op batterij de meest logische keuze.

Ionisatierookmelder

De veelgebruikte rookmelders (zgn ionisatierookmelders) bevatten een kleine radio-actieve bron. Uit onderzoeken blijkt dit in de woning geen bijzondere hoeveelheid straling op te leveren. Er mag niet aan de bron

gesleuteld worden en de rookmelders mogen niet bij het huishoudelijk afval worden gegooid. Er is een afvalregeling in ontwikkeling. De rookmelders kunnen vooralsnog worden ingeleverd bij de leverancier (of de gemeente).

Optische rookmelders hebben dit bezwaar niet, maar zijn iets duurder.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De NIBRA geeft aan dat er jaarlijks 80 mensen in Nederland omkomen door brand. Ruim 50 van hen komen om bij een brand in de woning in nachtelijke uren. Rookmelders kunnen dit aantal slachtoffers aanzienlijk reduceren.

W7 Voorlichting en informatie (bb)

ACHTERGROND

Voorlichting moet bewoners wijzen op de maatregelen die genomen zijn ten behoeve van de (sociale) veiligheid in de wijk en de schakel die zij zelf vormen in de veiligheidsketen. De waarde van het politiekeurmerk zit uiteindelijk in de houding van mensen en de manier waarop zij met de aangebrachte voorzieningen omgaan (organisatorische maatregelen).

Bijvoorbeeld:

- Zichtlijnen niet doorbreken en dicht laten groeien
- Ramen en deuren ook daadwerkelijk afsluiten
- Voorkomen van insluiping
- Ramen niet blokkeren of dichtmaken (bijvoorbeeld ruitje in de voordeur).
- Enz.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De voorlichting aan bewoners kan op meerdere manieren worden georganiseerd. Persoonlijk contact is effectiever dan alleen schriftelijk materiaal verspreiden. Ideeën zijn:

- Kennismakingsgesprek door de wijkagent met alle bewoners, waarbij voorlichting over het keurmerk een onderdeel vormt. Schriftelijk materiaal (folder/ brochure) achterlaten.
- Straatgesprek (of 'Preventie-party'). Bij een bewoner wordt een voorlichtingsbijeenkomst gehouden voor de bewoners van de straat. Bijkomend voordeel; straatbewoners leren elkaar kennen.
- Voorlichtingsavond voor de hele wijk. Bewoners worden mondeling of schriftelijk uitgenodigd, afhankelijk van het beschikbare budget en menskracht. Deze avond kan gecombineerd worden met andere voorlichting rondom de wijk.
- Huis-aan-huis bezorgen van schriftelijk voorlichtingsmateriaal. Dit is de minst effectieve vorm. Let op anderstaligen!

Een overzicht van mogelijke onderwerpen is:

- Organisatorische maatregelen rondom inbraakpreventie; daadwerkelijk deuren en ramen afsluiten, ramen en deuren sluiten om insluiping te voorkomen.
- De beveiliging is voor klasse standaard. Bewoners wijzen op dat deze beveiliging niet voldoende is voor elke inboedelwaarde.
- Mogelijke korting op de verzekeringspremie.
- Niet zomaar mensen binnenlaten bij woongebouwen
- Opletten op meelopen in parkeergarages of toegangen van woningentrees
- Zichtlijnen van de woning naar de openbare ruimte in stand houden. Geen hoge struiken laten groeien in de voor- of zijtuin, of de doorzichtige balustrade van het balkon afschermen.
- Het belang van verlichting bij achterdeur en bergingen, zowel gebruiksvriendelijk als inbraakwerend.
- Geen ramen blokkeren of dichtmaken. In het bijzonder ruiten in de voordeur of zijramen)
- Gebruiksregels en afspraken bij poorten in achterpaden
- Waar kan men terecht voor klachten en meldingen over het onderhoud in het woongebouw, achterpad, parkeerterrein en openbare ruimte. Wie is wijkbeheerder, conciërge, wijkagent e.d.
- Toelichting op aangebrachte erfafscheidingen
- Het certificaat is vijf jaar geldig. Na vijf jaar is het mogelijk om een herkeuring te vragen. Het kan zijn dat eisen dan aangepast zijn op veranderingen in het M.O. van ouders.

Naast voorlichting is het aan te raden een aantal zaken in overleg met de toekomstige bewoners te bepalen, waardoor een grotere betrokkenheid met deze voorzieningen ontstaat. In het eisenpakket van het politiekeurmerk gaat het dan o.a. over:

- Speelvoorzieningen
- Straatmeubilair (zitbanken, verzamelcontainers)
- Inrichting en gebruiksmogelijkheden van een binnenterrein.

C1 Entreepartij woongebouw; toegang en verlichting (bb)

C2 Entreehal woongebouw; detaillering (bb)

ACHTERGROND

De entree wordt dagelijks gebruikt door de bewoners en hier geeft het gebouw de eerste indruk aan bezoekers. De eis gaat uit van het afsluiten, waardoor buitenstaanders niet zomaar het gebouw binnen kunnen komen, en een prettig gebruik mogelijk maken door (over)zicht, een goede oriëntatie en goed onderhoud.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Door de entree in de gevellijn te maken, ontstaan geen (donkere) nissen, plekken waar mensen blijven hangen of kunnen verstopten. Een open, transparante entree met glas in de muren en de deuren kan juist beter uitspringen, waardoor deze ten opzichte van het gebouw goed opvalt en een goed overzicht geeft van wat er binnen gebeurt. Bij voorkeur is de buitenste schil van het gebouw afgesloten. Een regelmatig voorkomende situatie is dat er eerst een voor iedereen toegankelijk voorportaal of tochtsluis is. Dit is af te raden omdat er dan toch risico is op het rondhangen van ongewenste personen (bijvoorbeeld om een kans op meelopen af te wachten). Om een dergelijke open hal te voorkomen moeten postkasten buiten zijn aangebracht of als doorwerppostkasten worden uitgevoerd.

Toegangsdeur

De toegangsdeur van de entreehal is niet inbraakwerend. Het is wel een afsluitbare en zelfsluitende deur. Deze eis is voor nieuwbouw in het bouwbesluit artikel 20 opgenomen (evenals een deuropener en een spreekinstallatie). Deze deuren werpen een drempel op om binnen te komen. De woning of berging is vervolgens daadwerkelijke inbraakwerend.

Voor bestaande bouw gaat artikel 87 van het bouwbesluit minder ver. Alleen als de deur met een sleutel te openen is, zijn zelfsluitendheid, bel en spreekinstallatie verplicht.

Entreehal

De entreehal is een plek die vraagt om een goed onderhoud en toezicht om vervuiling, graffiti en vandalisme te voorkomen. Dit is geregeld in de eisen C19 'Anti-graffiti' en C21 'toezicht complex' en C22 'beheerplan complex'. Om te voorkomen dat er papier, post, folders e.d. blijven liggen is in de eis opgenomen dat de postkasten aan de bovenzijde schuin moeten. Afvalbakken voor dit oud papier kunnen een risico opleveren voor brandstichting. Of hiervoor wordt gekozen is afhankelijk van de situatie en de bewoners. Er zijn afvalbakken met een vlamdovende constructie.

Er is geen eis voor de verlichting aan de buitenzijde van een entree opgenomen. In de entreehal geldt de norm voor gemeenschappelijke ruimten (60 lux) en buiten geldt de norm voor openbare verlichting (2 of 3 lux). Dit betekent dat er een grote overgang is in de hoeveelheid licht komend van binnen naar buiten. Extra buitenverlichting bij de entree maakt deze overgang prettiger; je stapt niet in een donker gat. Dit geldt zowel voor de hoofdentree als de toegangen van de fietsenstalling, bergingen of de parkeergarage.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Brown en Altman hebben een 'trechtertheorie' ontwikkeld, die inhoudt dat daders van woninginbraak bij de uitvoering van hun inbraakplan op verschillende schaalniveaus, van groot naar klein, keuzes moeten maken. De schaalniveaus zijn achtereenvolgens: buurt -> straat -> erf -> woning. (B.B. Brown en I. Altman, Territoriality and residential crime, a conceptual framework; in: P.J. en P.L. Brantingham (ed.), Environmental criminology,

1981).

Deze theorie is geverifieerd in het Modus Operandi onderzoek, waarbij het trechtermodel de leidraad vormde voor interviews met woninginbrekers. Het handboek heeft eenzelfde opbouw gekregen.

De afsluitbare deur van de flatentree vormt een barrière op het schaalniveau 'erf'. Wat de erfafscheiding is voor eengezinswoningen, is de deur van de gemeenschappelijke entree voor flatwoningen. Op dat schaalniveau kan een dader zich bedenken: ik wijk uit naar een gebouw waar ik zonder barrière de entreehal binnen kan.

C3 (Toegangs)deuren gemeenschappelijke ruimten (bb)

ACHTERGROND

Een toegangsdeur van gemeenschappelijke ruimten van een gebouw sluit het gebouw voor buitenstaanders af. Naast de hoofdtoegangsdeur sluiten dergelijke deuren ook het bergingcomplex en/of de parkeergarage af en de toegangen tussen verschillende gemeenschappelijke ruimten. Het is dus niet mogelijk om zonder sleutel in het gebouw te komen, of eventueel verder het gebouw in te komen (van parkeergarage naar hal, van hal naar galerij etc.). De deuren voorkomen dat buitenstaanders door het hele gebouw lopen. Andersom, van binnen naar buiten, zijn de deuren steeds zonder sleutel te openen, en te gebruiken als vluchtdeur. De achtergrond is het opwerpen van drempels en de veiligheidsgevoelens van de bewoners. Bewoners voelen zich in hun woongebouw veiliger als niet iedereen zomaar binnen kan komen lopen. Zij kunnen beter herkennen wie wel en niet in het gebouw thuishoort.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Glas

In de deuren is een glasstrook aangebracht, waardoor de gebruiker de mogelijkheid heeft om door het glas naar de volgende ruimte te kijken. De beslissing of hij wel of niet naar deze ruimte gaat kan hij dan maken voordat de deur geopend is. Dit vraagt natuurlijk wel overzichtelijke, goed verlichte ruimten en helder glas dat ook voldoende doorzicht geeft (niet alleen licht en contouren). In toegangsdeuren is doorgaans vanwege de verplichte 30 minuten brandvertraging draadglas aangebracht. Dit bestaat ook in goed doorkijkbare uitvoering. Draadglas is niet inbraakwerend! Door het gaas is het glas juist relatief gemakkelijk in zijn geheel te verwijderen. Om te voorkomen dat iemand gemakkelijk bij de deurkruk kan komen door het glas te verbreken, kan het glas als smalle strook aan de scharnierzijde zijn aangebracht. Als het glas niet gemakkelijk kan worden verbroken (inbraakwerend/dubbelglas) heeft een strook glas aan de slotzijde de voorkeur. Dit geeft gemakkelijker zicht, terwijl de deur wordt geopend,

Een nooddeur hoeft geen glas te hebben. Deze deur wordt immers alleen in noodgevallen gebruikt. Aan de buitenzijde kan blind beslag zijn aangebracht.

Afsluitbaarheid

De eis voor de toegangsdeuren van gemeenschappelijke ruimten is niet inbraakwerend, maar zelfsluitend en bedienbaar met een sleutel. De deur moet van de buitenzijde met de sleutel geopend worden, vanaf deze zijde is de deur ook beschermd tegen flipperen. Vanaf de binnenzijde kan de deur met een kruk (zonder sleutel) worden bediend.

Dezelfde functies, maar toch inbraakwerend, kunnen bereikt worden met een automatische nachtschootuitwerper. Als de deur dichtvalt wordt de nachtschoot gesloten. De deur blijft echter bruikbaar als vluchtweg. De deur moet wel van goede kwaliteit zijn om de sluiting te kunnen monteren op de deur.

Als flipperbeveiliging kunnen veiligheidsstrips worden toegepast. Aandachtspunt bij dergelijke strips zijn de vervelende verwondingen als er vingers tussen de deur komen (oppassen met kleine kinderen) en het niet kunnen sluiten van de deur als de strip verbogen raakt. Vooral bij berginggangen waar bewoners steeds met (brom)fietsen langs komen kan dit optreden. Het wordt natuurlijk ook met opzet gedaan om toegang te krijgen tot het gebouw of berginggang.

Er moet een onbelemmerde doorgang zijn van binnen naar buiten als vluchtweg uit het gebouw.

C4 Verlichting gemeenschappelijke ruimten (bb)

ACHTERGROND

Om veilig gebruik te kunnen maken van de gemeenschappelijke ruimten is voldoende verlichting nodig. Hierbij is in de eerste plaats daglicht belangrijk. Het politiekeurmerk sluit in de gevraagde verlichtingssterkte aan bij andere labels, zoals ten tijde van het opstellen van het handboek het seniorenlabel en het handboek toegankelijkheid, nu het handboek woonkeur.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor galerijen aan de buitenzijde van een gebouw geldt dat deze gelijkmatig en goed verlicht moeten zijn, met wit licht. Dit moet minimaal de norm voor openbare verlichting zijn, maar hoeft niet gelijk te zijn aan de binnenverlichting. Een aandachtspunt is de overgang van de het verlichtingsniveau tussen de gemeenschappelijke ruimten en de buitenruimten. Buitenverlichting bij de deuren (entreehal, bergingtoegang en galerijen) kan voor een overgang zorgen en laat het oog wennen aan de overgang.

Er zijn steeds ontwikkelingen in armaturen die voor een betere spreiding van het licht zorgen, bijvoorbeeld door prisma's. Armaturen moeten zo worden opgehangen dat de prisma optimaal werkt. In praktijk betekent dit dikwijls dat de armaturen haaks op de looprichting moeten worden geplaatst.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie ook: SBR, beveiliging van gebouwen deel 2, meergezinswoningen, blz. 28, 29

Verder onderzoek

De verlichting van de gemeenschappelijke ruimten maakt onderdeel uit van een onderzoek van een commissie verlichting.

C5 Liften (bb)

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Spiegel

Een spiegel in een lift heeft meerdere functies:

- Verbetering van de beleving doordat de lift groter lijkt.
- Bescherming tegen vandalisme en graffiti. Daders blijken niet met hun eigen daden geconfronteerd te willen worden. Als zij zichzelf in de spiegel zien vernielen ze minder.
- Een spiegel op de achterzijde van de wand van de lift maakt het uitstappen voor rolstoelers gemakkelijk. Als zij met hun rug naar de liftdeur staan, is in de spiegel te zien, wie er na hun instapt. Dit vergroot het veiligheidsgevoel.

Om de laatste twee redenen moet een spiegel een goede identificatie van de persoon bieden (dus geen spiegelen oppervlak waarin gezichten niet herkenbaar zijn). In een volledig glazen lift aan de buitenzijde vervallen de voordelen van een spiegel door het zicht vanuit de omgeving op de lift. Deze hoeft dan ook niet te worden aangebracht.

Bij 'doorloop'-liften met twee deuren moet de spiegel aan een van de overige wanden worden aangebracht.

Communicatie/alarmvoorziening

De gevraagde communicatie en alarmvoorziening is in het bouwbesluit opgenomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De lift is één van de meest vernielde objecten in een woongebouw. (SBR, deel 2, blz. 28) De beperkte zichtbaarheid is een belangrijke oorzaak. (SBR, deel 2, blz. 29).

Ook is men in een lift kwetsbaar voor ernstige delicten zoals beroving. Dit blijkt onder meer uit onderzoeken die zijn uitgevoerd in hoogbouwflats. (Bron: Hoogbouw gewogen, all you need is LOV, (= leefbaarheid, ontwerp en veiligheid) Bureau Criminaliteitspreventie/DSP, 1987). Daders kunnen de lift stilzetten en hebben dan volledig macht over hun slachtoffer.

C6 Galerijen/interne corridors; afsluitbaarheid en compartimentering (bb)

ACHTERGROND

Het politiekeurmerk wil grootschaligheid voorkomen. Niet alleen voor de woningen, maar ook voor bergingcomplexen, parkeerterreinen, aantal woningen op een ontsluiting enz. Bewoners voelen zich meer betrokken bij de gemeenschappelijke ruimten als zij deze delen met een klein aantal andere huishoudens. Bij kleine aantallen woningen is men immers beter in staat vreemden te herkennen. De mogelijkheden voor contact en controle van de eigen omgeving worden vergroot.

Bij problemen met anonimiteit, onveiligheidsgevoelens in een woongebouw is daarom compartimenten (het opdelen in kleinere eenheden) een mogelijke oplossing. Voor galerijen en corridors wordt gekeken naar het aantal woningen en de totale lengte. Vanuit de hal mag een galerij of corridor maximaal 10 woningen lang zijn. Als aan weerszijden van een gang woningtoegangen liggen dan komen er op deze manier dus maximaal 20 woningen in een compartiment.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Compartimenteren

Compartimenteren is het opdelen van het gebouw, waarbij de afzonderlijke delen alleen toegankelijk zijn voor bewoners van dat deel. Compartimenteren kan bijvoorbeeld door het afsluiten van galerijen of een deel van het bergingcomplex. Het is een relatief zware maatregel, vooral in de bestaande bouw.

Compartimenteren verkleint de toegankelijkheid van het gebouw en zorgt ervoor dat –eenmaal binnen– daders niet door het hele gebouw kunnen dwalen. Ook daders die in het gebouw wonen kunnen op deze manier moeilijker in een ander deel komen. Vluchtwegen moeten natuurlijk wel onbelemmerd zijn.

Compartimenteren is niet gebruiksvriendelijk. Om te voorkomen dat bewoners meerdere sleutels nodig hebben kan gebruik worden gemaakt van een centraalsluitingssysteem. Iedere bewoner kan dan zijn compartiment, bijvoorbeeld de galerijdeur, de entreehaldeur en deur naar het bergingcomplex met zijn eigen huissleutel open maken.

Voorkomen moet worden dat gebouwen onderling verbonden zijn door bijvoorbeeld een brug of interne gang. Er ontstaan looproutes door de gemeenschappelijke ruimten als galerijen, waardoor deze ruimten voor bewoners niet meer controleerbaar zijn.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Newman benadrukt in *Defensible Space* het gevaar van grootschaligheid. In New York City bleek bij 95% van de projecten (lees: flats) met meer dan zes verdiepingen en met meer dan 1000 wooneenheden meer criminaliteit voor te komen. Als onderliggende oorzaken wordt genoemd dat bewoners van dit soort grootschalige complexen meer gevoelens van anonimiteit, isolatie en gebrek aan identificatie met hun omgeving hebben. (Bron: Newman, *Defensible Space*, blz. 27)

Uit later werk van Newman, 'Creating Defensible Space' (1996) blijkt, dat het principe van grootschaligheid en anonimiteit niet alleen bij zeer grootschalige complexen zoals in New York, ook bij complexen van 24 tot 100 woningen al van toepassing is.

Blz 17/18:

“When the numbers of residents increase, the opportunity for reaching an implicit understanding diminishes to the point that no usage other than walking through the area is really possible, but any use is permissible. The larger the number of people who share a communal space, the more difficult it is for people to identify it as theirs or to feel they have a right to control or determine the activity taking place within it. It is easier for outsiders to gain access to and linger in the interior areas of a building shared by 24 to 100 families than it is in a building shared by 6 to 12 families.”

(Vertaling: Als het aantal bewoners groter wordt, vermindert de kans op een vanzelfsprekend onderling begrip. Doorheen lopen is op het laatst het enige mogelijke gebruik van de omgeving, terwijl alles wordt toegelaten. Hoe

groter het aantal mensen is dat een gemeenschappelijke ruimte deelt, hoe moeilijker het is om elkaar te herkennen en de ruimte en het gebruik daarvan te controleren en te bepalen. Het is gemakkelijker voor buitenstaanders om toegang te krijgen en rond te hangen in een gebouw met 24 tot 100 huishoudens dan in een gebouw met 6 tot 12 huishoudens.)

Er is vooral een voorkeur voor een portiekontsluiting omdat dan minder woningen –dus minder mensen- gebruik maken van een entree. Dit vergroot de mogelijkheden tot herkenning en contact. Daarnaast is een voordeel dat de privacy aan beide zijden van de woning gewaarborgd is (geen inkijk vanuit de galerij). Mensen zijn dan eerder geneigd om actief naar buiten te kijken. Wanneer de privacy in gevaar komt, is men eerder geneigd om de lamellen dicht te trekken en geen acht meer te slaan op wat buiten gebeurt.

Druk verkeer in een entree levert onveiligheidsgevoelens op en verkleint de betrokkenheid. Een bijkomend effect van een ontsluitingssysteem dat door een groot aantal mensen gedeeld wordt is dat dit leidt tot meer slijtage, wat weer erosievandalisme in de hand werkt.

(Bron voor dit laatste punt: blz. 37 maatregelenboek veiligheidszorg woningbouwcorporatie, 'compartimenteren gebouwonderdelen')

Verder onderzoek

De bronnen voor deze eis worden gevonden in de Amerikaanse literatuur en onderzoeken. In Nederland zijn praktijkvoorbeelden waar een combinatie van maatregelen de situatie in complexen aanzienlijk verbeterd heeft. Een goed overzicht en systematisch onderzoek naar het effect van (afzonderlijke) maatregelen ontbreekt echter.

C7 Balkons (bb)

ACHTERGROND

Op hoger gelegen etages vormen balkons, terrassen en loggia's de verbinding tussen de woning en de straat. Balkons verbeteren het contact en de betrokkenheid tussen binnen en buiten. Om het visuele contact tussen de woonruimten en de begane grond mogelijk te maken moet de balustrade doorzichtig zijn. De sociale veiligheid van terreinen en objecten in de omgeving is immers weer afhankelijk van dit zicht. Voorbeelden zijn parkeerterreinen, speelvoorzieningen, fietsroutes, bushaltes.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Balkons kunnen ook de toegang geven tot een woning. Daarom moeten maatregelen genomen worden om opklimmen te voorkomen. (zie ook W4 'opklimbaarheid'). Voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn:

- Toepassen van balustrades die geen houvast bieden, bijvoorbeeld glasplaten. Spijlenhekwerken bieden meerdere aangrijpingspunten en randjes om op te staan.
- Hemelwaterafvoeren niet langs het balkon laten lopen, in de muur inlaten, of met profielen afwerken zodat de buis niet vastgepakt kan worden. Deze oplossingen verdienen altijd de voorkeur boven later toegevoegde elementen, zoals het aanbrengen van een speciale, plakkerige, zwarte verf, broekscheurders of prikkeldraad. Deze geven een vervelende sfeer en vragen onderhoud.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit het Modus operandi onderzoek is gebleken dat inbrekers liever niet in bovenwoningen inbreken. De verdieping die het meest binnengedrongen is, is de begane grond. Wanneer de gelegenheid zich voordoet is het echter zo, dat een inbreker niet terugschrikt voor klimwerk. Als er geklommen wordt dan wordt vooral het balkon. (blz. 42)

C8 Collectief bergingcomplex; ontsluiting en omvang (bb)

ACHTERGROND

Bergingcomplexen zijn door hun beslotenheid en materiaalgebruik dikwijls onbehaaglijke ruimten. Door te kiezen voor een kleinschalige opzet met een goed overzicht, wordt het gebruik zo veilig en prettig mogelijk gemaakt. Vanzelfsprekend is dat het complex alleen toegankelijk is voor berging-eigenaren en is er een goede verlichting. De opzet moet zodanig zijn dat bij binnenkomst het hele compartiment kan worden overzien en een beslissing genomen kan worden: zijn er anderen aanwezig? ga ik wel of niet naar binnen?

Naast het vergroten van de betrokkenheid van de gebruikers, zorgt compartimentering er voor dat eventueel optredende 'rotzigheid' zich niet vanzelfsprekend door het hele complex verspreid. Deze zware maatregel wordt alleen toegepast als de problemen in het bergingcomplex daartoe aanleiding geven (aanvullende eis!).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De bergingen behorende bij de woningen in een woongebouw zijn doorgaans ondergebracht in complexen op de begane grond of in de kelder van het gebouw of in een apart gebouw op het terrein. Een bergingcomplex kan in omvang worden beperkt als een deel van de bergruimte in de woning wordt gerealiseerd. Dit is voor bewoners dikwijls prettiger in het gebruik.

Voor de gebruiksvriendelijkheid zijn kelderboxen soms gecombineerd met een collectieve fietsenstalling op de begane grond.

Omvang

Er mogen maximaal 50 bergingen in een compartiment zijn ondergebracht. Gebruikers hebben dan alleen toegang tot het compartiment waarin hun berging zich bevindt. De omvang van deze clusters is vanuit veiligheidsoogpunt nog tamelijk groot. Diverse handboeken geven de voorkeur aan kleinere compartimenten, zoals het 'maatregelenboek veiligheidszorg door woningcorporaties' met 6 tot maximaal 10 bergingen (blz. 39) en het 'handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid' geeft groepen van 6 tot 8 bergingen aan (blz. 95).

Zicht en verlichting

De ontsluitingsgang moet kort, recht en breed zijn in verband met de zichtlijnen door de berginggang. Door in een rechte lijn uit te komen in de hal kan al voordat de deur geopend wordt, de gang worden gecontroleerd. In- of naast de deur moet dus helder glas zijn aangebracht. Iemand die in de hal staat moet dus tot het einde van de berginggang kunnen kijken. Om een volledig overzicht te geven mogen er geen nissen, donkere hoeken e.d. zijn. De filosofie is hierbij volledig gelijk aan achterpaden.

Soms is een niet-rechte berginggang onontkoombaar. Dit heeft veelal te maken met brandweereisen voor vluchtroutes en de mogelijkheden in het gebouw voor uitgangen. In dergelijke gevallen moet overzicht gecreëerd worden met spiegels.

Toegang

De toegangsdeur van het bergingcomplex moet op maaiveld liggen, ook als de bergingen onder maaiveld liggen. Als de deur (gedeeltelijk) onder maaiveld is gesitueerd ontstaat namelijk een nis, die snel vervuult, lang nat blijft en die vatbaar is voor een onaangename sfeer. Daarbij ligt de toegangsdeur dan uit het zicht van omwonenden en de openbare weg.

Een directe toegang van buiten naar het bergingencomplex heeft de voorkeur. Dit voorkomt dat iedereen met zijn fiets door de hal moet (en eventueel nog de lift neemt).

Combinatie met parkeergarage

In eis C13 'parkeergarage behorend bij een woongebouw' is vastgelegd dat bergingen niet in de parkeergarage gesitueerd mogen zijn, maar een apart compartiment moeten vormen. De entree van dit compartiment kan in de

parkeergarage zitten, maar bij voorkeur hebben deze voorzieningen een directe, eigen entree op de begane grond (maaiveld), zodat fietsers niet door de parkeergarage hoeven.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De gestelde richtlijnen worden niet keihard bewezen, maar er is wel rechtvaardiging te vinden in praktijkvoorbeelden:

- Bergingencompartimentering in de Gilliswijk. Aanvankelijk bestond de onderbouw van de flatgebouwen uit twee lange gangen, ter ontsluiting van de privé bergingen. Door het plaatsen van muren en kozijnen met afgesloten deuren zijn negen nieuwe gemeenschappelijke ruimten ontstaan, elk met een beperkt aantal kelderboxen. Elk gedeelte is afzonderlijk afsluitbaar. Voorts zijn de bergingen opnieuw geveerd en zijn de TL-buizen vervangen door 'slagvaste' verlichtingsarmaturen. Het aantal inbraken en vernielingen is sinds de ingrepen drastisch teruggelopen." (van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 62)
- Bergingencomplex Kavel 6, Spuikwartier in Den Haag. Hierbij was behalve onoverzichtelijkheid en grootschaligheid ook het probleem, dat er een combinatie was in de ontsluiting van de bergingen respectievelijk de parkeergarage. Rottigheid in het ene systeem gaf automatisch ook rottigheid in het andere systeem.
- Bergingcomplexen in De Perim Zaandam. Het bergingcomplex met circa 500 woningen is opgesplitst in kleinere compartimenten, door de oorspronkelijk lange gang te vervangen door korte gangen in de breedte van het complex.

C9 Bergingen, schuren of garages; deuren (bb)

ACHTERGROND

Bergingen, schuren en garages maken onderdeel uit van de privé-ruimten van de bewoner en zijn daarom beschermd tegen inbraak door inbraakwerende deuren.

Attractieve goederen als scooters, motoren en gereedschap zijn immers hier te vinden.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis is van toepassing op alle bergingen, schuren en garages die:

- in de tuin bij woningen staan, of
- in de openbare ruimte in de omgeving van de woning staan. Dit betreft meestal clusters van garages, maar soms ook bergingen. De deuren komen direct uit in deze openbare ruimte. (als het boxen betreft die een complex vormen met één uitgang naar buiten is C8 eventueel ook van toepassing)
- Geen toegang tot de woning geven. Als de garage of berging via een tussendeur toegang geeft tot de woning beschouwt het keurmerk ze als deel van de woning. Voor inbraakwerendheid zijn dan W-eisen van toepassing.

Het keurmerk gaat uit van één goede berging per woning. Daar kunnen dan attractieve goederen worden opgeslagen. Tuinkasten, opslagruimtes voor rolcontainers, priëlen e.d. hoeven niet inbraakwerend te zijn. Het kunnen afsluiten van deze elementen in de tuin vormt wel een drempel voor vandalisme.

Inbraakwerendheid

Het politiekeurmerk eist dat de door de bewoner gebruikte privé-ruimten inbraakwerend zijn (drie minuten). In berginggangen moet dit voorkomen dat inbraken en vernielingen in serie worden uitgevoerd. Dit stelt ook eisen aan de kwaliteit van de deur en het kozijn.

In de deur van een bergingbox of schuur zit bij voorkeur geen glas. Het is dan niet mogelijk om vanuit de gang of achterpad in de berging te kijken en een inschatting maken van de aanwezige en attractieve waarde. In een bergingbox mag een ventilatiestrook of -opening boven een deur maximaal 15 cm zijn om doorklimming te voorkomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie algemeen bij inbraakwerendheid deur (W1)

C10 Bergingen, schuren of garages; ramen (bb)

ACHTERGROND

Bergingen, schuren en garages maken onderdeel uit van de privé-ruimten van de bewoner en zijn daarom beschermd tegen inbraak door inbraakwerende ramen.

Attractieve goederen als scooters, motoren en gereedschap zijn immers hier te vinden.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis is van toepassing op alle bergingen, schuren en garages die:

- in de tuin bij woningen staan, of
- in de openbare ruimte in de omgeving van de woning staan. Dit betreft meestal clusters van garages, maar soms ook bergingen. De deuren komen direct uit in deze openbare ruimte. (als het boxen betreft die een complex vormen met één uitgang naar buiten is C8 eventueel ook van toepassing)
- Geen toegang tot de woning geven. Als de garage of berging via een tussendeur toegang geeft tot de woning beschouwt het keurmerk ze als deel van de woning. Voor inbraakwerendheid zijn dan W-eisen van toepassing.

Het keurmerk gaat uit van één goede berging per woning. Daar kunnen dan attractieve goederen worden opgeslagen. Tuinkasten, opslagruimtes voor rolcontainers, priëlen e.d. hoeven niet inbraakwerend te zijn. Het kunnen afsluiten van deze elementen in de tuin vormt wel een drempel voor vandalisme.

Bij voorkeur zitten er geen ramen in een berging of schuur. Dit voorkomt dat iemand in de berging kan kijken en een inschatting maken van de aanwezige en attractieve waarde. Als er ramen aanwezig zijn dan moeten ze inbraakwerend zijn. Ramen met een doorklimopening (dagmaat) kleiner dan 15 cm bieden in geen enkel geval toegang bieden voor een inbreker. Deze ramen zijn per definitie inbraakwerend.

Door een ondoorzichtige glassoort te gebruiken kan ook het bezwaar van inkijk worden opgeheven. Ruiten mogen in ieder geval niet zijn uitgevoerd in spiegelraadglas omdat dit geen bescherming biedt tegen inbraak. Glazen bouwstenen kan een alternatief zijn. Deze laten wel daglicht toe, maar bieden geen doorzicht.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Zie algemeen bij inbraakwerendheid ramen (W2)

C11 Bergingen, schuren of garages; verlichting (bb)

ACHTERGROND

Verlichting bij deuren is gebruiksvriendelijk en geeft vanuit de woning een goed zicht op de deur van de berging.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Deze eis is van toepassing op alle bergingen, schuren en garages die:

- in de tuin bij woningen staan, of
- in de openbare ruimte in de omgeving van de woning staan. Dit betreft meestal clusters van garages, maar soms ook bergingen. De deuren komen direct uit in deze openbare ruimte. (als het boxen betreft die een complex vormen met één uitgang naar buiten is C8 eventueel ook van toepassing)
- Geen toegang tot de woning geven. Als de garage of berging via een tussendeur toegang geeft tot de woning beschouwt het keurmerk ze als deel van de woning. Voor inbraakwerendheid zijn dan W-eisen van toepassing.

Het keurmerk gaat uit van één goede bergruimte per woning. Daar kunnen dan attractieve goederen worden opgeslagen. Tuinkasten, opslagruimtes voor rolcontainers, priëlen e.d. hoeven niet inbraakwerend te zijn. Het kunnen afsluiten van deze elementen in de tuin vormt wel een drempel voor vandalisme.

Verlichting

Indien nodig moeten de toegangen van bergingen en garages zijn verlicht (aanvullende eis!). Voldoende openbare verlichting bij de deur, of het combineren van verlichting voor achtergevel of achterpad is toegestaan. Als richtlijn voor het combineren van verlichting in de tuin bij de achtergevel en bij de bergingdeur geldt een afstand van maximaal 7,5 meter. Een en ander is wel afhankelijk van de situering van deuren. Bij de combinatie met een achterpadverlichting moeten lampen zo opgehangen worden dat ze geen schaduwen werpen in het achterpad of juist bij de entree van de berging.

PL-armaturen zijn zuinig met energie en hebben een goede lichtopbrengst (wit licht).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het merendeel van de inbraken (90%) heeft de woning als doelwit. Inbraak in boxen (4%), schuren (4%) en garages (1%) komt veel minder voor. (blz. 25 van het Modus Operandi Onderzoek).

De verwachting is dat dit type inbraken gaat toenemen, omdat mensen steeds kostbaarder spullen (gereedschap, motorfiets, scooter) in hun schuur, berging of garage bewaren.

Dit rechtvaardigt de eis voor bouwkundige beveiliging van de bergingen en garages.

Daarnaast is er de verlichtingseis. Die wordt gerechtvaardigd door klachten van gebruikers over onveiligheidsgevoelens in ondergrondse, afgeschermd werk- en bergruimten. Door een goede verlichting kan de veiligheidsbeleving sterk beïnvloed worden in de gewenste richting.

Een bruikbare bron voor inzicht in de vele publikaties over de relatie tussen licht en veiligheidsgevoelens is: 'Daglichtbeleving Ondergronds', SENTER, 1999.

C12 Collectieve fietsenstalling (bb)

ACHTERGROND

Diefstal van fietsen is het meest heling-gevoelige delict in Nederland en kent een extreem hoog slachtofferschap (circa 700.000 gestolen fietsen per jaar). Voldoende en veilige stallingsplekken zijn daarom belangrijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een collectieve fietsenstalling is een aanrader bij woongebouwen met alleen bergruimte in de woning of met de fiets slecht bereikbare bergingen. Voorbeelden van de laatste situatie zijn alleen via de entreehal en lift bereikbare kelderbergingen, of in de parkeergarage gelegen bergingen. Uit gebruiksgemak neigen bewoners om fietsen in dergelijke situaties buiten te laten staan, of soms juist mee te nemen naar de eigen galerij. Een collectieve fietsenstalling nabij de hoofdentree biedt een hiervoor een veilige oplossing.

Omdat een fietsenstalling een collectieve ruimte is eist het politiekeurmerk geen inbraakwerendheid, maar een afsluitbare en zelfsluitende deur. Deze kenmerken kunnen worden gecombineerd door gebruik te maken van een slot met een goedgekeurde automatische nachtschootuitwerper. De deur is hierdoor inbraakwerend en is toch als vluchtroute te gebruiken.

Glas in de deur van een collectieve fietsenstalling heeft een tegengestelde werking. Enerzijds geeft het de gebruiker kans om de fietsenstalling te controleren voor hij deze binnengaat, anderzijds biedt dit zicht de dader dezelfde voordelen. Vanuit de sociale veiligheid is er een voorkeur voor een glasstrook in de deur.

Door het aanbrengen van fietsklemmen blijft de fietsenstalling overzichtelijk georganiseerd. Bij voorkeur bieden de klemmen een mogelijkheid om de fiets vast te zetten.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit slachtofferenquêtes blijkt fietsendiefstal een groot probleem te zijn. Dat rechtvaardigt de aandacht voor veilige stallingsvoorzieningen. Bewijzen voor het veiliger dan wel minder veilig zijn van verschillende typen stallingsvoorzieningen zijn niet voorhanden.

Veel informatie over fietsenstallingen is te vinden in de publicatie van het CROW 'Plaats maken voor de fiets'.

Verder onderzoek

Nader onderzoek naar fietsdiefstal in de woonomgeving en welke stallingsmogelijkheden hiervoor de beste bescherming bieden.

C13 Parkeergarages, behorend bij het complex (bb)

ACHTERGROND

De norm in het politiekeurmerk voor zowel openbare parkeergarages als alleen door bewoners gebruikte garages is afgeleid van de VEXPAN-norm. Parkeergarages worden door veel mensen als onveilig en niet prettig ervaren.

Stallingsgarages maken deel uit van het woongebouw en vallen dus onder het politiekeurmerk veilig wonen. Er zijn daarom meer eisen opgenomen dan voor een openbare parkeergarage, waarvoor dit in mindere mate geldt. De belangrijkste achtergronden bij het beoordelen van een sociaal veilige parkeergarage zijn de controleerbaarheid en het voorkomen van anonimiteit.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

In praktijk is de inrichting van stallingsgarages onder een woongebouw gebonden aan vele randvoorwaarden, door dragende constructies, leidingkokers etc. In de bestaande bouw is het daarom soms lastig een overzichtelijke garage te realiseren. C13 is een aanvullende eis, die alleen wordt toegepast als de veiligheidssituatie daartoe aanleiding geeft.

Kenmerken van een overzichtelijke garage zijn:

- Doorzicht langs de parkeerplaatsen. Bij voorkeur kan iemand die de garage binnenkomt in een oogopslag de hele ruimte overzien.
- Er zijn geen donkere hoeken waar iemand zich kan verstoppen
- Er zijn geen functieloze ruimten
- De route van de parkeerplek naar de entreehal is duidelijk aangegeven en in een oogopslag te overzien.
- Deuren zijn gemakkelijk te hanteren en sluiten snel.

Compartiment voor bergingen

De eis voor een apart compartiment in een parkeergarages voor andere voorzieningen, zoals bergingen of een fietsenstalling, is het meest aan discussie onderhevig. Dit blijkt o.a. uit relatief veel dispensatieverzoeken. De achtergrond is dat het ontsluiten van bergingen of een fietsenstalling via een parkeergarage het gebruik van deze voorzieningen (extra) onaantrekkelijk maakt. Bij voorkeur hebben deze voorzieningen een directe, eigen entree op de begane grond (maaiveld), zodat fietsers niet door de parkeergarage hoeven. In toetslijsten over sociale veiligheid (Buiten gewoon veilig, Handboek ruimtelijke aanpak) gaan uit van het uitsluitend parkeren in een parkeergarages.

Indien bergingen toch via de garage ontsloten moeten deze zijn ondergebracht in een apart compartiment, dus met een toegangsdeur conform C3. Op deze manier komen geen onoverzichtelijke gangen in de garage uit. Voor de berginggangen geldt eis C8. Dit betekent overzichtelijk, goed verlicht e.d. Denk in dit soort gevallen aan een loopdeur in of naast het toegangshek/poort van de garage. Dit is gebruiksvriendelijk en voorkomt meelopen door ongewenste personen.

Niet toegestaan is om elke berging direct achter een (toegewezen) parkeerplaatsen te situeren. Hoewel de gebruikers dan bekend zijn levert dit gebruiksonvriendelijke bergingen (toegang tussen de auto's) op en een onoverzichtelijke zone achter de auto's. Dit wordt versterkt door de toename van ruimte-auto's, waar een staand persoon niet overheen kan kijken. In dergelijke gevallen is het soms mogelijk om de parkeergarage helemaal op te delen in garageboxen. Dit levert een extra fysieke barrière op, verkleint de hoeveelheid gemeenschappelijke ruimte en biedt meer kwaliteit aan de gebruiker.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Van der Voordt en van Wegen stellen voor maximaal 50 plaatsen per garage te maken. In kwetsbare gebieden met veel criminaliteit gaat de voorkeur zelfs uit naar maximaal 20 à 25 plaatsen. Grotere garages dienen gecompartmenteerd te worden. (van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 84).
Zie ook de toelichting bij openbare parkeergarages (O8)

C14 Collectieve parkeerterreinen in de open lucht (bb)

ACHTERGROND

Geparkeerde auto's verminderen de aantrekkelijkheid van de woonomgeving en vragen veel ruimte. Om deze redenen bestaat de neiging om parkeerterreinen uit het zicht te leggen. Vormen van autocriminaliteit zijn echter veelvoorkomend delicten (diefstal van en uit de auto, vernieling). De situering van parkeerplekken met toezicht vanuit de woonomgeving is daarom belangrijk. Voor een vanzelfsprekende, natuurlijke surveillance moeten auto's dicht bij de woning en in het zicht parkeren, bijvoorbeeld langs het trottoir. Dit werkt als drempel voor de dader.

Door grote terreinen te verdelen in kleinere, van elkaar te onderscheiden eenheden vergroot de oriëntatie en herkenbaarheid. Gebruikers van parkeerterrein bij woongebouwen zetten dikwijls hun auto op een vaste plaats. Door deze gewoonte gaat men 'buur'-auto's en hun eigenaren kennen. Dit leidt tot contact als er iets mis is (minder anonimiteit).

Het opdelen in herkenbare delen, zicht op het terrein vanuit woningen, een goede verlichting met wit licht (zodat de kleur van auto's zichtbaar is) vermindert daarnaast de onveiligheidsgevoelens van gebruikers.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Zicht

Het politiekeurmerk vraagt zicht vanuit minimaal twee woningen op parkeerplaatsen. Vanzelfsprekend geldt hier: hoe meer, hoe beter. Overigens is het niet noodzakelijk dat iedereen zijn eigen auto kan zien, en ook woningen in andere complexen dan de getoetste wijk tellen mee. Het is wel te verwachten dat mensen eerder geneigd zijn in te grijpen bij onraad als ze de eigenaar van een auto kennen. Dicht bij de woning parkeren verdient daarmee, ook vanwege het gebruiksgemak, de voorkeur.

Bij de situering van parkeerplaatsen moet aan het zicht vanuit woningen op andere voorzieningen gedacht worden. Auto's moeten niet het zicht op bijvoorbeeld speelvoorzieningen, langzaamverkeerroutes en bushaltes wegnemen.

Compartimenteren

Achtergrond van het compartimenteren (opdelen in kleinere eenheden) is oriëntatie. De compartimentering geeft de omgeving eigenlijk een aantal kenmerken, waarmee iemand zijn geparkeerde auto terug kan vinden op een groot terrein. Grotere terreinen komen bijvoorbeeld voor bij grote woongebouwen of voorzieningen als een winkelcentrum of sporthal.

Kleine groepjes parkeerplaatsen (maximaal 20 op een rij) zijn van elkaar gescheiden door looppaden, laagblijvend groen, hagen, opgesnoeide bomen e.d. Het terrein moet verder de volgende kenmerken hebben:

- Onbelemmerde zichtlijnen
- Goede verlichting
- Duidelijke en logische looproutes van de parkeerplaatsen naar de entree van de woning, het woongebouw of aanliggende voorzieningen.

Parkeerplaatsen

Hoewel hiervoor geen concrete norm is, is het van belang om in het advies ook naar eventuele parkeeroverlast te kijken. Er moeten voldoende parkeerplaatsen bij het complex aanwezig zijn. Overlast kan bijvoorbeeld blijken uit een enquête en blijkt in de praktijk een belangrijke bron van ergernis. Een tekort aan parkeerplaatsen is niet gemakkelijk op te lossen in bestaande situaties.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Voorbeelden

Bij een flat in Hengelo nam de autocriminaliteit aanzienlijk af na herinrichting van het parkeerterrein. De herinrichting hield onder andere in dat hoge bosschages werden verwijderd, zodat vanuit de flat weer zicht is op de geparkeerde auto's.

In Egmond is in het project Churchillaan) het langsparkeren gewijzigd naar haaks op de weg parkeren. Er ontstaat hierdoor een zichtlijn vanuit de woningen aan de overzijde van de straat langs de portieren. In dit project heeft dit geleid tot een vermindering van de inbraak in auto's.

C15 Achterpaden (bb)

ACHTERGROND

De achterzijde van woningen zijn kwetsbaar voor woninginbraak. De achterpaden vormen een toegang voor deze achterkanten. Daarnaast voelen gebruikers zich in de –vaak smalle en onoverzichtelijke- paden onveilig. De eisen van het politiekeurmerk richten zich op het terugdringen van de anonimiteit en verhogen van betrokkenheid in de paden door een beperkt aantal tuinen op het pad te laten uitkomen en geen doorgaande routes te creëren. Door het pad zo te maken dat het in een oogopslag is te overzien (verlicht, kort, breed, geen nissen of zijtakken), is deze ook prettig in het gebruik.

In de bestaande bouw richt de eis zich op het verbeteren van de bestaande situatie.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Om het veiligheidsgevoel in het pad te vergroten is het aan te raden als bewoners vanuit de achtertuin op het pad kunnen kijken. Het vergroot daarbij ook de kans op herkenning van een dader. Deze zichtlijnen zijn echter niet verplicht in het keurmerk en veel bewoners plaatsen in de praktijk vanuit privacyoverwegingen een heg of schutting.

Door het volledig kunnen overzien van een achterpad wordt het onveiligheidsgevoel verninderd. Bij de entree van het achterpad kun je beslissen of er iets aan de hand is en of je wel of niet het pad in wilt.

Doodlopende paden hebben het voordeel dat er geen netwerk van achterpaden ontstaat, waardoor iemand zich vrijwel ongezien door de wijk kan bewegen. Een doorlopende structuur wordt in praktijk ook gebruikt door spelende kinderen, fietsers en bromfietzers waardoor overlast ontstaat.

Een pad kan doodlopend worden gemaakt door de schuren van woningen op het pad te plaatsen. Dit is een betere afsluiting dan een hek, waar maatregelen moeten worden genomen om overklimming te voorkomen. Een dergelijke afsluiting levert meer voordelen op zoals een grotere acceptatie van de bewoners en minder vierkante meters verharding om te onderhouden)

Onthoeking

De onthoeking van een knik in een pad heeft als doel de hoek overzichtelijk te maken en het verstoppjen direct achter de hoek onmogelijk te maken ('boe-hoek'). De onthoeking moet precies de omschreven maat hebben; kleiner werkt niet goed genoeg. Als de onthoeking groter is ontstaat een klein pleintje dat juist aantrekkelijk kan zijn om te staan/hangen en dit is ongewenst.

Als in de bestaande bouw er geen mogelijkheid is om een pad te onthoeken kan een bolkopspiegel (halve bol, met een kwart bol kan men aan de rand gaan hangen) overzicht bieden over een zijpad. De spiegel monteren met beveiligde schroeven. In verband met het voorkomen van aanslag wordt de spiegel doorgaans uitgevoerd in roestvrijstaal.

Het verbindingspad tussen de openbare weg en het daadwerkelijke achterpad moet minimaal 2 meter breed zijn. De breedte van het achterpad zelf is afhankelijk van het aantal aanliggende woningen.

Breedte

Het politiekeurmerk eist als minimum-breedte van het achterpad 1,5 meter. Deze breedte zorgt ervoor dat mensen elkaar redelijk kunnen passeren en het pad overzicht biedt. Bij grotere aantallen woningen wordt dit verbeterd door het pad breder te maken. De gekozen zijn maten zijn afgestemd op standaard betontegels (30 bij 30 cm).

Wanneer de breedte niet behaald wordt moet een combinatie van alle maatregelen tot een sociaal veilig achterpad leiden (verlichting, onthoeken, afwerking wanden, weghalen nissen, afsluiten, spiegels etc.).

Afsluiten

De eis C15 geeft bij meer dan 10 woningen per zijde het afsluiten met een poort als mogelijkheid in plaats van verbreden van het pad. Verbreden heeft echter verreweg de voorkeur, omdat dit niet afhankelijk is van de

organisatorische maatregelen door de bewoners. Een poort vraagt discipline van de bewoners, zeker als het er veel zijn; er zijn veel sleutels in omloop, er kan geluidsoverlast optreden door het dichtvallen van het metalen hek, er is niet altijd een muur om de poort tussen te zetten, drangers werken vaak niet meer na enige tijd, spelende kinderen kunnen niet gemakkelijk heen en weer tussen woning en openbare ruimte. In de bestaande bouw werkt het afsluiten van een achterpad vaak goed omdat de bewoners bij de beslissing betrokken kunnen worden. Bijvoorbeeld in de Amsterdamse binnenstad leverde het afsluiten positieve resultaten op. In deze omstandigheden is er draagvlak bij de bewoners om de poort goed te gebruiken. Een poort –ook niet afgesloten- of boog werkt als een drempel naar het achterpad, doordat het achterpad een semi-private karakter krijgt. De barrière om een dergelijk achterpad in te gaan is groter. Deze oplossing is natuurlijk onvoldoende als een afgesloten poort wordt geëist.

Verlichting

Verlichting in het achterpad maakt ook in het donker het pad te overzien en de kans op herkenning van een dader groter. Openbare verlichting heeft de voorkeur vanwege het geregelde onderhoud, maar er kunnen ook armaturen (met schemerschakelaar, niet uit te schakelen) aan de bergingen worden aangebracht. Het onderhoud en de elektriciteit komt dan voor rekening van de bewoner. De lamp moet het achterpad verlichten en geen schaduwen werpen. Door meerdere armaturen is de gelijkmatigheid van de verlichting door deze oplossing dikwijls goed.

Verlichting bij de entree, op de openbare weg, moet in het midden van het pad staan om het pad te verlichten en om schaduwen te voorkomen.

Er is geen eis gesteld aan het niveau van de verlichting. Bij het aanbrengen van armaturen kan de norm voor openbare verlichting als richtlijn dienen. Vooral de gelijkmatigheid is belangrijk. Het kan overigens soms zo zijn dat armaturen dan op een grotere afstand geplaatst kunnen worden dan de genoemde 15-20 meter, maar dan moet de verlichting minimaal aan de eisen voor openbare verlichting voldoen.

Een mogelijkheid om de openbare verlichting te financieren is het aanbrengen van openbare verlichting en deze overdragen aan de gemeente, waarbij een beheerfonds voor het gekapitaliseerde beheer (25-40 jaar) meegeleverd. De projectontwikkelaar koopt op deze wijze de verlichting voor een groot aantal jaren af. Er worden ook palen/armaturen met zonnepanelen geleverd.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 30) Om deze reden dient de toegankelijkheid van de achterzijde beperkt te worden en dient goede verlichting aanwezig te zijn. Uit hetzelfde onderzoek blijkt, dat de aanwezigheid van een goede vluchtweg één van de factoren is waar daders op letten. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 86). Dat rechtvaardigt de keuze voor een doodlopend achterpad.

Doch niet alleen qua inbraak, ook qua veiligheidsbeleving zijn er bewijzen dat achterpaden veel aandacht verdienen in het ontwerp. Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177). Achterpaden scoren op veel van bovenstaande kenmerken.

Uit oogpunt van veiligheidsbeleving is het creëren van doodlopende achterpaden ongewenst.

Dit lijkt strijdig met het belang van inbraakpreventie, waar doodlopende paden juist gunstig zijn.

Verzoening van beide belangen leidt tot de richtlijn om achterpaden wel doodlopend, maar tegelijkertijd ook kort en breed te maken.

“Mensen voelen zich alleen dan prettig, wanneer zij een bepaalde afstand tot elkaar kunnen houden.

Vanzelfsprekend hangt de gewenste afstand af van de aard van het contact. Volgens E.T. Hall zijn in de contacten tussen mensen vier zones te onderscheiden: de intieme afstand (tot ca. 0,5 m), de persoonlijke afstand (0,5 – 1,2 m), de sociale of zakelijke afstand (1,2 – 4 m) en de openbare afstand (vanaf 4 m). Dit betekent dat er voldoende licht zou moeten zijn om een vreemde op een afstand van ca 4 m te kunnen identificeren. Deze afstand maakt het mogelijk in geval van bedreiging een defensieve of ontwijkende actie te ondernemen, bijvoorbeeld de tuin van de burens in vluchten.

Een breedte van minimaal 1,5 m. maakt het bovendien mogelijk elkaar te passeren zonder in de intieme zone te komen.

C16 Binnenterreinen (bb)

ACHTERGROND

Binnenterreinen grenzen aan de achtertuinten van woningen en zijn kwetsbaar voor vandalisme en overlast. De praktijk leert dat met name in stedelijke gebieden binnenterreinen uitnodigend werken voor zwervers en verslaafden. Omdat de zichtbaarheid slecht is en het beheer vaak onduidelijk, zijn deze problemen moeilijk op te lossen. Een binnenterrein geeft bovendien toegang tot de achterzijden van de woningen.

In kinderrijke buurten kan een openbaar binnenterrein problemen geven in de sfeer van buurtoverlast (geluidsoverlast, bal in de tuin, bal door de ruit).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Als binnenterreinen worden openbare ruimtes opgevat, die minimaal aan drie zijden worden begrensd door de achterzijde van woningen of achtertuinten. Binnenterreinen komen relatief veel voor in stedelijke gebieden in gesloten bouwblokken.

Bij binnenterreinen moet de inrichting en het gebruik passen bij de bewoners (en in overleg met de bewoners worden gekozen). Verbetering is o.a. mogelijk door afsluiten, verlichting en goede afspraken over het beheer.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

In het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam' van Korthals Altes e.a. is vandalisme aan openbare gebouwen en woningcomplexen onderzocht. Met betrekking tot binnenterreinen is gebleken, dat binnengebieden een grotere kans hebben het slachtoffer te worden van vandalisme, als de binnengebieden geen duidelijke functie hebben of onoverzichtelijk zijn.

C17 Erfafscheidingen (bb)

ACHTERGROND

Erfafscheidingen werpen een fysieke barrière op tussen de woning/tuin en de omgeving. In veel gevallen zorgen zij echter ook dat het zicht op de openbare ruimte verminderd. Gesloten wanden maken de straat en het trottoir minder aantrekkelijk (onveiligheidsgevoelens).

In het hele afwegingsproces en keuzep proces van daders van woninginbraak speelt het aanzicht en de eerste indruk van de wijk een rol. Erfafscheidingen maken dat een wijk er moeilijk toegankelijk en afgeschermd uitziet en vormt daarmee ook een psychologische drempel.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De eis van erfafscheidingen vraagt een afweging van de adviseur en keurmerkcommissie, waarbij de mogelijkheid voor een effectieve fysieke afscherming, het creëren van psychologische drempels en zichtlijnen tegen elkaar afgewogen moeten worden.

Het politiekeurmerk eist erfafscheidingen bij woningen op kwetsbare plekken voor woninginbraak. Dit zijn o.a. woningen die gemakkelijk bereikbaar zijn en goede vluchtwegen bieden, bijvoorbeeld:

- Woningen waarvan de achtertuin grenst aan wijk- of stadsdeelontsluitingswegen. Dit zijn hoofdwegen, waarlangs het gemotoriseerde verkeer de wijk kan verlaten. De achterkant van de woning is erg gemakkelijk bereikbaar, terwijl de vluchtweg direct bij de hand is.
- Woningen bij de entree van een woonwijk. Uit daderonderzoek over woninginbraak blijkt dat daders allereerst de afweging maken om een wijk in te gaan. De woningen bij de entree van een wijk bieden relatief goede vluchtmogelijkheden en de kans op herkenning is minder dan 'dieper' in de wijk. Het toepassen van erfafscheidingen op deze plekken geeft een indruk van beslotenheid voor de hele wijk.

In het algemeen geldt daarbij dat hoekwoningen gevoeliger zijn voor woninginbraak dan woningen midden in een rij. Voor vrije kavels, zeker bij grotere kavels, kan het soms moeilijk zijn om erfafscheidingen te plaatsen die aan de eisen voldoen.

De regelgeving ten aanzien van schuttingen is vastgelegd in artikel 43 lid j van de Woningwet. Daarin is bepaald dat alle erfafscheidingen vergunningvrij zijn wanneer ze voor de voorgevelrooilijn zijn opgericht en niet hoger zijn dan 1 meter. De naar de weg gekeerde gevel is de voorgevel (bouwregelgeving). Bij hoekwoningen kan dit dus discussie opleveren! De wet bepaalt verder dat erfafscheidingen achter de voorgevelrooilijn (achterkant en zijkant) vergunningvrij zijn tot een hoogte van 2 meter. Overigens is in het landelijk gebied elke erfafscheiding boven de 1 meter vergunningplichtig. De gemeente kan via de bouwverordening vrijstelling verlenen van dit artikel in de Woningwet. Voor dergelijke erfafscheidingen is een bouwvergunning nodig, inclusief een toetsing aan het bestemmingsplan. Ook in het bestemmingsplan kan een maximum-hoogte worden vastgelegd.

Het keurmerk gaat uit van 1.80 meter omdat deze hoogte al moeilijk overklimbaar is, terwijl de erfafscheiding geen onaangenaam hoge, massieve wand gaat vormen.

Waar mogelijk moet de erfafscheiding aansluiten bij de gevels van de woning of een berging. Het keurmerk eist niet dat de hele tuin omgeven wordt door een erfafscheiding, maar alleen grenzend aan de openbare ruimte.

Het is aan te raden om de erfafscheiding, ook in de nieuwbouw, te laten kiezen door de bewoners. Dit voorkomt dat vlak na oplevering, dure voorzieningen door de nieuwe bewoners weer worden afgebroken.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde (Modus operandi Woninginbraken, blz. 30). Om deze reden dient de toegankelijkheid van de achterzijde beperkt te worden. Erfafscheidingen zijn één van de mogelijke barrières om inbrekers buiten de deur te houden. Een goede erfafscheiding kan echter nooit in de plaats komen van beveiliging van gevelopeningen van de woning zelf. De erfafscheiding is een eerste, maar geen ultieme barrière.

De relatieve kwetsbaarheid van hoekwoningen ten opzichte van tussenwoningen blijkt uit inbraak-analyses die onder meer in het kader van het Modus Operandi onderzoek zijn uitgevoerd.

Verder onderzoek

Juist omdat de adviseur een afweging moet maken is het verder onderzoek nodig naar de effectiviteit van erfafscheidingen. Welke maatregelen dragen bij aan preventie (erfafscheiding, verlichting) en is de investering in verhouding met het bereikte effect.

C18 Poorten of toegangshekken (bb)

ACHTERGROND

Een hek of poort komt voor bij achterpaden, binnenterreinen, tuinen en containerruimtes. Ze vormen een extra drempel tussen de openbare ruimte, gedeelde semi-openbare ruimtes en privé-ruimten. Overdaad schaadt! Veel hekken kunnen onveiligheidsgevoelens oproepen.

Deze aanvullende eis moet alleen worden toegepast als er een probleem is. De oplossing moet voortkomen uit de bewoners uit de buurt. Zij moeten tenslotte de poort dagelijks gebruiken.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een poort als afsluiting van een achterpad of binnenterrein vraagt discipline van de bewoners, zeker als het er veel zijn; er zijn veel sleutels in omloop, er kan geluidsoverlast optreden door het dichtvallen van het metalen hek, er is niet altijd een muur om de poort tussen te zetten, drangers werken vaak niet meer na enige tijd.

In de nieuwbouw zijn de bewoners dikwijls nog niet bekend waardoor er niet goed afspraken gemaakt kunnen worden en bewoners het nut van de poort niet inzien. In de bestaande bouw werkt het afsluiten van een achterpad vaak beter. Bijvoorbeeld in de Amsterdamse binnenstad leverde het afsluiten positieve resultaten op. In deze omstandigheden is er draagvlak bij de bewoners om de poort goed te gebruiken. Met een kleine groep mensen is het gemakkelijker om afspraken te maken over het gebruik van de poort (bijvoorbeeld overdag open en 's avonds afgesloten).

Een poort –ook niet afgesloten– werkt als een drempel naar het achterpad, doordat het achterpad een semi-private karakter krijgt. De barrière om een dergelijk achterpad in te gaan is groter. Deze oplossing is natuurlijk onvoldoende als een afgesloten poort wordt geëist.

De zelfsluitendheid is lastig. Bij het schrijven van dit handboek zijn er geen drangers op de markt die buiten gemonteerd kunnen worden (en dus bestand zijn tegen weersinvloeden). De scharnieren schuin plaatsen waardoor het hek door de zwaartekracht sluit (maar vaak niet in het slot valt) is een mogelijke oplossing. Als flipperbeveiliging kunnen veiligheidsstrips worden toegepast. Aandachtspunt bij dergelijke strips zijn de vervelende verwondingen als er vingers tussen de deur komen (oppassen met kleine kinderen) en het niet kunnen sluiten van de deur als de strip verbogen raakt. Bij een poort waar bewoners steeds met (brom)fietsen langs komen kan dit optreden. Het wordt natuurlijk ook met opzet gedaan om het in het slot vallen van de poort te voorkomen.

Bij particuliere achterpaden (koopwoningen) moet het aanbrengen van hekken in een achterpad ook beheer technisch geregeld worden. Bijvoorbeeld door het beheer af te kopen door middel van een beheerfonds of het op te nemen in de statuten van een vereniging van eigenaren.

C19 Muren/vlakken/wanden; anti-graffiti complex (bb)

ACHTERGROND

De eis gaat in eerste instantie uit van het proberen te vermijden van aantrekkelijke plekken voor graffiti. Dit zijn bijvoorbeeld gevels zonder ramen/gevelopeningen (zogenaamde 'blinde' gevels), plekken waar graffiti lange tijd blijft staan en door veel mensen gezien wordt (bijvoorbeeld geluidsschermen of kastjes voor nutsvoorzieningen) en plekken waarbij de omgeving zich weinig betrokken voelt. Door het ontbreken van dergelijke plekken zal minder graffiti voorkomen.

In tweede instantie gaat de eis dan over het onderhoud en verwijderen van graffiti. Het beleid voor het verwijderen van graffiti hangt dan sterk samen met de eis voor een beheerplan. Als eenmaal graffiti is geconstateerd is het van belang om dit snel te verwijderen om een neerwaartse spiraal te voorkomen. Graffiti geeft een gevoel van verloedering en beïnvloedt daarmee het veiligheidsgevoel negatief (bij jongeren overigens veel minder dan bij ouderen!). Zeer snel verwijderen blijkt ook het beste ontmoedigingsbeleid voor de daders te zijn en werkt daarmee preventief.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips om graffiti te voorkomen

- Gevels zijn kwetsbaar als ze zich direct in de openbare ruimte bevinden. Door een strook (lage) beplanting, bij voorkeur slecht doordringbaar door stekels, kan deze gevel afgeschermd worden.
- Graffiti in een gebouw voorkomen door afsluiting van de entreehal, goede materiaalkeuze, regelmatige controles en direct aanpakken van geconstateerde graffiti.
- Diefstalbeperkende maatregelen voor spuitbussen werken aan de andere kant van het graffiti-probleem. Veel verf wordt gestolen en het in winkels achter slot houden van spuitbussen of het apart houden van de spuitmondjes maakt diefstal moeilijker.
- Bij bouwterreinen worden regelmatig houten schuttingen geplaatst om de terreinen af te schermen. Er zijn kunstenaars en bedrijven die deze wanden van schilderingen voorzien. Veel graffiti-spuiters respecteren dit waardoor ongewenste graffiti wordt voorkomen.

Tips voor het onderhoud

Voor welk onderhoud wordt gekozen is sterk afhankelijk van de frequentie van bekladding en eigen voorkeuren. Mogelijkheden zijn schoonmaken, overschilderen of vervangen. Mogelijkheden zijn:

- Kiezen voor materialen die gemakkelijk schoon te maken zijn. Deze moeten glad en niet-poreus zijn, bijvoorbeeld tegels of (gekleurde) panelen met een glaslaag. Bij gebruik van tegels kunnen deze beter zonder (kit)voegen worden geplaatst.
- Anti-graffiti-coating aanbrengen om poreuze materialen zoals baksteen te beschermen. De coating maakt schoonmaken mogelijk. Er is daarna doorgaans wel verschil zichtbaar tussen het schoongemaakte gedeelte en de rest van de wand. Na het schoonmaken moet de (dure) coating weer opnieuw worden aangebracht.
- Regelmatig overschilderen van de graffiti. Deze laatste variant kan goedkoper uitpakken en is vooral binnen in gebouwen aantrekkelijk. De gemeenschappelijke ruimten krijgen daardoor immers regelmatig een frisse, nieuwe verflaag.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Meer informatie

- Maatregelenboek 'veiligheidszorg door woningcorporaties' (Nationale Woningraad) blz.105-119
- Publicaties van SBR 'voorkomen en bestrijden van gevelbekladding' en 'gevelgids deel 4: antibekladding'
- Basisboek criminaliteitspreventie, hoofdstuk 3.3 (gegevens over eigenschappen van muren die ze gevoelig maken voor graffiti, alsmede aanbevelingen).
- Gids voor veiligheid; '66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid', blz 168-171 Vraag 33 'Hoe kan graffiti succesvol worden aangepakt?'

C20 Voorzieningen in het complex (bb)

ACHTERGROND

Functiemenging van wonen met voorzieningen kan een positief effect hebben omdat het gebruik gevarieerder wordt, vaker mensen op straat zijn, de levendigheid en buurtcontacten toenemen. Tegelijkertijd moet worden voorkomen dat juist overlast ontstaat en onveiligheidsgevoelens bij de bewoners worden vergroot.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor een menging van woningen en voorzieningen in een complex zijn de volgende richtlijnen/aandachtspunten aan de orde:

- De voorkeur gaat uit naar voorzieningen die een positief imago hebben bij de omwonenden.
- Er is een scheiding tussen de woningen en de voorzieningen in het gebouw; aparte entrees en een scheiding van de toegangsroutes.
- geen voorzieningen die groepen jongeren aantrekken en overlast veroorzaken, zoals videotheken, snackbars, discotheken.

Om voorzieningen te reguleren beschikt de gemeente over diverse instrumenten, zoals het bestemmingsplan (bestemming en gebruik panden), milieuvergunning (bijvoorbeeld voor horeca wel of geen terras) en de algemene plaatselijke verordening (APV). Dit instrumentarium kan gebruikt worden om specifieke eisen aan voorzieningen te stellen, waardoor het risico op overlast vermindert. Deze bieden geen garanties; ook handhaving is van belang. Handhaving is overigens geen eis in het politiekeurmerk.

Meer informatie is onder andere te vinden bij:

- Informatiepunt Lokale Veiligheid (www.ilv.nl)
- Gids voor veiligheid deel 1 "99 vragen over veiligheid en hun antwoorden"
- Gids voor veiligheid deel 2 "66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid"
- Uitgaves van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Handboek integrale veiligheidszorg

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam, deel openbare gebouwen' (Academie van Bouwkunst Amsterdam, 1986) geeft een beeld van overlast die publiekvoorzieningen (wijkaccomodaties, speelterreinen) naar de woonomgeving kunnen geven en de wijze waarop de lokatiekeuze en het ontwerp kunnen bijdragen aan het zo klein mogelijk maken van de kans op overlast.

VOORBEELDEN

In Zaanstad ontstond overlast rondom een jongerencentrum, dat in de onderbouw van een groot flatgebouw gehuisvest was en ook als koffieshop fungeerde. De overlast voor de bewoners is verdwenen door het sluiten van het centrum.

In het onderzoek 'Defensible Space in Amsterdam' is gebleken, dat lichte vormen van vandalisme meer voorkomen bij jeugdvoorzieningen: buurthuizen, scholen en jongerencentra

vormen vaak eilandjes van bekladding en kleine vernielingen, vergeleken met de omliggende buurt.

C21 Toezicht complex (bb)

C22 Beheerplan complex (bb)

ACHTERGROND

Beheer en onderhoud zorgen voor een woonomgeving die schoon en heel blijft. Mensen voelen zich veiliger in een gebouw met een attractieve, goed verzorgde indruk. Kapotte, vernielde elementen en vuil verminderen de attractiviteit en de betrokkenheid van de bewoners. Een neerwaartse spiraal is het gevolg (erosie-vandalisme).

Gericht beheer en toezicht moeten dit voorkomen

Voor het politiekeurmerk is het van belang dat in het stadium van planvorming door de betrokken beheerders met alle betrokkenen nadenken over dit op peil houden van het complex. Een goed beheergericht ontwerp maakt het toekomstige beheer gemakkelijker en beter uitvoerbaar.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De doelstelling van deze eis is het maken van afspraken over het toekomstige onderhoud en het beheer van de wijk. In het beheerplan vastgelegde afspraken kunnen bijvoorbeeld gaan over het reageren op klachten en geconstateerde vernieling of het gezamenlijk verwijderen van graffiti (zeker als het racistisch of aanstootgevend is). Zowel preventie als de handhaving spelen een rol.

Voor de toetsing van het keurmerk is het vastleggen van de afspraken in een document voldoende. Er hoeft geen volledig 'technisch' beheerplan te zijn, waarin alle reguliere onderhoudsmaatregelen zijn beschreven.

Mogelijke aandachtspunten in het beheerplan:

- Omschrijvingen verantwoordelijkheden en taken betrokken partijen
- Overleg (regulier bewonersoverleg, bewonerscommissie, wijkoverleg, informatieavonden enz.)
- Regeling voor controles op vervuiling, vernieling en graffiti
- Hoe om te gaan klachten; meldpunt, criteria voor opvolging
- Bemiddeling bij burenruzies en (geluid)overlast
- Afstemming reguliere onderhoudsmaatregelen van verschillende beheerders (bijvoorbeeld groen van gemeente en corporatie), met name ten aanzien van opruimen zwerfvuil, herstellen vernielingen en verwijderen graffiti (met name aanstootgevende, racistische, discriminerende graffiti).
- Participatie en zelfbeheer van bewoners in het beheer
- Brandveiligheid, vluchtplan (in gebouwen)

Er hoeft niet altijd een apart document opgesteld te worden om aan deze eis te voldoen. In kleinere koopcomplexen zijn de afspraken goed vast te leggen in de overeenkomst van de vereniging van eigenaren. Ook een combinatie met een beheerplan voor de omgeving is mogelijk (zie ook O14-O15).

Toezicht

Onderscheid is te maken naar informeel, semi-formeel en formeel toezicht.

Het formele toezicht kan bestaan uit politie, stadswachten of bewakingsdiensten. Voor afspraken in de wijk is een wijkagent van groot belang. Het semi-formele toezicht bestaat uit huismeesters, buurtconciërges of wijkmeesters. Vaak hebben zij controlerende en signalerende taak, zijn aanspreekpunt voor bewoners, bemiddelen bij ruzies en overlast en voeren kleine onderhoudstaken uit.

Alle aanwezigen in een wijk vormen het informele toezicht; De sociale ogen in de wijk. Toezichhoudende bewoners (aangesteld door corporatie of gemeente) kunnen een voorbeeldfunctie in de wijk hebben. Voor een kleine vergoeding houden zij toezicht en geven ongeregelde heden door aan de verantwoordelijke instanties, soms voeren zij ook opruim- en schoonmaakactiviteiten uit.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit praktijkervaringen blijkt, dat een mooi opgeleverd ontwerp niet automatisch mooi blijft; daar is goed toezicht en alert beheer voor nodig.

Ook blijkt uit onderzoek (bronnen nog na te gaan) dat de netheid en hielheid van de openbare ruimte, liften, trappartijen, gebouwenreus etc grote invloed heeft op de veiligheidsbeleving.

Uit de politiemonitor (1997) blijkt dat het leefklimaat voor bewoners vooral verpest wordt door veel voorkomende overlast, veroorzaakt door hondenpoep, vervuiling, vandalisme, graffiti, jongerenoverlast.

Toezicht is succesvol voor veiligheidsgevoel. Verschijningsvormen van toezichthoudende functies zijn huismeesters, flatwachten, wijkmeesters, buurtconciërges, straatpreventie-consulenten; veelal wordt de veiligheidsdoelstelling gekoppeld met een werkgelegenheidsdoelstelling, de functies zijn dan 'Melkertbanen'.

Meer informatie

Praktische informatie en voorbeelden over het opstellen van wijkveiligheidsplannen en de aanpak van vandalisme, veel voorkomende overlast, graffiti en vervuiling is te vinden in hoofdstuk 4 'Kwaliteit leefomgeving' van de Gids voor veiligheid deel 2. (uitgave ministerie van Binnenlandse Zaken en koninkrijksrelaties, november 1999)

Voor woningbouwcorporaties is het boek 'Veiligheidszorg voor woningcorporaties' met een maatregelenboek en een werkboek. (uitgave Nationale woningraad, 1997)

Voorbeelden

Vanaf 1993 zijn in het kader van het project Veilig Beheer Bijlmermeer in een groot aantal woongebouwen flatwachten geïnstalleerd. Het doel van dit project hiervan was tweeledig. In de eerste plaats waren de flatwachten bedoeld om zowel overdag als 's avonds criminaliteit, vandalisme en vervuiling in de semi-openbare ruimte tegen te gaan en de veiligheidsgevoelens van de flatbewoners te bevorderen. Daarnaast had het project een werkgelegenheidsdoelstelling. Na evaluatie van het project in 1996 bleken een aantal positieve veranderingen te zijn opgetreden "in de onveiligheidsbeleving overdag, het vermijdingsgedrag van bewoners overdag, de beoordeling van de reinheid en in het slachtofferschap van fietsdiefstal". (Bron: Van Dijk, van Soomeren en partners, Het flatwachtproject in de Bijlmermeer, deel 2: effectevaluatie criminaliteit en onveiligheidsbeleving; procesevaluatie, 1996.)

O1 Openbare verlichting (bb)

ACHTERGROND

De achtergronden voor een goede verlichting zijn het veilig voelen van de bewoners in de woonomgeving, zicht op de omgeving mogelijk maken en het criminaliteitsverlagende effect. De toegepaste normen zijn gebaseerd op de adviezen van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde (NSVV) voor woonwijken, en komen overeen met de minimale waarden voor sociale veiligheid!

De openbare verlichting wordt doorgaans bepaald vanuit een verkeerskundige functie en dus gekoppeld aan de rijbanen. Het politiekeurmerk wil de nadruk leggen op sociaal veilig verlichten. Dit betekent dat een groot deel van de openbare ruimte, met voet- en fietspaden, parkeerplaatsen e.d. verlicht is.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Aandachtspunten bij de advisering over verlichting zijn:

- Het keurmerk gaat uit van een goed verlichtingsniveau te allen tijde. Dit betekent dat de omgeving ook 's nachts aan de gegeven verlichtingseis moet voldoen. Als verlichting wordt gedimd (avond-nachtschakeling) moet op de minimale stand de norm gehaald worden.
- Keuzes voor detectie-verlichting in de openbare ruimte is strijdig met het uitgangspunten van het keurmerk.
- De gelijkmatigheid van de verlichting is heel belangrijk. Doordat onze ogen wennen aan de verlichtingssterkte kan het zicht dus goed zijn bij een geringe verlichtingssterkte met een grote gelijkmatigheid. De afwisseling van sterk verlichte plekken en donkere plekken is vervelend en maakt de omgeving minder goed zichtbaar en herkenbaar. Bij een nachtschakeling gaat daarom de voorkeur uit naar alle armaturen dimmen, boven het om en om uitschakelen van armaturen. In de laatste situatie is het moeilijk om de norm te halen.
- De RA-waarde zegt iets over de mate van kleurherkenning (0=geen kleurherkenning, 100= volledige herkenning van alle kleuren).
- Wit licht heeft een hoge RA-waarde (groter dan 60, bijvoorbeeld in PL-armaturen). Dit maakt het mogelijk om kleuren te herkennen, bijvoorbeeld van auto's op parkeerplaatsen, kleding en gezichten. Grofweg kan gesteld worden dat kleurherkenning zo'n 15% meer zicht geeft en daarmee de verlichtingssterkte dus enigszins compenseert.
- Oranje verlichting (SOX of lage druk natriumlampen) heeft een RA-waarde onder de 25, waardoor kleuren niet of slecht herkenbaar zijn. Omdat het menselijk oog het meest gevoelig is voor dit licht, zijn bewegingen juist goed zichtbaar. Dit type verlichting staat dan ook langs autosnelwegen en op bedrijventerreinen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

De vraag welk effect verlichting heeft op de criminaliteit is niet eenvoudig te beantwoorden. Veel onderzoeken lijken de relatie te bevestigen, maar vooral methodologische problemen (bijvoorbeeld dat allerlei maatregelen tegelijk zijn genomen) staan deze conclusie niet toe. Wat in ieder geval wel gesteld kan worden is, dat licht in combinatie met andere maatregelen een gunstig effect heeft. Ook gevoelens van veiligheid zijn gebaat bij goede verlichting. (de Savornin Lohman, van Soomeren, crime and the built environment (niet gepubliceerd))

Als daders van plan zijn een delict te plegen, gaan ze volgens de Brantinghams via een bepaald beslissingsproces op zoek naar hun doelwit. In verschillende stadia bakenen ze het gebied waarbinnen dat doelwit ligt steeds verder af. "Een inbreker bepaalt bijvoorbeeld eerst dat gedeelte van de stad, waar hij de aanwezigheid verwacht van potentiële objecten. Vervolgens lokaliseert hij binnen dit gebied subgebiedjes, waarin sprake is van anonimiteit, slechte verlichting, donkere plekken en goede toegankelijkheid en vluchtwegen. Tenslotte kiest hij

binnen dit buurtje een bepaalde woning uit, waarvan hij weet of aanneemt dat daar een aantrekkelijk object aanwezig is.” (Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 93) Verlichting is dus één van de factoren die daders van hun daad kunnen afhouden.

“Mensen voelen zich alleen dan prettig, wanneer zij een bepaalde afstand tot elkaar kunnen houden. Vanzelfsprekend hangt de gewenste afstand af van de aard van het contact. Volgens Hall zijn in de contacten tussen mensen vier zones te onderscheiden: de intieme afstand (tot ca. 0,5 m), de persoonlijke afstand (0,5 – 1,2 m), de sociale of zakelijke afstand (1,2 – 4 m) en de openbare afstand (vanaf 4 m). Dit betekent dat er voldoende licht zou moeten zijn om een vreemde op een afstand van ca 4 m te kunnen identificeren. Deze afstand maakt het mogelijk in geval van bedreiging een defensieve of ontwijkende actie te ondernemen. In aansluiting op deze conclusie zijn door Philips proeven gedaan om de benodigde hoeveelheid licht vast te stellen. Proeven hebben uitgewezen, dat voor een identificatie-afstand van 4 m een half-cylindrische verlichtingssterkte van 0.8 Lux nodig is.” (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 59). De halfcilindrische verlichtingssterkte geeft, beter dan de horizontale verlichtingssterkte, een relatie met wat mensen zien bij een bepaald verlichtingsniveau. Omdat de halfcilindrische verlichtingssterkte lastig te meten is, wordt om praktische redenen de horizontale verlichtingssterkte gebruikt in het politiekeurmerk.

Een recent onderzoek in Dudley en Stoke-on-Trent (Groot-Brittannië) toont aan dat verlichting een sterk effect heeft op criminaliteit. Door verbetering van het verlichtingsniveau bleek de veiligheid in enkele wijken significant groter dan in de controlewijken, waar de verlichting niet is verbeterd. De criminaliteit nam vooral gedurende de nacht af. Het criminaliteitsniveau is voorafgaand aan de maatregelen bepaald aan de hand van politiecijfers en een slachtofferenquête onder de bevolking. In Stoke-on-Trent is ook onderzoek gedaan naar de verplaatsingseffecten. Hier bleek ook in de aanpalende wijken de criminaliteit te zijn afgenomen, terwijl hier niets aan de verlichting is gedaan. Security journal, nr 4 1999 in SEC nr. 1 maart 2000.

O2 Zicht op de openbare ruimte (bb)

ACHTERGROND

Deze eis vat samen wat in andere eisen, zoals straatmeubilair, deuren, bushaltes e.d. in onderdelen is opgenomen. De openbare ruimte moet mogelijkheden bieden voor overzicht, herkenning en oriëntatie. 'Enge' plekken (uit het zicht, achteraf, donker, verzamelplekken voor vuil) moeten worden aangepast. Verlichting, een goed onderhoudsniveau, het vervangen door lage beplantingen, aansprekende inrichting zijn hiervoor instrumenten.

De zichtrelatie tussen de woning (bewoners) en de openbare ruimte is van belang voor de informeel toezicht en betrokkenheid bij de omgeving. 'Sociale ogen' zijn prettig voor gebruikers (gevoel dat er iemand aanwezig is) en niet prettig voor daders (opgemerkt en herkend kunnen worden).

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Bij de bepaling van welke maatregelen in een openbare ruimte noodzakelijk zijn, spelen de beleving van de bewoners, daadwerkelijke criminaliteitscijfers en het gebruik een rol. Een donkere, achterafgelegen plek waar nooit iemand komt en waar nooit iets is gebeurd, hoeft misschien niet te worden veranderd. Algemene richtlijnen bij deze keuze zijn moeilijk te geven.

Bij zicht en toezicht gaat het zowel om de daadwerkelijke aanwezigheid van mensen als om de voelbare aanwezigheid van mensen, o.a. door visueel contact tussen woningen en de openbare buitenruimte.

De bewoners van woningen in een wijk, zowel in laagbouw- als hoogbouw, vormen de sociale ogen en het informele toezicht. Door veelvuldig gebruikte ruimten, als de woonkamer, aan de straatzijde te situeren en te zorgen voor een goed zichtlijnen van de woning over de openbare ruimte, ontstaan deze functies vanzelfsprekend. Erkers leggen bijvoorbeeld een sterke relatie met de omgeving omdat een breed uitzicht, dikwijls ook op de eigen entree, mogelijk is.

Zicht op straat vanuit de woning moet geregeld zijn bij oplevering. Het politiekeurmerk heeft geen invloed op bewoners, die zichtlijnen blokkeren door ramen dicht te maken aan de binnenzijde of de tuin dicht te laten groeien. Voorlichting (W10) aan de bewoners over het hoe en waarom van de maatregelen is wel belangrijk.

Toelichting onderhoud groen

Het onderhoud van het groen moet gericht zijn op het voorkomen van dichtgroeien van zichtlijnen en het open houden van lichtcirkels rondom lantaampalen. Voor een zichtlijn geldt een maximale hoogte van groen van circa 1.20 meter. Achter een haag of plantsoenrand van deze hoogte kan iemand zich wel verstoppen. Om dit uit te sluiten, bijvoorbeeld op parkeerterreinen, kan het best een bodembedekkende beplanting worden toegepast (maximaal zo'n 50 cm hoog).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

"Ruimtelijke maatregelen kunnen de locatiekeuze van daders beïnvloeden. Die maatregelen moet dan erop gericht zijn de aanwezigheid van andere mensen te bevorderen, de overzichtelijkheid te vergroten, het aantal plaatsen waar een dader zich kan verstoppen en de toegankelijkheid voor daders verminderen." (bron: Hajonides et al. "Buiten gewoon Veilig" blz. 49 (over seksueel geweld))

“Een factor die de angst voor de omgeving bepaalt, is de mate waarin een bepaalde omgeving het plegen van een misdrijf voor een dader vergemakkelijkt (Schulte 1986, Newman, 1975). (...) De kenmerken van een dergelijke omgeving zijn:

- Onoverzichtelijk, men heeft geen zicht op wat er vlakbij gebeurt en men ziet geen anderen aankomen.
- Donkerte
- Onduidelijkheid, men kan zich niet oriënteren, men kan verdwalen
- Het ontbreken van keuzemogelijkheden of vluchtwegen
- De afwezigheid van andere mensen die zicht hebben op de situatie.”

(bron: Hajonides et al. “Buiten gewoon Veilig” blz. 53-54)

“Informeel toezicht werkt naar twee kanten. (...) daders een grote angst hebben voor getuigen. Zij zullen er alles aan doen om niet gezien te worden. (..) Het gaat om twee factoren:

- de mate waarin de dader zichtbaar is voor anderen
- de mate waarin mensen zich voor hun omgeving verantwoordelijk voelen. Een dader leest dit af (of denkt dit te kunnen aflezen) uit hoe goed of slecht een omgeving is. Naast effect op de dader heeft informeel toezicht effect op de beleving van vrouwen. De mogelijke aanwezigheid van anderen die te hulp zijn te roepen, vermindert het gevoel van dreiging.” (blz 57)

“Informeel toezicht uit woningen is een factor die veel effect heeft op het gedrag van daders. Het is namelijk een zeer constante factor. Voor een dader is het niet mogelijk snel na te gaan of er werkelijk iemand uit het raam kijkt.” (blz 60)

Ook voor vandalisme, inbraak in woningen en inbraak in auto's is zichtbaarheid een belangrijk criterium. Een dader stelt zich bij de keuze van zijn doelwit bij voortduring de vraag: ‘Val ik op’?

Bron t.a.v. het effect van zichtbaarheid op het delict woninginbraak: Modus Operandi onderzoek, eindrapportage daderonderzoek, 1991 (bevat verslag van interviews met ruim 100 woninginbrekers).

Bron t.a.v. het effect van zichtbaarheid op de delicten vandalisme, auto-inbraak: proefschrift ‘sociaal veilig ontwerpen’, Van der Voordt en Van Wegen, 1991. Deze auteurs hebben zelf onderzoek verricht in verschillende Haagse wijken om het effect van de onderscheiden ontwerpstrategieën op de onderscheiden delicttypen te testen. Zie hieronder bij ‘effect/werking’.

Het onderzoek van Van der Voordt en Van Wegen gaf het grootste effect van de ontwerpstrategie ‘zichtbaarheid’ te zien op onveiligheidsgevoelens, dat wil zeggen angst voor criminaliteit. Op vandalisme en inbraak in auto was het effect gering, maar wel aanwezig.

O3 Routes langzaam verkeer (nb)

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Centraal staat de vraag of er voor fietsers en wandelaars sociaal veilige routes van de woningen naar voorzieningen beschikbaar zijn. Dit hoeven niet alleen fiets- en wandelpaden te zijn, maar kunnen ook gewone straten zijn. Sociale veiligheid wordt gewaarborgd door het zicht en toezicht vanuit woningen, verlichting om dit zicht ook mogelijk te maken, situering op maaiveld, het ontbreken van tunnels en onderdoorgangen en de afwezigheid van rolluiken.

Naast ontsluitingsroutes is deze eis ook van toepassing op het gebruik van leefomgeving rondom de eigen woning, bijvoorbeeld op de looproute van de voordeur naar centrale parkeervoorzieningen.

Dag- en nachtroutes

Niet alle routes hoeven te allen tijde sociaal veilig te zijn. Overdag of als het druk is kan een route door het groen een aantrekkelijk alternatief zijn, terwijl op een stil moment of in het donker wordt gekozen voor een route langs de woningen. Deze eis benoemt de eerstgenoemde als 'dag- of recreatieve routes'. Deze route, bijvoorbeeld door een groenstrook, is in principe bedoeld voor gebruik als het licht is en afhankelijk van de keuze van de gebruiker. Om te voorkomen dat gebruikers denken dat een dergelijke route sociaal veilig is, wordt geen verlichting toegepast (voorkomen schijnveiligheid).

De nachtroutes zijn steeds sociaal veilig, door toezicht, bundeling van verkeersstromen en verlichting. Deze routes zijn zowel overdag als in het donker en in stille tijden te gebruiken. Hoofd fietsroutes langs doorgaande wegen moeten zichtbaar zijn vanaf de weg.

Verlichting

De verlichting van langzaam-verkeerroutes is een aandachtspunt. Traditioneel worden vooral de rijbanen verlicht. Dit betekent dat trottoirs en wandelpaden, en in mindere mate fietspaden, niet altijd verlicht zijn. Uitgangspunt voor het Politiekeurmerk Veilig Wonen® is dat alle openbare gebruikruimte verlicht is.

Toelichting tip

Door een open zone langs een fietspad in het groen te maken ontstaat meer overzicht over de route. Er zijn bijvoorbeeld langere zichtlijnen langs het pad en in bochten. Daarbij is een dergelijke lage beplanting langs een pad ook gemakkelijker in het beheer van het groen. De hoger wordende heesters hoeven minder vaak gesnoeid te worden om te voorkomen dat takken over het fietspad hangen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Functies langs routes laten sociale ogen aanwezig zijn. Hierbij kunnen verschillende soorten functies veel verschil maken. "Nachtcafés, gokhallen en pornoshops langs een route zullen zeker niet positief werken. Winkels (met name avondwinkels), buurthuizen, buurtcafés en andere sociaal-culturele voorzieningen, afgewisseld met woningen, kunnen wel bijdragen tot een gunstige verlevendiging van een route." (Hajonides, Buiten gewoon veilig, blz. 76)

Het belang van de functies is, dat ze mensen aanwezig laten zijn. Om ook vanuit de gebouwen zicht naar buiten mogelijk te maken, mogen bijvoorbeeld rolluiken het zicht niet belemmeren.

Voorbeelden

Hoogervorst heeft in een scriptie (Duistere puntjes in de lichtstad) de sociale veiligheid op langzaamverkeersroutes in Eindhoven onderzocht. Geconcludeerd werd, dat onveiligheidsgevoelens en zedendelicten vaak voorkomen op stille routes, waar bijvoorbeeld verkeerssoorten gescheiden zijn.

De Vrije Universiteit heeft in Enkhuizen de beleving van objectieve en subjectieve veiligheid onderzocht. Op dezelfde weg (dus dezelfde objectieve veiligheid) blijkt een aanzienlijk verschil in beleving als mensen naar het licht toe te fietsen of er juist vanaf te fietsen.

O4 Tunnels en onderdoorgangen (bb)

ACHTERGROND

Tunnels en onderdoorgangen kunnen zeer onaangename plekken zijn in het gebruik. Zij hebben meerdere kenmerken van plaatsen die als onveilig worden ervaren, bijvoorbeeld het ontbreken van informeel toezicht vanuit de omgeving. Bij een bestaande tunnel of onderdoorgang (met bestaande veiligheidsproblemen) moet worden gekozen voor een zo sociaal veilig mogelijke aanpassing.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Een goed overzicht door een rechte tunnel zonder aftakkingen, goede verlichting, een combinatie van gebruikers en veel zorg besteden aan de entrees zijn de inrichtingsvoorwaarden.

Om de overzichtelijkheid te vergroten dienen de aan- en afvoerwegen en de tunnel in één lijn te liggen. Als zowel fietsers, voetgangers als auto's van dezelfde tunnel gebruik maken en de paden op gelijke hoogte en in het zicht van elkaar liggen, wordt de sociale controle vergroot.

Flauwe hellingen geven fietsers en voetgangers betere vluchtmogelijkheden.

Onderhoud is belangrijk. Voor tunnels is dit vooral de vervanging van lampen bij vandalisme en het verwijderen van graffiti.

In een onderdoorgang, bijvoorbeeld bij poortwoningen, mag de toegang tot de woning of de berging niet in de onderdoorgang zijn opgenomen. Dit voorkomt nissen in de wanden en vermijdt het risico van een hangplek voor een entree van de woning. Juist in onderdoorgangen blijven snel groepjes staan. Het politiekeurmerk gaat uit van het te allen tijde veilig kunnen betreden van de woning, omdat de bewoner geen keuze heeft (gedwongen gebruik).

In poorten dient een duidelijke scheiding tussen rijbaan en trottoir te worden aangebracht, zeker wanneer er toch woningtoegangen in de poort liggen; anders zouden bewoners direct bij het verlaten van de woning door een rijdende auto geschept kunnen worden, of zou de voordeur geblokkeerd kunnen worden door een geparkeerde auto.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177).

Het probleem van vandalisme (kapotte verlichting), graffiti en stankoverlast door urineren is bij observatie gemakkelijk vast te stellen. Bewijzen dat bepaalde delicten zoals beroving of verkrachting vaker in/bij tunnels gepleegd worden, zijn niet voorhanden.

Er is geen systematisch onderzoek gedaan naar het concrete veiligheidseffect van de bij 'toepassing en interpretatie' genoemde ontwerpverbeteringen.

(Bron: Van der Voordt&Van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 86 t/m 94)

Voorbeelden

De Binckhorsttunnel in Den Haag is halverwege de jaren 80 aangepast, omdat de tunnel ernstige gevoelens van onveiligheid opriep. Kenmerkend waren de trappen en roltrappen bij de in- en uitgang, de lengte, de diepte, de bocht en de tekenen van vervuiling en vernielingen. Om de situatie te verbeteren zijn de overkappingen van de entree weggebroken en zijn de (rol-) trappen vervangen door luie trappen met een goot aan de zijkant voor fietsen.

Bron: Voordt, van der, van Wegen, Sociaal veiligheid ontwerpen, Delft/Den Haag, 1990.

Voor de bouw van een langzaamverkeerstunnel bij de Heinenoordtunnel zijn verschillende varianten vergeleken op facetten van sociale veiligheid. Opvallend aan deze tunnel zijn de diepe ligging (het is een geboorde tunnel) en de grote afstand tot de bewoonde wereld. Roltrappen en liften zijn nodig om de tunnel in en uit te gaan. Aanbevolen is onder andere de entree ruim en overzichtelijk te maken en daglichttoetreding goed te benutten. Ook binnen de tunnel is voor zo groot mogelijke overzichtelijkheid gepleit. Verder is aanbevolen tunnelwachten en camera's te laten waken over de veiligheid. Door alarmknoppen in de tunnel kunnen gebruikers in geval van nood installaties uitschakelen of om hulp vragen.

Bron: West 8 landscape architects b.v., Fiets- en landbouwverkeerstunnel Heinenoord, aspecten van sociale veiligheid, in opdracht van Directoraat-Generaal RWS, Bouwdienst RWS, 1994.

O5 Muren/vlakken/wanden; anti graffiti (bb)

ACHTERGROND

De eis gaat in eerste instantie uit van het proberen te vernijden van aantrekkelijke plekken voor graffiti. Dit zijn bijvoorbeeld gevels zonder ramen/gevelopeningen (zogenaamde 'blinde' gevels), plekken waar graffiti lange tijd blijft staan en door veel mensen gezien wordt (bijvoorbeeld geluidsschermen of kastjes voor nutsvoorzieningen) en plekken waarbij de omgeving zich weinig betrokken voelt. Door het ontbreken van dergelijke plekken zal minder graffiti voorkomen.

In tweede instantie gaat de eis dan over het onderhoud en verwijderen van graffiti. Het beleid voor het verwijderen van graffiti hangt dan sterk samen met de eis voor een beheerplan. Als eenmaal graffiti is geconstateerd is het van belang om dit snel te verwijderen om een neerwaartse spiraal te voorkomen. Graffiti geeft een gevoel van verloedering en beïnvloedt daarmee het veiligheidsgevoel negatief (bij jongeren overigens veel minder dan bij ouderen!). Zeer snel verwijderen blijkt ook het beste ontmoedigingsbeleid voor de daders te zijn en werkt daarmee preventief.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips om graffiti te voorkomen

- Gevels zijn kwetsbaar als ze zich direct in de openbare ruimte bevinden. Door een strook (lage) beplanting, bij voorkeur slecht doordringbaar door stekels, kan deze gevel afgeschermd worden.
- Graffiti in een gebouw voorkomen door afsluiting van de entreehal, goede materiaalkeuze, regelmatige controles en direct aanpakken van geconstateerde graffiti.
- Diefstalbeperkende maatregelen voor spuitbussen werken aan de andere kant van het graffiti-probleem. Veel verf wordt gestolen en het in winkels achter slot houden van spuitbussen of het apart houden van de spuitmondjes maakt diefstal moeilijker.
- Bij bouwterreinen worden regelmatig houten schuttingen geplaatst om de terreinen af te schermen. Er zijn kunstenaars en bedrijven die deze wanden van schilderingen voorzien. Veel graffiti-spuiters respecteren dit waardoor ongewenste graffiti wordt voorkomen.

Tips voor het onderhoud

Voor welk onderhoud wordt gekozen is sterk afhankelijk van de frequentie van bekladding en eigen voorkeuren. Mogelijkheden zijn schoonmaken, overschilderen of vervangen. Mogelijkheden zijn:

Kiezen voor materialen die gemakkelijk schoon te maken zijn. Deze moeten glad en niet-poreus zijn, bijvoorbeeld tegels of (gekleurde) panelen met een glaslaag. Bij gebruik van tegels kunnen deze beter zonder (kit)voegen worden geplaatst.

Anti-graffiti-coating aanbrengen om poreuze materialen zoals baksteen te beschermen. De coating maakt schoonmaken mogelijk. Er is daarna doorgaans wel verschil zichtbaar tussen het schoongemaakte gedeelte en de rest van de wand. Na het schoonmaken moet de (dure) coating weer opnieuw worden aangebracht.

Regelmatig overschilderen van de graffiti. Deze laatste variant kan goedkoper uitpakken en is vooral binnen in gebouwen aantrekkelijk. De gemeenschappelijke ruimten krijgen daardoor immers regelmatig een frisse, nieuwe verflaag.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Meer informatie

- Maatregelenboek 'veiligheidszorg door woningcorporaties' (Nationale Woningraad) blz.105-119
- Publicaties van SBR 'voorkomen en bestrijden van gevelbekladding' en 'gevelgids deel 4: antibekladding'
- Basisboek criminaliteitspreventie, hoofdstuk 3.3 (gegevens over eigenschappen van muren die ze gevoelig maken voor graffiti, alsmede aanbevelingen).
- Gids voor veiligheid; '66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid', blz 168-171 Vraag 33 'Hoe kan graffiti succesvol worden aangepakt?'

O6 Parkeren in de open lucht (bb)

ACHTERGROND

Geparkeerde auto's verminderen de aantrekkelijkheid van de woonomgeving en vragen veel ruimte. Om deze redenen bestaat de neiging om parkeerterreinen uit het zicht te leggen. Vormen van autocriminaliteit zijn echter veelvoorkomend delicten (diefstal van en uit de auto, vernieling). De situering van parkeerplekken met toezicht vanuit de woonomgeving is daarom belangrijk. Voor een vanzelfsprekende, natuurlijke surveillance moeten auto's dicht bij de woning en in het zicht parkeren, bijvoorbeeld langs het trottoir. Dit werkt als drempel voor de dader.

Door grote terreinen te verdelen in kleinere, van elkaar te onderscheiden eenheden vergroot de oriëntatie en herkenbaarheid. Gebruikers van parkeerterrein bij woongebouwen zetten dikwijls hun auto op een vaste plaats. Door deze gewoonte gaat men 'buur'-auto's en hun eigenaren kennen. Dit leidt tot contact als er iets mis is (minder anonimiteit).

Het opdelen in herkenbare delen, zicht op het terrein vanuit woningen, een goede verlichting met wit licht (zodat de kleur van auto's zichtbaar is) vermindert daarnaast de onveiligheidsgevoelens van gebruikers.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Zicht

Het politiekeurmerk vraagt zicht vanuit minimaal twee woningen op parkeerplaatsen. Vanzelfsprekend geldt hier: hoe meer, hoe beter. Overigens is het niet noodzakelijk dat iedereen zijn eigen auto kan zien, en ook woningen in andere complexen dan de getoetste wijk tellen mee. Het is wel te verwachten dat mensen eerder geneigd zijn in te grijpen bij onraad als ze de eigenaar van een auto kennen. Dicht bij de woning parkeren verdient daarmee, ook vanwege het gebruiksgemak, de voorkeur.

Bij de situering van parkeerplaatsen moet aan het zicht vanuit woningen op andere voorzieningen gedacht worden. Auto's moeten niet het zicht op bijvoorbeeld speelvoorzieningen, langzaamverkeerroutes en bushaltes wegnemen.

Compartimenteren

Achtergrond van het compartimenteren (opdelen in kleinere eenheden) is oriëntatie. De compartimentering geeft de omgeving eigenlijk een aantal kenmerken, waarmee iemand zijn geparkeerde auto terug kan vinden op een groot terrein. Grotere terreinen komen bijvoorbeeld voor bij grote woongebouwen of voorzieningen als een winkelcentrum of sporthal.

Kleine groepjes parkeerplaatsen (maximaal 20 op een rij) zijn van elkaar gescheiden door looppaden, laagblijvend groen, hagen, opgesnoeide bomen e.d. Het terrein moet verder de volgende kenmerken hebben:

- Onbelemmerde zichtlijnen
- Goede verlichting
- Duidelijke en logische looproutes van de parkeerplaatsen naar de entree van de woning, het woongebouw of aanliggende voorzieningen.

Parkeerplaatsen

Hoewel hiervoor geen concrete norm is, is het van belang om in het advies ook naar eventuele parkeeroverlast te kijken. Er moeten voldoende (en veilige) parkeerplaatsen in de woonomgeving aanwezig zijn. Overlast kan bijvoorbeeld blijken uit een enquête en blijkt in de praktijk een belangrijke bron van ergernis. Een tekort aan parkeerplaatsen is niet gemakkelijk op te lossen in bestaande situaties.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Voorbeelden

Bij een flat in Hengelo nam de autocriminaliteit aanzienlijk af na herinrichting van het parkeerterrein. De herinrichting hield onder andere in dat hoge bosschages werden verwijderd, zodat vanuit de flat weer zicht is op de geparkeerde auto's.

In Egmond is in het project Churchillaan) het langsparkeren gewijzigd naar haaks op de weg parkeren. Er ontstaat hierdoor een zichtlijn vanuit de woningen aan de overzijde van de straat langs de portieren. In dit project heeft dit geleid tot een vermindering van de inbraak in auto's.

O7 Achterpaden (bb)

ACHTERGROND

De achterzijden van woningen zijn kwetsbaar voor woninginbraak. De achterpaden vormen een toegang voor deze achterkanten. Daarnaast voelen gebruikers zich in de –vaak smalle en onoverzichtelijke- paden onveilig. De eisen van het politiekeurmerk richten zich op het terugdringen van de anonimiteit en verhogen van betrokkenheid in de paden door een beperkt aantal tuinen op het pad te laten uitkomen en geen doorgaande routes te creëren. Door het pad zo te maken dat het in een oogopslag is te overzien (verlicht, kort, breed, geen nissen of zijtakken), is deze ook prettig in het gebruik.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Om het veiligheidsgevoel in het pad te vergroten is het aan te raden als bewoners vanuit de achtertuintuin op het pad kunnen kijken. Het vergroot daarbij ook de kans op herkenning van een dader. Deze zichtlijnen zijn echter niet verplicht in het keurmerk en veel bewoners plaatsen in de praktijk vanuit privacyoverwegingen een heg of schutting.

Door het volledig kunnen overzien van een achterpad wordt het onveiligheidsgevoel verninderd. Bij de entree van het achterpad kun je beslissen of er iets aan de hand is en of je wel of niet het pad in wilt. Hiervoor mogen er geen zijpaden of nissen (verbredingen e.d.) zijn.

Doodlopende paden hebben daarbij het voordeel dat er geen netwerk van achterpaden ontstaat, waardoor iemand zich vrijwel ongezien door de wijk kan bewegen. Een doorlopende structuur wordt in praktijk ook gebruikt door spelende kinderen, fietsers en bromfietzers waardoor overlast ontstaat.

Een pad kan doodlopend worden gemaakt door de schuren van woningen op het pad te plaatsen. Dit is een betere afsluiting dan een hek, waar maatregelen moeten worden genomen om overklimming te voorkomen. Een dergelijke afsluiting levert meer voordelen op zoals een grotere acceptatie van de bewoners en minder vierkante meters verharding om te onderhouden)

Onthoeking

De onthoeking van een knik in een pad heeft als doel de hoek overzichtelijk te maken en het verstoppend achter de hoek onmogelijk te maken ('boe-hoek'). De onthoeking moet precies de omschreven maat hebben; kleiner werkt niet goed genoeg. Als de onthoeking groter is ontstaat een klein pleintje dat juist aantrekkelijk kan zijn om te staan/hangen en dit is ongewenst.

Als in de bestaande bouw er geen mogelijkheid is om een pad te onthoeken kan een bolkopspiegel (halve bol, met een kwart bol kan men aan de rand gaan hangen) overzicht bieden over een zijpad. De spiegel monteren met beveiligde schroeven. In verband met het voorkomen van aanslag wordt de spiegel doorgaans uitgevoerd in roestvrijstaal.

Het verbindingspad tussen de openbare weg en het daadwerkelijke achterpad moet minimaal 2 meter breed zijn. De breedte van het achterpad zelf is afhankelijk van het aantal aanliggende woningen.

Breedte

Het politiekeurmerk eist als minimum-breedte van het achterpad 1,5 meter. Deze breedte zorgt ervoor dat mensen elkaar redelijk kunnen passeren en het pad overzicht biedt. Bij grotere aantallen woningen wordt dit verbeterd door het pad breder te maken. De gekozen zijn maten zijn afgestemd op standaard betontegels (30 bij 30 cm).

Afsluiten

De eis O7 geeft bij meer dan 10 woningen per zijde het afsluiten met een poort als mogelijkheid in plaats van verbreden van het pad. Verbreden heeft echter verreweg de voorkeur, omdat dit niet afhankelijk is van de organisatorische maatregelen door de bewoners. Een poort vraagt discipline van de bewoners, zeker als het er

veel zijn; er zijn veel sleutels in omloop, er kan geluidsoverlast optreden door het dichtvallen van het metalen hek, er is niet altijd een muur om de poort tussen te zetten, drangers werken vaak niet meer na enige tijd, spelende kinderen kunnen niet gemakkelijk heen en weer tussen woning en openbare ruimte.

In de nieuwbouw zijn de bewoners dikwijls nog niet bekend waardoor er niet goed afspraken gemaakt kunnen worden en bewoners het nut van de poort niet inzien. In de bestaande bouw werkt het afsluiten van een achterpad vaak beter. Bijvoorbeeld in de Amsterdamse binnenstad leverde het afsluiten positieve resultaten op. In deze omstandigheden is er draagvlak bij de bewoners om de poort goed te gebruiken.

Een poort –ook niet afgesloten- of boog werkt als een drempel naar het achterpad, doordat het achterpad een semi-private karakter krijgt. De barrière om een dergelijk achterpad in te gaan is groter. Deze oplossing is natuurlijk onvoldoende als een afgesloten poort wordt geëist.

Verlichting

Verlichting in het achterpad maakt ook in het donker het pad te overzien en de kans op herkenning van een dader groter. Openbare verlichting heeft de voorkeur vanwege het geregelde onderhoud, maar er kunnen ook armaturen (met schemerschakelaar, niet uit te schakelen) aan de bergingen worden aangebracht. Het onderhoud en de elektriciteit komt dan voor rekening van de bewoner. De lamp moet het achterpad verlichten en geen schaduwen werpen. Door meerdere armaturen is de gelijkmatigheid van de verlichting door deze oplossing dikwijls goed.

Verlichting bij de entree, op de openbare weg, moet in het midden van het pad staan om het pad te verlichten en om schaduwen te voorkomen.

Er is geen eis gesteld aan het niveau van de verlichting. Bij het aanbrengen van armaturen kan de norm voor openbare verlichting als richtlijn dienen. Vooral de gelijkmatigheid is belangrijk. Het kan overigens soms zo zijn dat armaturen dan op een grotere afstand geplaatst kunnen worden dan de genoemde 15-20 meter, maar dan moet de verlichting minimaal aan de eisen voor openbare verlichting voldoen.

Een mogelijkheid om de openbare verlichting te financieren is het aanbrengen van openbare verlichting en deze overdragen aan de gemeente, waarbij een beheerfonds voor het gekapitaliseerde beheer (25-40 jaar) meegeleverd. De projectontwikkelaar koopt op deze wijze de verlichting voor een groot aantal jaren af. Er worden ook palen/armaturen met zonnepanelen geleverd.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Bij woninginbraken is de binnengedrongen zijde van de woning in ongeveer driekwart van de gevallen de achterzijde. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 30) Om deze reden dient de toegankelijkheid van de achterzijde beperkt te worden en dient goede verlichting aanwezig te zijn. Uit hetzelfde onderzoek blijkt, dat de aanwezigheid van een goede vluchtweg één van de factoren is waar daders op letten. (Modus operandi Woninginbraken, blz. 86). Dat rechtvaardigt de keuze voor een doodlopend achterpad.

Doch niet alleen qua inbraak, ook qua veiligheidsbeleving zijn er bewijzen dat achterpaden veel aandacht verdienen in het ontwerp. Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177). Achterpaden scoren op veel van bovenstaande kenmerken.

Uit oogpunt van veiligheidsbeleving is het creëren van doodlopende achterpaden ongewenst.

Dit lijkt strijdig met het belang van inbraakpreventie, waar doodlopende paden juist gunstig zijn.

Verzoening van beide belangen leidt tot de richtlijn om achterpaden wel doodlopend, maar tegelijkertijd ook kort en breed te maken.

“Mensen voelen zich alleen dan prettig, wanneer zij een bepaalde afstand tot elkaar kunnen houden.

Vanzelfsprekend hangt de gewenste afstand af van de aard van het contact. Volgens E.T. Hall zijn in de contacten tussen mensen vier zones te onderscheiden: de intieme afstand (tot ca. 0,5 m), de persoonlijke afstand (0,5 – 1,2 m), de sociale of zakelijke afstand (1,2 – 4 m) en de openbare afstand (vanaf 4 m). Dit betekent dat er voldoende licht zou moeten zijn om een vreemde op een afstand van ca. 4 m te kunnen identificeren. Deze afstand maakt het mogelijk in geval van bedreiging een defensieve of ontwijkende actie te ondernemen, bijvoorbeeld de tuin van de burens in vluchten.

Een breedte van minimaal 1,5 m. maakt het bovendien mogelijk elkaar te passeren zonder in de intieme zone te komen.

O8 Openbare parkeergarages (bb)

ACHTERGROND

De norm in het politiekeurmerk voor zowel openbare parkeergarages als alleen door bewoners gebruikte garages is afgeleid van de VEXPAN-norm. Parkeergarages worden door veel mensen als onveilig en niet prettig ervaren. Informeel toezicht ontbreekt hier vrijwel volledig. Een zorgvuldig ontwerp is daarom noodzakelijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Niet als bij andere voorzieningen in de woonomgeving ligt de nadruk van de eisen van het politiekeurmerk op het veilig kunnen gebruiken van de voorziening. In dit geval dus het parkeren van auto's. Bij het parkeren in een openbare parkeergarage is ook de route van de woning naar de garage van belang (eisen langzaamverkeerroutes).

Wellicht ten overvloede: de woonwijk krijgt een keurmerk, niet de individuele gebouwen in deze wijk, zoals een parkeergarage.

Een uitgebreide toelichting is ook gegeven bij de toelichting op C13 'parkeergarages behorende bij een complex'.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Plaatsen die onveilig worden gevonden hebben vaak één of meer van de volgende kenmerken: onoverzichtelijk, gebrekkige zichtbaarheid, onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden voor het beheer, onvoldoende sociale controle, concentraties van probleemgroepen, onvoldoende uitwijkmogelijkheden, onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik. (Bron: Van der Voordt, van Wegen, Sociale veiligheid en gebouwde omgeving, blz. 177)

Van de hierboven genoemde kenmerken komen onoverzichtelijkheid, gebrekkige zichtbaarheid, onvoldoende sociale controle, onvoldoende uitwijkmogelijkheden en onvoldoende keuzemogelijkheden c.q. gedwongen gebruik in parkeergarages vaak voor.

Van der Voordt en van Wegen (Sociaal veilig ontwerpen) beschrijven drie onderzoeken die de richtlijnen onderbouwen. In het eerste onderzoek zijn het aantal autoinbraken en autodiefstallen in een parkeergarage in Engeland gedaald door een combinatie van maatregelen:

- "Opvullen van de gevelopeningen met gaas, om inklimmen te voorkomen;
- Vervanging van de toegangsdeur voor voetgangers door een zelfsluitende (stalen) deur, die alleen als uitgang te gebruiken is;
- Betere verlichting;
- Vestiging van een taxibedrijf pal naast de entree om een zekere natuurlijke surveillance te bewerkstelligen." (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 81)
- Met een beperkte toegankelijkheid, betere verlichting en meer sociale controle is de veiligheid verbeterd.

In het tweede onderzoek gaat het om een parkeergarage in Rotterdam, waar vreemden binnen kwamen en de situatie onoverzichtelijk was. De toegankelijkheid is beperkt, camera's zijn geïnstalleerd en een bewakingsdienst is ingesteld. Hierna is het aantal auto-inbraken sterk teruggelopen.

Het derde onderzoek betreft een parkeergarage in Den Haag. "Vervuiling, illegaal gebruik, geluidshinder (o.a. van sleutelactiviteiten en roldeuren), diefstal uit en van auto's, onvoldoende verlichting en angst om 's avonds of 's nachts van de garage gebruik te maken, zorgden voor veel ergernis. Als onderdeel van een verbeteringsprogramma voor de woonomgeving als geheel is inmiddels een pakket maatregelen uitgevoerd. Zo is de verlichting verbeterd en zijn reparaties aan het hekwerk en hang- en sluitwerk uitgevoerd. Voorts is men op een beter sleutelsysteem overgegaan. (...) Een andere maatregel betrof de verdere compartimentering van de

garage in acht afgesloten delen van gemiddeld 22 plaatsen, elk met een eigen ingang. Door middel van een sticker op de voorruit valt gemakkelijk te controleren of er illegaal geparkeerd wordt. Het beheer en schoonmaakonderhoud zijn geïntensiveerd.” (Van der Voordt, van Wegen, Sociaal veilig ontwerpen, blz. 82) Na deze maatregelen is het aantal auto inbraken sterk gedaald.

Verder informatie over parkeergarages is te vinden in de NEN-norm 2443 of de Toetslijst van de vereniging van parkeergarage-exploitanten (VEXPAN). Het rapport ‘Kwaliteitsmeting parkeergarages Rotterdam Rijnmond, 1994-1997’ geeft informatie over de toepassing van de VEXPAN-lijst in voorbeeldprojecten. (ANWB, maart 1998).

O9 Voorzieningen voor het stallen van fietsen (bb)

ACHTERGROND

Diefstal van fietsen is het meest heling-gevoelige delict in Nederland en kent een extreem hoog slachtofferschap (circa 700.000 gestolen fietsen per jaar). De eis voorziet er dus in om voldoende veilige stallingsplekken te bieden aan bewoners. Dit speelt vooral een rol in bestaande stedelijke wijken, waar niet alle woningen over (met de fiets bereikbare) bergingen beschikken.

De tweede invalshoek is het verminderen of voorkomen van overlast door rondslingerende fietsen. Dit heeft met name betrekking op de entrees van woongebouwen. Hier moeten plekken zijn om fietsen van bezoekers en bewoners (overdag) neer te zetten. Deze voorzieningen in de openbare ruimte moeten zijn afgestemd op de drukke tijden. Daarnaast is deze eis ook van toepassing op bijvoorbeeld scholen en sportvoorzieningen.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Voor fietskluizen of klemmen geldt:

- situeren op plekken waar ze geen obstakel vormen
- goed in het zicht
- in de directe nabijheid van entrees en aansluitend bij door fietsers gebruikte routes.

Door een onlogische situering worden deze fietsklemmen niet gebruikt, maar fietsen alsnog (hinderlijk) voor de deur geparkeerd.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit slachtofferenquêtes blijkt fietsendiefstal een groot probleem te zijn. Dat rechtvaardigt de aandacht voor veilige stallingsvoorzieningen. Bewijzen voor het veiliger dan wel minder veilig zijn van verschillende typen stallingsvoorzieningen zijn niet voorhanden.

Veel informatie over fietsenstalling is te vinden in de publicatie van het CROW 'Plaats maken voor de fiets'.

Verder onderzoek

Nader onderzoek naar fietsdiefstal in de woonomgeving en welke stallingsmogelijkheden hiervoor de beste bescherming bieden.

O10 Haltes openbaar vervoer (bb)

ACHTERGROND

De toepassing van de eis moet gericht zijn op het voorkomen van onveiligheidsgevoelens bij de gebruikers van de halte en het voorkomen van vernieling. Een bushalte is in veel aspecten te vergelijken met ander straatmeubilair, zie ook O11.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Tips bij de advisering

- Een clustering van aanwezige voorzieningen, bijvoorbeeld met een afvalbak en telefooncel, verbetert het gebruiksgemak en geeft een grotere kans op sociale controle.
- Een van de redenen om het glas in een bushalte te vernielen is om de posters er uit te halen. Afsproken kan worden om bij gewilde posters de kast open te laten (niet op slot te doen) om vernieling tegen te gaan. Men kan ook de mogelijkheid creëren om deze, gewilde posters af te halen bij bijvoorbeeld de gemeente of het HALT-bureau. In de gemeente Hoorn zijn hiermee positieve ervaringen.
- Om erosie-vandalisme te voorkomen is een snelle vervanging door kapotgeslagen ramen nodig. De beheerders vanabri's (Publex in stedelijke gebieden en Alrecon bij het streekvervoer) doen dit overigens al. De toepassing van slagvaste materialen brengt ook uitkomst op vandalisme-gevoelige plekken.
- Haltes voor openbaar vervoer moeten niet worden gesitueerd bij hangplekken of andersoortige overlastplekken, om onveiligheidsgevoelens bij de gebruikers van de halte te voorkomen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Haltes van openbaar vervoer hebben, zij het meestal minder pregnant, dezelfde ongunstige kenmerken als tunnels: stil, afgelegen, donker, geen sociale ogen, soms hangplek.

Ook de opmerkingen over de waarneembare vandalismeschade, graffiti en (stank)overlast zijn vergelijkbaar met tunnels

Echter ook hier weer geen keiharde bewijzen voor een verhoogde kans op bepaalde delicten en evenmin inzicht in de bijdrage van bepaalde ontwerpverbeteringen aan de veiligheid.

Wel bekend is dat drie ondergrondse NS stations, waar veel aandacht is besteed aan veiligheid, qua veiligheidsbeleving hoger scoren dan het gemiddelde bovengrondse station. Ontwerpverbeteringen tezamen hebben dus een bewezen veiligheidseffect.

O11 Straatmeubilair (bb)

ACHTERGROND

Inrichtingselementen in de openbare ruimte dragen bij aan een attractieve omgeving. Straatmeubilair is nogal eens het doelwit van vernielingen en graffiti. De eis is gericht op het voorkomen van deze vernielingen en een sociaal veilig en prettig gebruik mogelijk te maken.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Doorgaans levert het toepassen van de eisen voor straatmeubilair weinig problemen op, behalve ten aanzien van de eis dat een bank minimaal 15 meter van een woning geplaatst moet zijn. Deze maat is gebaseerd op grotere plantsoenen/pleinen. In bepaalde situaties, bijvoorbeeld een hofje met een speelplek in het midden, zijn er geen plekken die 15 meter van de voorgevel van de woningen liggen. Indien hier speeltoestellen staan dan eist O12 'voorzieningen voor jongeren' echter een bank. Deze tegenstrijdigheid wordt in de praktijk momenteel als volgt opgelost:

- Komt deze situatie voor aan de voorzijde van woningen dan is de eis voor minimaal 15 meter ondergeschikt aan de eis voor een bank bij speelvoorzieningen. Een ongewenst gebruik van een bank is aan de voorzijde van woningen (de openbare kant) minder vervelend dan aan de achterzijde (de privé-kant).
- Aan de achterzijde van de woning is een bank (en speelvoorzieningen) binnen 15 meter van de achtertuin (erfgrens) niet mogelijk. Dit veroorzaakt in de zomer overlast bij gebruik van de tuin.

Vervuiling en vernieling leidt snel tot kwaad tot erger. Het plaatsen van voldoende afvalbakken voorkomt zwerfvuil en vervuiling van de omgeving. Zwerfvuil verschilt sterk van wijk tot wijk en moet afgestemd op de situatie worden bestreden (zie ook beheerplan en toezicht). Beheerders moeten blijven controleren of de wijk voldoende schoon blijft.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Clarke en Mayhew onderscheiden 8 manieren om daders minder gelegenheid te geven crimineel gedrag te vertonen.

- target hardening (object versteviging): het doelwit beter bestand maken tegen crimineel gedrag door bijvoorbeeld stevige materialen en flinke sloten;
- target removal (object verwijdering): het doelwit verwijderen, zodat het niet gestolen of beschadigd kan worden;
- removing the means of crime (criminele-middelen-reductie): bijvoorbeeld losse stenen vast leggen, zodat ze niet als projectiel gebruikt kunnen worden;
- reducing the pay-off (batenreductie): door bijvoorbeeld waardevolle bezittingen te graveren is het voor inbrekers moeilijker ze te verkopen;
- formal surveillance (formele controle): personen die speciaal voor de beveiliging aanwezig zijn zoals politie en bewakingspersoneel;
- natural surveillance (informele controle): passanten en bewoners die toezicht kunnen houden;
- surveillance by employees (semi-formele controle): personen die voor hun beroep aanwezig zijn, maar niet met het doel toezicht te houden, bijvoorbeeld winkelpersoneel;
- environmental management (ruimtelijk beheer): bijvoorbeeld het scheiden van voetbalsupporters en het vermijden van te veel kinderen in een wooncomplex.

(Clarke, Mayhew, *Designing Out Crime*, blz. 5 en van Soomeren, *Criminaliteit en gebouwde omgeving*, blz. 51). Deze uitgangspunten zijn in het bijzonder van toepassing op straatmeubilair.

Dat zichtbaarheid van de voorzieningen belangrijk is, blijkt uit het onderzoek van van Dijk en van Soomeren, *Vandalisme in Amsterdam*, blz 125. Hier staat vermeld dat grote vernielingen aan lantaarnpalen en haltepalen (voor het openbaar vervoer) vaker plaatsvinden op onzichtbare plekken.

Ook in het onderzoek van Korthals Altes (*Defensible Space in Amsterdam*) blijkt dat straatmeubilair moeilijker beheerbaar is als het in een anoniem gebied staat. Als objecten daarentegen in het zicht staan van mensen die er belang aan hechten (bijvoorbeeld bankjes voor een bejaardenhuis, die de bewoners tijdens hun wandelingen regelmatig gebruiken), worden de objecten in de gaten gehouden en worden vernielingen gemeld aan politie en onderhoudsdienst.

O12 Voorzieningen voor jongeren (bb)

ACHTERGROND

Bewoners, en met name kinderen en jongeren, moeten voldoende ruimte voor spelen en recreëren hebben in de (directe) woonomgeving. Dit voorkomt overlast door het gebruiken van niet geschikte plaatsen, bijvoorbeeld door geluidsoverlast vlak bij woningen (denk hierbij juist aan achtertuinen) of verkeersonveiligheid.

De verschillende plekken moeten zijn afgestemd op de behoefte, dus op het aantal en de leeftijdscategorie van de jongeren in de wijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De eis betreft het zorgen voor ruimte om te spelen en niet alleen om het plaatsen van speeltoestellen. Er moet daarbij voldoende aanbod zijn voor de leeftijdscategorieën van kinderen in de wijk. Grofweg kunnen drie leeftijdscategorieën worden onderscheiden, die op een eigen manier gebruik maken van de woonomgeving;

- Kinderen tot 6 jaar (vooral in de tuin, dicht bij huis, kleine speelplekken)
- 6 tot 12 jaar (divers spel, zowel toestellen, als sport, kijken, ruige plekken, vooral in de eigen woonwijk.
- Ouder dan 12 (nadruk op sport en bij elkaar komen, 'rondhangen'. Geen begrenzing in de wijk)

Vooraf de twee oudste leeftijdsgroepen hebben een sterke voorkeur voor plekken waar dingen gebeuren, waar iets te kijken is. Een breed trottoir is daarom vaak een populaire speelplek.

Speeltoestellen zijn te beschouwen als straatmeubilair en moeten aan dezelfde eisen voldoen.

Het beheer en onderhoud van speeltoestellen is aan voorwaarden verbonden volgens het zogenaamde 'attractiebesluit'. Om veilig spelen mogelijk te maken stelt het attractiebesluit voorwaarden aan de constructie, valhoogte, ondergrond e.d.

Tips bij de advisering

- Welke speelvoorzieningen nodig zijn kan het best bepaald worden met de bewoners in de wijk. De speelplekken, vooral voor de allerkleinsten, kunnen samen met de bewoners worden ingevuld, uitgaande van een vooraf bepaald budget. Door zelfwerkzaamheid van de buurt biedt dit budget meer ruimte voor aankoop en de kwaliteit van de plek. Omdat de bewoners sterk betrokken zijn bij de plek komt vandalisme minder voor.
- Om tot een goede afstemming te komen moet de gemeente een actief beleid voeren op de aanwezige plekken en voorzieningen. Er moet ruimte blijven voor verandering, want de wijksamenstelling wijzigt immers. Het kan bijvoorbeeld een taak van het wijkbeheer zijn om in regelmatig overleg met de bewoners voorzieningen in stand te houden of aan te passen.
- Door bij trapveldjes rekening te houden met de traprichting voorkomen worden dat de bal frequent in tuinen komt, of kinderen achter de bal aan de straat op rennen.

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Speelplaatsen en de directe omgeving daarvan hebben een verhoogd vandalisme risico. "Deze gebieden lopen vooral veel kans op beschadiging en slijtage ten gevolge van (te wild) spelen. Een voetbal gaat per ongeluk door de ruit, de bal vliegt op het dak, enz. Daarnaast vinden er ook meer moedwillige vernielingen plaats." Open plekken die geschikt zijn om als speelplaats te dienen maar daar niet voor bedoeld zijn (schoolpleinen, bouwterreinen, enz.). Hier komen dezelfde vernielingen voor als op officiële speelplaatsen." (SBR, beveiliging van gebouwen deel 2, meergezinswoningen)

O13 Overlastgevende voorzieningen (bb)

ACHTERGROND

Het Politiekeurmerk Veilig Wonen® richt zich op de woonomgeving en is geen keurmerk voor een voorzieningengebied of winkelcentrum. Deze eis is opgenomen omdat bewoners gebruik maken van de voorzieningen die in hun woongebied liggen en er geen overlast van moeten ondervinden. De menging van functies vergroot de levendigheid, de kans op contacten en de binding met de wijk. De eis richt zich dus op de situering van de voorzieningen ten opzichte van de woningen (een gunstige, veilige situering betekent dat mensen zich niet laten afhouden van het gebruik) en op de (loop)-routes er naar toe.

Het mengen van een woonfunctie in het voorzieningengebied heeft als voordeel dat er meer controle en toezicht is en na sluitingstijd geen anonieme, verlaten gebieden ontstaan. Om ook een prettige woonsfeer te laten ontstaan moeten woningen en toegangen zorgvuldig ontworpen worden.

Grotere groepen mensen veroorzaken overlast, door de verkeersstromen of het aantal geparkeerde auto's. Waar veel mensen zijn, zijn ook relatief veel delicten. Voorzieningen die veel publiek van buiten de wijk trekken, horen daarom niet in de woonomgeving thuis. Een wijk- of buurtcentrum met een buurtfunctie kan de sociale samenhang versterken. De gebundelde voorzieningen werken juist als een spil in de wijk.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

Onderscheid is gemaakt in dag- en nachtgebruik. Overdag moet het voorzieningengebied een positieve uitstraling hebben (ontmoetingsplaats, betrokkenheid). 's Nachts (donker) moet bij voorkeur geen verlaten, ongecontroleerd gebied ontstaan. Dit geldt in ieder geval voor de plekken die 's avonds en 's nachts nog gebruikt worden zoals een afhaaloket van een apotheek, de PIN-automaat of een openbaar vervoer halte. Er moeten veilige alternatieve routes beschikbaar zijn, bijvoorbeeld in het zicht van woningen.

Rondom voorzieningen, als videotheken, snackbars en koffieshops, kunnen groepen jongeren blijven hangen. Bij de situering van deze voorzieningen moet rekening gehouden worden met de overlast die dit veroorzaakt.

Om voorzieningen te reguleren beschikt de gemeente over diverse instrumenten, zoals het bestemmingsplan (bestemming en gebruik panden), milieuvergunning (bijvoorbeeld voor horeca wel of geen terras) en de algemene plaatselijke verordening (APV). Dit instrumentarium kan gebruikt worden om specifieke eisen aan voorzieningen te stellen, waardoor het risico op overlast vermindert. Deze bieden geen garanties; ook handhaving is van belang. Handhaving is overigens geen eis in het politiekeurmerk.

Aandachtspunten bij de locatie en plaatsing van een buurtcentrum om geen overlast te veroorzaken zijn:

- Geen complexen, maar aparte gebouwen tussen de woonbebouwing met wederzijds zicht.
- Multi-functioneel gebruik
- Entree dicht bij de openbare weg met fietsenstalling en parkeerplaatsen in de nabijheid
- Goed zicht op het gebouw, geen obstakels.

Meer informatie is onder andere te vinden bij: ··

- Informatiepunt Lokale Veiligheid (www.ilv.nl)
- Gids voor veiligheid deel 1 '99 vragen over veiligheid en hun antwoorden"
- Gids voor veiligheid deel 2 "66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid"
- Handboek integrale veiligheidszorg

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Jacobs ziet in functiemenging een belangrijke manier om sociale ogen aanwezig te laten zijn. Monofunctionaliteit is niet per se onveilig. Bijvoorbeeld een woongebied kan heel goed veilig zijn. Andersom is functiemenging niet altijd veilig: de veiligheid hangt sterk af van het soort functies dat aanwezig is. (de Savormin

Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 102, 103). Bijvoorbeeld de Jordaan en de Wallen zijn de twee wijken van het centrum van Amsterdam waar de meeste vernielingen voorkomen, terwijl ze beroemd zijn om hun rijke straatleven en om het feit dat het bijna 24 uur per dag druk is op straat. Ook zijn er veel ramen aanwezig waar vanuit toezicht mogelijk is. (de Savornin Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 101)

In gebieden waar veel jongeren tussen 10 en 17 jaar oud wonen, wordt veel vernield. "Uit verschillende onderzoeken blijkt namelijk, dat veel jongeren in deze leeftijdsgroep wel eens wat vernielen (globaal gesproken 2 van de 3 jongens en 1 van de 3 meisjes). Jeugdige vandalen opereren voornamelijk in hun directe woonomgeving. Met het klimmen der jaren neemt de kans toe dat jongeren ook buiten de eigen woonomgeving hun vertier gaan zoeken. Winkelcentra en binnensteden komen dan (nog) meer in trek. Dat is ook de reden dat woongebouwen in de nabijheid van winkelcentra rekening moeten houden met extra overlast." (van Soomeren, Criminaliteit en gebouwde omgeving, blz. 161)

De routes naar voorzieningen zijn gevoelig voor delicten. Deze wegen worden namelijk gebruikt door allerlei mensen en dus ook door daders. Daders leren door de route ook de ruimten erlangs kennen. Dit vergemakkelijkt het plegen van een daad: ze kennen het gebied en vreemden vallen er minder op. (De Savornin Lohman, ruimtelijke planning en criminaliteit, blz. 59 en Van Soomeren, criminaliteit en gebouwde omgeving, blz. 56)

O14 Toezicht woonomgeving (bb)

O15 Beheerplan woonomgeving (bb)

ACHTERGROND

Beheer en onderhoud van de omgeving zorgen voor een wijk die schoon en heel blijft. Mensen voelen zich veiliger in een wijk met een attractieve, goed verzorgde indruk. Kapotte, vernielde elementen en vuil verminderen de attractiviteit en de betrokkenheid van de bewoners. Een neerwaartse spiraal is het gevolg (erosie-vandalisme). Gericht beheer en toezicht moeten dit voorkomen

Voor het politiekeurmerk is het van belang dat in het stadium van planvorming door de betrokken beheerders met alle betrokkenen nadenken over dit op peil houden van de omgeving. Een goed beheergericht ontwerp maakt het toekomstige beheer gemakkelijker en beter uitvoerbaar.

TOEPASSING EN INTERPRETATIE

De doelstelling van deze eis is het maken van afspraken over het toekomstige onderhoud en het beheer van de wijk. Zo veel mogelijk partijen moeten hierin betrokken worden, bijvoorbeeld de gemeente als eigenaar/beheerder van de openbare ruimte, woningcorporaties, bewoners (vereniging van eigenaren, huurdersvereniging), politie, brandweer, welzijnswerk. In het beheerplan vastgelegde afspraken kunnen bijvoorbeeld gaan over het reageren op klachten en geconstateerde vernieling of het gezamenlijk verwijderen van graffiti (zeker als het racistisch of aanstootgevend is). Zowel preventie als de handhaving spelen een rol. Het beheerplan zal per keurmerkwijk sterk verschillen, afhankelijk van de grootte en geschiedenis van de wijk.

Voor de toetsing van het keurmerk is het vastleggen van de afspraken in een document voldoende. Er hoeft geen volledig 'technisch' beheerplan te zijn, waarin alle reguliere onderhoudsmaatregelen zijn beschreven.

Mogelijke aandachtspunten in het beheerplan:

- Omschrijvingen verantwoordelijkheden en taken betrokken partijen
- Overleg (regulier bewonersoverleg, bewonerscommissie, wijkoverleg, informatieavonden enz.)
- Regeling voor controles op vervuiling, vernieling en graffiti
- Hoe om te gaan klachten; meldpunt, criteria voor opvolging
- Bemiddeling bij burenruzies en (geluid)overlast
- Afstemming reguliere onderhoudsmaatregelen van verschillende beheerders (bijvoorbeeld groen van gemeente en corporatie), met name ten aanzien van opruimen zwerfvuil, herstellen vernielingen en verwijderen graffiti (met name aanstootgevende, racistische, discriminerende graffiti).
- Participatie en zelfbeheer van bewoners in het beheer
- Brandveiligheid, vluchtplan (in gebouwen)

Er hoeft niet altijd een apart document opgesteld te worden om aan deze eis te voldoen. Soms liggen de bedoelde afspraken al vast in wijkontwikkelingsplannen of wijkveiligheidsplannen. In kleinere koopcomplexen zijn de afspraken goed vast te leggen in de overeenkomst van de vereniging van eigenaren.

Toezicht

Onderscheid is te maken naar informeel, semi-formeel en formeel toezicht.

Het formele toezicht kan bestaan uit politie, stadswachten of bewakingsdiensten. Voor afspraken in de wijk is een wijkagent van groot belang. Het semi-formele toezicht bestaat uit huismeesters, buurtconciërges of wijkmeesters. Vaak hebben zij controlerende en signalerende taak, zijn aanspreekpunt voor bewoners, bemiddelen bij ruzies en overlast en voeren kleine onderhoudstaken uit.

Alle aanwezigen in een wijk vormen het informele toezicht; De sociale ogen in de wijk. Toezichhoudende bewoners (aangesteld door corporatie of gemeente) kunnen een voorbeeldfunctie in de wijk hebben. Voor een kleine vergoeding houden zij toezicht en geven ongeregelde zaken door aan de verantwoordelijke instanties, soms voeren zij ook opruim- en schoonmaakactiviteiten uit.

Toelichting onderhoud groen

Het onderhoud van het groen moet gericht zijn op het voorkomen van dichtgroeien van zichtlijnen en het open houden van lichtcirkels rondom lantaarnpalen. Voor een zichtlijn geldt een maximale hoogte van groen van circa 1.20 meter. Achter een haag of plantsoenrand van deze hoogte kan iemand zich wel verstoppen. Om dit uit te sluiten, bijvoorbeeld op parkeerterreinen, kan het best een bodembedekkende beplanting worden toegepast (maximaal zo'n 50 cm hoog).

LITERATUUR EN ONDERZOEK

Uit praktijkervaringen blijkt, dat een mooi opgeleverd ontwerp niet automatisch mooi blijft; daar is goed toezicht en alert beheer voor nodig.

Ook blijkt uit onderzoek (bronnen nog na te gaan) dat de netheid en heelheid van de openbare ruimte, liften, trappartijen, gebouwentrees etc grote invloed heeft op de veiligheidsbeleving.

Uit de politiemonitor (1997) blijkt dat het leefklimaat voor bewoners vooral verpest wordt door veel voorkomende overlast, veroorzaakt door hondenpoep, vervuiling, vandalisme, graffiti, jongerenoverlast.

Toezicht is succesvol voor veiligheidsgevoel. Verschijningsvormen van toezichthoudende functies zijn huismeesters, flatwachten, wijkmeesters, buurtconciërges, straatpreventie-consulenten; veelal wordt de veiligheidsdoelstelling gekoppeld met een werkgelegenheidsdoelstelling, de functies zijn dan 'Melkertbanen'.

Meer informatie

Praktische informatie en voorbeelden over het opstellen van wijkveiligheidsplannen en de aanpak van vandalisme, veel voorkomende overlast, graffiti en vervuiling is te vinden in hoofdstuk 4 'Kwaliteit leefomgeving' van de Gids voor veiligheid deel 2. (uitgave ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, november 1999)

Voor woningbouwcorporaties is het boek 'Veiligheidszorg voor woningcorporaties' met een maatregelenboek en een werkboek. (uitgave Nationale woningraad, 1997)

Voorbeelden

Vanaf 1993 zijn in het kader van het project Veilig Beheer Bijlmermeer in een groot aantal woongebouwen flatwachten geïnstalleerd. Het doel van dit project hiervan was tweeledig. In de eerste plaats waren de flatwachten bedoeld om zowel overdag als 's avonds criminaliteit, vandalisme en vervuiling in de semi-openbare ruimte tegen te gaan en de veiligheidsgevoelens van de flatbewoners te bevorderen. Daarnaast had het project een werkgelegenheidsdoelstelling. Na evaluatie van het project in 1996 bleken een aantal positieve veranderingen te zijn opgetreden "in de onveiligheidsbeleving overdag, het vermijdingsgedrag van bewoners overdag, de beoordeling van de reinheid en in het slachtofferschap van fietsdiefstal". (Bron: Van Dijk, van Soomeren en partners, Het flatwachtproject in de Bijlmermeer, deel 2: effectevaluatie criminaliteit en onveiligheidsbeleving; procesevaluatie, 1996.)

Bijlagen

1. Literatuurlijst
2. Definities

Informatie en literatuur

Onderzoeken en achtergrondinformatie

Brantingham, P.J. en P.L. Brantingham (ed, 1991 reissue), **Environmental criminology** Waveland Press, inc.(ISBN: 0-88133-539-8)

Clarke, Mayhew (red.) (1980) **Designing Out Crime**, London

Coleman, A. (1985), **Utopia on trial**, Vision and reality in planned housing. Hilary Shipman, Londen.

Bureau Criminaliteitspreventie (1986) **Ruimtelijke planning en criminaliteit**, serie: Studierapporten Rijksplanologische Dienst, nr. 40, in opdracht van De Rijks Planologische Dienst, 1986.

Bureau Criminaliteitspreventie (1989) **Modus operandi Woninginbraken**, deel A: Onderzoeksverslag, in opdracht van Landelijk Bureau Voorkoming Misdrijven

Directie Criminaliteitspreventie Ministerie van Justitie (1995) **Basisboek Criminaliteitspreventie**, Delictgerichte hoofdstukken

Van Dijk, van Soomeren en partners (1996) **Het flatwachtproject in de Bijlmermeer, deel 2: effectevaluatie criminaliteit en onveiligheidsbeleving: procesevaluatie.**

Grünfeld, F. (1970), **Habitat and Habitation; a pilot study.**

Hajonides, T. et al (1987), **Buiten gewoon veilig**, Stichting Vrouwen, Bouwen & Wonen, Rotterdam Goossens/Mets uitgevers (ISBN 90 70509 636)

Hoogervorst (1985), **Duistere puntjes in de lichtstad.**

Jacobs, J. (1961), **The death and life of great american cities**, Vintage books, New York

Korthals Altes, e.a. (1987) **Defensible Space in Amsterdam**, Ontwerp- en beheersuggesties voor vandalismpreventie, Academie van Bouwkunst Amsterdam, Bureau Criminaliteitspreventie, Amsterdam

Newman, O.(1972), **Defensible space, crime-prevention through environmental design**, Macmillan company, New York

Newman, O. (1996), **Creating defensible space**, Institute for community Design Analysis. In opdracht van U.S. department of Housing and Urban Development.

Soomeren, P van, B. van Dijk, P. de Savornin Lohman, (1986), **Criminaliteit en gebouwde omgeving** Literatuurstudie. Uitgave van Bureau Voorkoming misdrijven Den Haag.

Van der Voordt, van Wegen, (1991), **Sociale veiligheid en gebouwde omgeving**, Theorie, empirie en instrumentontwikkeling, Publikatieburo Faculteit der Bouwkunde, Delft.

West 8 landscape architects b.v. (1994) **Fiets- en landbouwverkeerstunnel Heinenoord, aspecten van sociale veiligheid**, in opdracht van Directoraat-Generaal RWS, Bouwdienst RWS,

Praktische handboeken en naslagwerken

Hilhorst, H.L.C (samenstelling) (1997), **VAC-kwaliteitswijzer**, Landelijk contact van de VAC's, Utrecht (ISBN 90-72336-13-5)

CROW (1996), **Plaats maken voor de fiets, leidraad voor parkeren en stallen'** Ede (ISBN 90-6628-214-2)

Ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties **Gids voor veiligheid (deel 1 '99 vragen over veiligheid en hun antwoorden' en deel 2 '66 vragen over de inhoud van veiligheidsbeleid')** Den Haag/Amsterdam. Deel 1 (1998) ISBN 801193-0-X. Deel 2 (1999) ISBN 9054140682.
(Te bestellen per fax bij het logistiek centrum brandweer (079 361 49 86) onder vermelding van nummer 7610983078 (deel 1) en 7610983094 (deel 2)

Nationale Woningraad (1997), **Veiligheidszorg door woningcorporaties (handboek en werkboek)** Almere (ISBN 90 5009 176 8)

Van der Hoek, L. (1994), **Handboek ruimtelijke aanpak van sociale veiligheid en criminaliteitspreventie in de gemeentelijke praktijk**, ruimte-adviesbureau Area, uitgeverij Thoth Rotterdam/Bussum 1994 (ISBN 90 6868 109 5)

Soomeren, P van, Stichting Bouw Research (1994), **Beveiliging van gebouwen deel 2, meergezinswoningen**, Rotterdam

Van der Voordt, D.J.M. en H.B.R. van Wegen (1990), **Sociaal veilig ontwerpen'** Publicatiebureau Bouwkunde technische universiteit Delft/Den Haag (ISBN 90 5269 039 1)

SKW-certificatie (2000), **Handboek Woonkeur**, Almere (bestellen SKW certificatie B.V. Almere Haven) (ISBN 90-5239-167-x)

Internet adressen

www.ilv.nl

www.politiekeurmerk.nl

www.cpted.net

Definities gebruikte begrippen

Achterpad:	openbaar of particulier pad dat toegang geeft tot de achterzijde van bebouwing of daar langs voert.
Aansluitpunt:	een onderdeel van een elektrische installatie waarop een armatuur kan worden aangesloten.
Afsluitbaar:	een opening die door een constructie is afgesloten. Deze constructie bevat/is: <ul style="list-style-type: none"> - een deur die vanzelf sluit en in de vergrendeling valt als deze is geopend - aan de zijde van het openbaar gebied alleen met een sleutel te openen is - aan de zijde van het tot het achterpad of gebouw behorende gebied of ruimte in een handeling, zonder sleutel te openen. Deze bediening is niet bereikbaar als men aan de andere kant staat. - minimaal 1,8 meter hoog is - zodanig geconstrueerd en gemonteerd dat er geen openingen waarvan de maaswijdte groter is dan 15 cm. Een voorziening tegen flipperen heeft.
Anti-inbraakstrip:	twee in elkaar vallende lange metalen strippen waarvan een deel op de deur en een deel op het kozijn wordt bevestigd
Armatuur:	een constructie bedoelt voor een lamp, aangesloten op een aansluitpunt.
Bereikbaar:	elke willekeurige gevelopening in of aan een vlak dat qua afstand binnen de NEN 5087 bereikbaarheid en opklimbaarheid valt.
Bewegingsschakelaar/bewegingsdetectie (lamp):	sensor die de lamp automatisch aanschakelt bij beweging in de directe omgeving van de lamp.
Bijzetslot:	een slot dat wordt geplaatst in aanvulling op bestaande sloten of sluitingen
Binnenterrein:	een (semi)openbare ruimte grenzend aan de achtertuinen of achterzijde van woningen.
Blinde gevel of muur:	gevel zonder gevelopeningen
Bouwplanadviseur:	Politiemedewerker of extern adviseur die speciaal is opgeleid voor het adviseren bij het politiekeurmerk veilig wonen®
BRL:	Beoordelingsrichtlijn
Bovenwoning:	woning op hoger gelegen verdieping (bijvoorbeeld eerste en tweede etage), al dan niet met een zelfstandige entree op de begane grond.
Buurt:	gedeelte van een stad of wijk, herkenbaar als een zekere eenheid (zie uitgebreide omschrijving bij wijk).
Compartimenteren:	het opdelen in kleinere eenheden, waarbij elk deel van bijvoorbeeld een gebouw alleen toegankelijk is voor bewoners of gebruikers van dat deel.
Corridor:	een (overdekte) gang in een gebouw
Dagmaat:	Lengte of breedtemaat van een opening of beweegbaar deel van bijvoorbeeld een raam, hekwerk, gevelement. Maat wordt gemeten aan de binnenkant van kozijn of sponning.
Dagschoot:	het met de deurkruk, draaiknop of trekhaak beweegbare gedeelte van het slot.
Deurspion:	een klein kijkertje in de voordeur, waardoor bezoekers voor de deur gezien kunnen worden.

Doorboorbeveiliging:	beveiliging tegen het doorboren van een cilinder
Doorklimbeveiliging:	een traliewerk of barrièrestang die inklimmen door ramen verhindert.
Doorzicht/doorzichtig:	van doorzichtig is sprake als personen of voorwerpen te zien zijn door een constructie en daarbij niet van afmeting, kleur of contour veranderen.
Draaiknop:	ovale, ronde of driekantige knop om aan de binnenzijde een (toegangs)deur te bedienen.
Eengezinswoning:	grondgebonden woning met tuin en erf, veelal aaneengeschakeld in rijen of stroken. Voorbeelden zijn: vrijstaande woningen als villa en bungalow, meer-onder-1-kapwoningen, geschakelde woningen en eventuele gestapelde woningen zonder gemeenschappelijke ruimten (zoals duplex-woningen).
Entree:	het gevelement waarin zich de deur bevindt waarlangs men de woning of woongebouw betreedt.
Erfafscheiding:	bouwwerk ter markering van een erfscheiding
Erfscheiding:	grens van een perceel
Flipperen:	het van buitenaf, via de ruimte tussen de deur en het kozijn, manipuleren van de dagschoot van het slot van de deur met behulp van een buigzaam materiaal, zoals een creditcard of een stukje zonweringslamel. Als de deur op slot is (nachtschoot) heeft flipperen geen effect. Een flipperbeveiliging kan bestaan uit een slot met een automatische nachtschootuitwerper, een slot met een dagschootvergrendeling of uit inbraakstrips.
Galerij:	een lange, overdekte gang aan de buitenkant van een gebouw.
Gemeenschappelijke ruimten:	ruimten zoals het bergingencomplex, parkeergarage, fietsenstalling, trappenhuis, die door de bewoners van een gebouw gezamenlijk worden gebruikt.
Gevel:	Buitenmuur van gebouw, bijvoorbeeld voorgevel, zijgevel, achtergevel (naar de openbare weg gekeerd)
Gevelement:	een constructie van een of meerdere materiaalsoorten opgebouwd uit ramen en/of deuren inclusief de kozijnen en vlakvullingen. Zij vormen steeds een geheel.
Glaslatten:	Latten waarmee het glas in het kozijn is vastgezet.
Hengelen:	het van buitenaf open maken van de dagschoot door het manipuleren van het slot (knop) via openingen (brievenbus, kattenluikje) in de deur.
Inbreiding:	Nieuwbouw op een plek in de bestaande kern, bijvoorbeeld doordat een andere functie verdwijnt (bijvoorbeeld sportvelden) of gesloopt wordt (bijvoorbeeld een fabriek, woningen of scholen).
Kavel	de grond in eigendom van een persoon of instantie, waarop de woning of het gebouw staat.
Kerntrekbeveiliging:	beveiliging tegen het uittrekken van de cilinder
Kierstandhouder:	hendel met een beugel die ervoor kan zorgen dat de voordeur maar op een kier kan worden geopend. Dit voorkomt binnendringen.
Maaiveld:	(hoogte van het) afgewerkte terrein of aangrenzend gebied.
Modus Operandi:	manier van werken van een dader (inbreker)

Nachtschoot:	het met de sleutel beweegbare gedeelte (schoot) van het slot dat in de sluitkom/sluitkast valt
Nachtschootuitwerper:	een type slot dat bij sluiten (dichtvallen) van de deur, zonder een sleutel te gebruiken, de nachtschoot gebruikt. Een dergelijk slot biedt een goede bescherming tegen flipperen.
NEN:	Nederlandse Eenheids Norm.
NPI:	Nederlands Politie Instituut
Openbaar:	elke persoon mag zich bevinden in een ruimte of gebied.
Parkeerplaats:	plek voor één auto
Parkeerterreinen:	verzameling parkeerplaatsen. Een terrein met meer dan 20 parkeerplaatsen geldt als een groot parkeerterrein.
Portiek:	een (semi)openbaar toegankelijk, aan de straatzijde geheel overkapte ruimte, voor de deur of deuren van woningen.
Publiekstreckende voorzieningen:	voorzieningen zoals scholen, bedrijven, sportvoorzieningen, kantoren, jongerencentra of discotheken die door veel mensen bezocht worden en overlast kunnen veroorzaken.
Raamboompje:	een beweegbare en te vergrendelen handgreep waarmee het raam geopend en gesloten wordt.
RA-waarde:	een cijfer (0-100) voor de kleuronderscheiding van de lamp: hoe natuurlijk ziet men kleuren van een voorwerp onder de lichtbron. Onder de lichtbron met een RA waarde van 0 zijn geen kleuren te onderscheiden, bij een RA-waarde van 100 zijn alle kleuren te onderscheiden.
Rechtstand:	recht gedeelte in een lijn, weg of spoorweg.
Rookmelder:	een apparaat dat een indringend geluid geeft als er rook gesignaleerd wordt.
Schemerschakelaar (lamp):	sensor in lamp die automatisch aanslaat als het donker wordt en weer automatisch uitschakelt als er voldoende licht is.
Semi-formeel toezichthouderschap:	huismeester, conciërges, wijkbeheerders en dergelijke.
Sociale veiligheid:	de mate waarin mensen vrij van dreiging gebruik kunnen maken van de gebouwde omgeving. Het begrip sociale veiligheid omvat zowel een subjectieve als een objectieve component: enerzijds de feitelijke kans om in een bepaalde omgeving slachtoffer te worden van een delict en anderzijds de mate waarin de omgeving als veilig wordt ervaren, de veiligheidsbeleving van de omgeving.
Steeg:	smalle, steenachtige doorgang in een gebouw of zich tussen gebouwen bevindend.
Straatmeubilair:	alle objecten in de openbare ruimte, zoals zitbanken, kunst, lantaarnpalen, bushokjes, trafo-huisjes, blik-, glas-, papier- en textielbakken, verzamelcontainers groen en grijs afval, telefooncel.
Uh-waarde:	cijfer dat de gelijkmatigheid van de verlichting weergeeft.
Uitbreidingswijk:	Nieuwbouwlocatie aan de rand van de bestaande kern, doorgaans op agrarische gronden.
Vlakvulling:	glas, hout of kunststof als vulling van een raam of deur.

- Wijk:** gedeelte van het stedelijk woongebied, een herkenbaar eenheid van circa 500 tot 3000 woningen. Het onderscheid van de omgeving ontstaat door fysieke barrières zoals grotere doorgaande wegen, spoorlijnen of groenzones, maar ook door sociale aspecten en de naam. Binnen een wijk van deze omvang komen dan nog meerdere buurten voor, bijvoorbeeld door clusters van type woningen en verschillen in de ruimtelijke opbouw. Buurten bestaan dikwijls uit een kleine cluster van straten. De grootte van de buurten is sterk afhankelijk van de omgeving. In meer stedelijke omgeving van 100-500 woningen. In kleinere kernen 20-100 woningen. De buurten kunnen door de uitstraling en vormgeving van bebouwing en openbare ruimte (kleur, details in de woningen, straatprofielen, toegangspoort) een eigen, samenhangend en besloten karakter krijgen.
- Wijkontsluitingsweg:** De hoofdroute voor autoverkeer met een doorgaand karakter in de woonwijk, dikwijls ook de verbinding tussen het woongebied en de rest van de kern.
- Woning:** een complex van ruimten, bedoeld voor de huisvesting van één afzonderlijke huishouding
- Woongebouw:** een gebouw met woningen die zijn te bereiken door één of meer gemeenschappelijke verkeersruimten. De meest voorkomende woongebouwen zijn: gebouwen met een portiek-ontsluiting, gebouwen met een galerij-ontsluiting, gebouwen met binnengangen of corridors, gestapelde bouw of laagbouw met een overkapt binnenterrein.
- Woonhof:** een openbare ruimte aan de voorzijde van woningen, zonder doorgaande routes en te kenmerken als verblijfsgebied voor de omwonenden, vaak met openbaar groen en/of speelvoorzieningen.
- Woonvertrek:** veelgebruikte ruimte in de woning die als gezamenlijke verblijfsruimte wordt gebruikt; de woon- of zitkamer.
- Zicht vanuit woningen:** Om sociale veiligheid te creëren is (informeel) toezicht op de omgeving en de voelbare aanwezigheid van mensen van belang. Door woningen zo te ontwerpen dat vanuit de veelvuldig gebruikte ruimten, als woonkamer en keuken een goed zicht op de omgeving is, ontstaat een prettiger te gebruiken buitenruimte. Dit komt terug bij eisen als parkeervoorzieningen, straatmeubilair en speelvoorzieningen, bushaltes etc. Ramen in kopgevels zijn hierbij van belang omdat dan zicht op andere plekken ontstaat. Erkers en uitspringende ramen bieden vaak een zeer goed uitzicht op straat en de eigen voordeur/voortuin. Soms bieden split-level woningen met hooggelegen woonkamers extra zicht.

• Nederlands Politie Instituut

Postbus 219
2501 CE Den Haag
Tel.: 070 318 02 18
Fax : 070 346 77 87

Bezoekadres:
Nassaulaan 9
Den Haag